ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ
З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

НА 2023 РІК

Київ – 2023

УДК 355.1
Н 15

Рекомендовано до друку науковою радою Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України (протокол № 12 від 26.12.2022 р.).

Н 15 **Навчальний посібник для проведення занять з національно-патріотичної підготовки з військовослужбовцями Збройних Сил України на 2023 рік** / В. Лагодзінський, В. Мараєв, А. Романишин, О. Скрябін та ін. / За заг. ред. В. Мороза. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2023. – 127 с.

Колективом Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України розроблено комплекс лекцій національно-патріотичного спрямування. Його головне призначення – надати методичну допомогу командуванню військових частин і підрозділів у формуванні і розвитку у військовослужбовців відповідних світоглядних установок, ідейних переконань та морально-бойових якостей, необхідних для ефективного виконання поставлених завдань у будь-яких умовах обстановки.

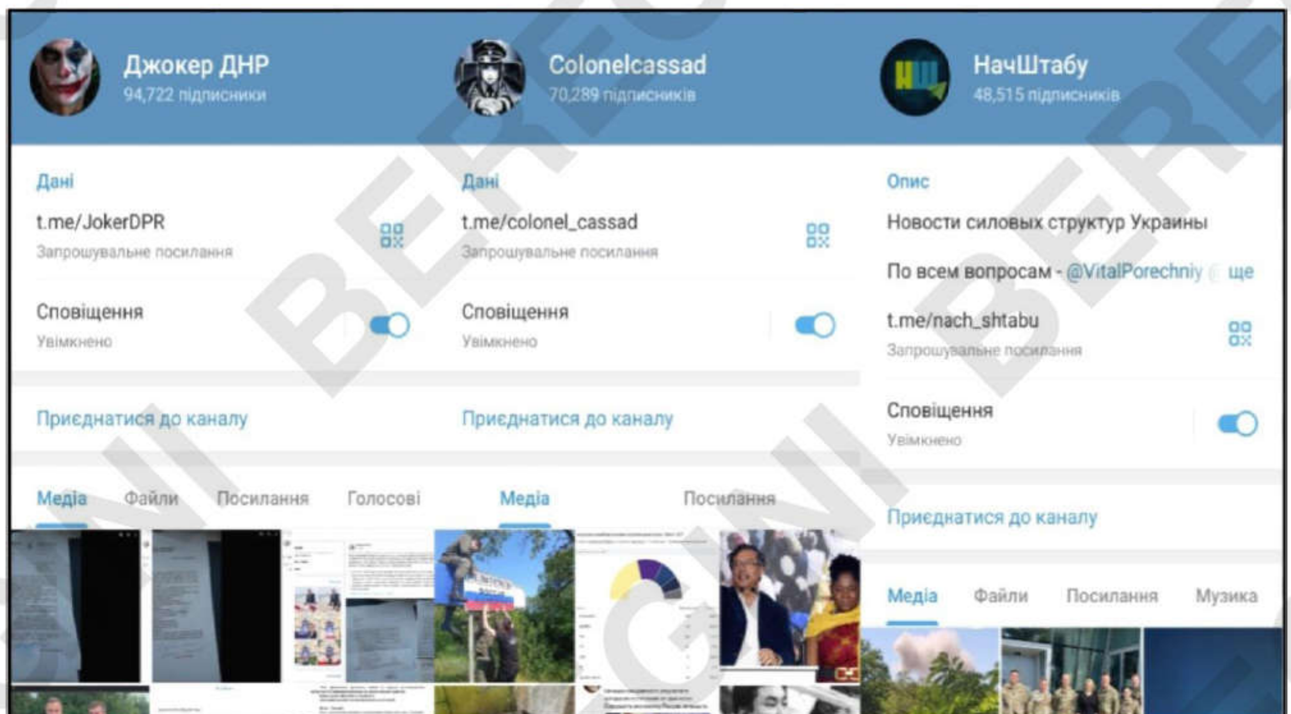
УДК 355.1

Зміст

Тема 1. **Основні інформаційні загрози та їх джерела, канали розповсюдження інформації. Способи захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу**

В умовах триваючої війни росії проти України полем битви є не лише фізичний простір, але й інформаційний, в якому чимало небезпек для військовослужбовців, як окремого об'єкту негативного інформаційно-психологічного впливу противника. Ворог прямо чи опосередковано намагається поширювати негативний інформаційно-психологічний вплив на українських військовослужбовців з метою зниження їх бойового духу, для руйнування внутрішньої єдності керівництва держави, військового керівництва, військовослужбовців та українського народу. Ворог поширює недостовірну інформацію для маніпуляцій з почуттями і потребами українських військовослужбовців, щоб зламати наш дух та волю до боротьби з рашистами.

Під час війни основними каналами поширення негативного інформаційно-психологічного впливу на українських військових є російські медіа і так званих "ЛДНР" (телебачення, радіо, газети та журнали, інтернет та російські соціальні мережі, месенжери та телеграм-канали, що адмініструють співробітники спецслужб росії. Наприклад: "Colonelcassad", "Джокер ДНР", "Война на Донбасе", "Beregini", "Черговий ООС", "Начштабу" та інші). Попри те, що в

Антиукраїнські телеграм-канали росії і так званих "ЛДНР"

Україні ці медіа заблоковані, але на тимчасово окупованих територіях України та в районі бойових дій може бути до них доступ. З метою запобігання негативного інформаційно-психологічного впливу треба ігнорувати такий медіаконтент.

У районі бойових дій та на тимчасово окупованих територіях ворог може поширювати агітаційно-пропагандистські листівки та СМС-повідомлення, в

яких закликає припинити збройну боротьбу та здаватися у полон, поширює дезінформацію тощо. У разі отримання листівки, або СМС-повідомлення – повідомте про це своїх командирів і в жодному разі не довіряйте такій інформації. Пам’ятайте, що метою ворога є знищення або асиміляція українського населення, а також ліквідація незалежності держави Україна та її поглинання і розчинення в росії. Тому ворог буде в листівках та СМС-повідомленнях або залякувати вас, або маніпулювати вашими потребами, закликаючи до дій вигідних йому, а не вам чи вашим рідним. Тому сприймайте ворожі листівки та СМС-повідомлення як інформаційну зброю, яка вбиває. З користю ворожу листівку можна використати щоб розпалити вогнище, або щоб сходити в нужник.

Ворог також може поширювати дезінформацію та чутки через родичів військовослужбовців, особливо через полонених. З цього приводу треба знати, що ворог поширює чутки в умовах війни для дезорієнтації родичів військовослужбовців та тиску через них на інших військовослужбовців з метою зниження їх бойового духу. Наступною причиною є руйнування довіри у військовослужбовців до військового керівництва та керівництва держави. Пам’ятайте, що поширення чуток – це теж зброя ворога. Довіряти можна інформації, отриманій від ваших командирів або з офіційних інформаційних джерел.

З початком широкомасштабного наступу росії в Україну 24 лютого 2022 року в Україні стартував інформаційний телемарафон “Єдині новини” (#UAразом) з метою інформування населення щодо ситуації в Україні під час російського вторгнення. Українські телеканали та радіостанції об’єдналися і запустили цей спільний інформаційний проект, щоб цілодобово інформувати українське населення щодо подій в Україні та світі. Це офіційні інформаційні медіа-ресурси яким можна довіряти.

В Україні також функціонують військові медіа – військове телебачення України (представлене каналом на відеохостингу “YouTube”, а також у соціальних мережах “Facebook” та “Twitter”) та військове радіо “Армія FM”. Радіомовлення ведеться у 25 містах України. Докладніше за посиланням: https://www.armyfm.com.ua/. Окрім цього в Україні створене інформаційне агентство Міністерства оборони України “АрміяINFORM”, на сторінці якого розміщується актуальна інформація про головні події на фронті, в Україні та світі. На цьому ресурсі також розміщено чимало цікавих сторонок, присвячених питанням озброєння та техніки, арміям світу, соціальному захисту, військовому гумору, фактчекінгу тощо. Докладніше

за посиланням: https://armyinform.com.ua/. Військові медіа відіграють важливу роль в оперативному висвітленні інформації щодо подій на фронті, а також діяльності Збройних Сил України. Це офіційні інформаційні медіа-ресурси, яким можна довіряти.

Окрім традиційних медіа військовослужбовці чимало часу проводять в інтернеті та соціальних мережах, які стають джерелом новин, місцем розваг та комунікації зі знайомими, а також місцем потужного інформаційно-психологічного впливу. Саме через інтернет, соціальні мережі та месенджери розповсюджується найбільша кількість фейкових новин. Це можна пояснити тим, що саме у цих джерелах зберігається високий рівень анонімності повідомлення, часто не вказується джерело походження. Цей канал комунікації є наймасовішим та загальнодоступним і майже не контролюється і не регулюється. Тому для військовослужбовців украй важливо знати основні правила інформаційної безпеки під час перебування в мережі інтернет та у соціальних мережах. Адже в умовах війни спецслужби росії активно збирають додаткову інформацію про них через соціальні мережі. Водночас, збирається інформація щодо місць дислокації та складу окремих підрозділів у зоні бойових дій.

З метою перешкоджання отриманню подібної інформації зацікавленими особами у соціальних мережах військовослужбовцям та членам їх сімей необхідно:

уникати публікації інформації, що може загрожувати особистому життю військовослужбовця, колег по службі та членам сім'ї;

фото та відео-матеріали в публікації не повинні містити дані про місцезнаходження, озброєння та діяльність військової частини, окремих збройних військових формувань, що беруть участь у бойових діях. Такі дані можуть загрожувати життю та здоров'ю людей, а також можуть бути використані задля вербування військовослужбовців спецслужбами росії. Ця заборона поширюється як на соціальні мережі, так і на СМС-повідомлення, приватні розмови телефоном та особисті спілкування зі сторонніми особами;

обмежити доступ до приватної інформації у соціальних мережах шляхом вибору налаштувань, що найбільше захищають додаткові відомості про власника акаунту. Не зазначати місце розташування та доступність пошуку акаунту в соціальній мережі за номером мобільного телефону та адресою поштової скриньки;

періодично переглядати список друзів у соціальній мережі та видаляти акаунти незнайомих та підозрілих людей. Статус "друга" відкриває обсяг до більшого обсягу приватної інформації про військовослужбовця;

військовослужбовцям заборонено використовувати заблоковані в Україні російські ресурси, на кшталт: "ВКонтакте", "Одноклассники", "МойМир", а також пошукову систему "Яндекс", антивірусні програми типу "Касперский" та інші програми російського виробництва. Вшиті у них скріпти дозволяють противнику відстежувати місцеперебування військовослужбовців Збройних Сил України, прослуховувати їх розмови, читати закрите листування та СМС-повідомлення.

Ви можете використовувати інтернет з користю для себе. Активно шукайте потрібну для вас інформацію. Наприклад, тактико-технічні характеристики озброєння, як нашого, так і ворожого, ролики як його використовувати, інструкцію з експлуатації техніки та озброєння (тексти, схеми, відеоматеріали).

Якщо маєте можливість і хочете відпочити, то надавайте перевагу перегляду повнометражних фільмів, перегляд яких дозволяє переключитися та відпочити. А не коротким відео-роликам, перегляд яких перевантажує психіку і не дає можливості відпочити.

В умовах потужного інформаційно-психологічного протиборства застосовується чимало маніпулятивних технологій. Щоб захиститися від негативного інформаційно-психологічного впливу військовослужбовцям потрібно навчитися відрізняти достовірну інформацію від маніпулятивної.

Головною метою всіх новин у медіа має бути насамперед інформування. Якісний журналістський матеріал повинен відповідати таким стандартам:

оперативність подачі інформації;

точність подачі інформації;

достовірність інформації;

відокремлення фактів від коментарів та оцінок;

баланс думок і точок зору;

повнота представлених фактів та інформації щодо проблеми, яка висвітлюється.

Це універсальні ознаки будь-якого якісного інформаційного матеріалу. Їх недотримання або свідоме порушення призводять до створення неякісного інформаційного продукту, або до принципово іншого медіаконтенту – "пропаганди", "фейку", дезінформації тощо.

Одним із найпоширеніших маніпулятивних прийомів та здійснення негативного інформаційно-психологічного впливу є створення шокуючих заголовків. Заголовок − найважливіший елемент будь-якої статті чи відео. Його головна мета − привернути увагу аудиторії та спонукати її прочитати чи проглянути матеріал. Саме тому у заголовках часто використовують елементи драми та сенсації, наголошуючи на тих аспектах новин, які можуть зацікавити цільову аудиторію. "Соцмережі вибухнули!", "Це просто нечувано!", "Сенсація дня!", "Терміново!" − подібні слова привертають увагу читачів та змушують їх переходити за посиланням.

Через заголовки, що привертають увагу здійснюється *інформаційне вкидання* – метод інформаційно-психологічного впливу, спрямований на швидке поширення емоційної інформації чи спеціальних повідомлень інтернетом та

соціальними мережами. Новин зараз дуже багато, тому не всі читачі відкривають їх, а проглядають тільки заголовки. У цьому випадку маніпуляція спрямована на те, щоб читач сформував певну думку лише за заголовком, без перегляду самої новини. До того ж, чимало таких повідомлень поширюються соціальними мережами, що є метою негативного інформаційно-психологічного впливу – охопити якнайбільше певну цільову аудиторію.

Маніпулюють, привертають увагу в заголовках чутливими темами для військовослужбовців: рівнем матеріального забезпечення; соціальним забезпеченням військовослужбовців та членів їх сімей; впливають на мотивацію − особисте бажання та готовність військовослужбовців виконувати функціональні обов’язки; руйнують злагодженість військових колективів; підривають довіру військовослужбовців до командирів та вищого військового керівництва і керівництва держави; дискредитують надійність військової зброї та техніки тощо.

Фейк російської пропаганди

Приклади емоційних заголовків, що поширюють негативний інформаційно-психологічний вплив: “Шокуюча правда про Головнокомандувача ЗС України”, “Стало відомо про скасування пакету соціальних пільг для військовослужбовців ЗС України” тощо.

Отже, військовослужбовцям треба пам’ятати, щоразу коли вони поширюють медіаконтент соціальною мережею без належної перевірки, своїми діями вони примножують емоційне збентеження, що існує у перенасиченому інформаційному середовищі, або стають несвідомими агентами впливу з поширення негативного інформаційно-психологічного впливу серед своїх колег.

Важливим індикатором інформаційно-психологічного протистояння, його переходом у фазу загострення або війни є ***мова ворожнечі*** − наліплювання образливих ярликів або негативно-оцінних назв − “бандерівці”, “націоналісти”, “фашисти” тощо. І як наслідок − розділення світу на “ми” та “вороги”, із побажаннями заподіяти шкоду “ворогам”, бо вони не такі як “ми”. Російські ЗМІ наразі постійно поширюють образливий щодо українців медіаконтент. Це робиться з метою формування та закріплення у масовій свідомості росіян “образу ворога” з України та українців, який спричиняє почуття ненависті та бажання фізично знищувати українців.

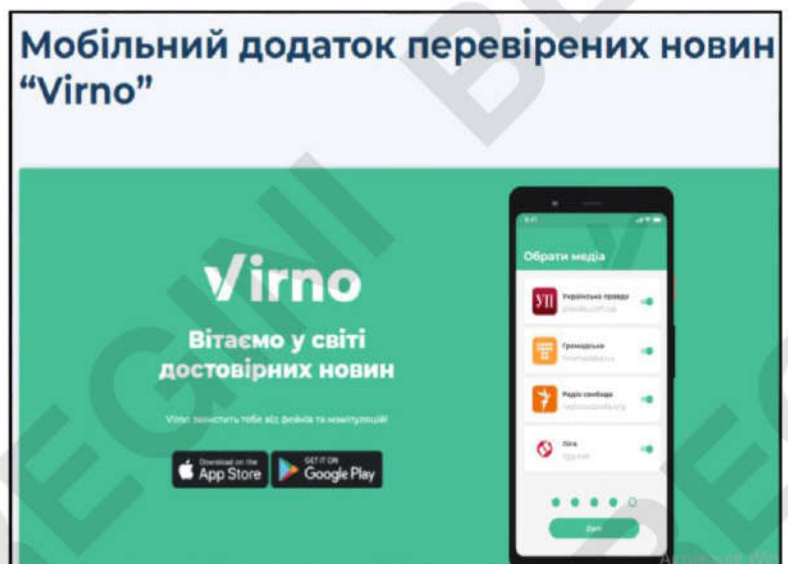
З іншої сторони, ця інформаційна агресія спрямовується на розкол українського суспільства на ворогуючі групи, деморалізацію особового складу Збройних Сил України, формування недовіри до військового керівництва та вищого керівництва держави тощо.

Протидіяти мові ворожнечі можна шляхом уникнення реакцій (не ставити "вподобайку" чи "невподобайку") і не поширювати цей контент. Окрім цього, можна повідомляти про такий контент "Facebook", "YouTube" та "Twitter", які у відповідності до власної політики безпеки протидіють мові ворожнечі − видаляють такий контент.

Ще одним джерелом негативного інформаційно-психологічного впливу на свідомість військовослужбовців є фейкові новини – тобто підроблені новини або імітація новин, маніпулятивне спотворення фактів. Основні джерела поширення відверто фейкової інформації наразі заблоковані в Україні. Йдеться про українські медіа відверто антиукраїнського спрямування: телеканали "ZIK", "NewsOne", "112", "Наш", "Inter", інтернет-портал "Страна.ua", газета "Вести", а також російські медіа.

Утім, в Україні діє група медіаресурсів, які є небезпечними ЗМІ, бо діють нелінійно, часом вкидають в український інформаційний простір приховані деструктивні фейки та наративи, які вирізняються високим рівнем правдивості. Йдеться про: інтернет-агенції "Znaj.ua", "Antikor", "Politeka", "Голос.ua", "Zaxid.net", "УНН". З такими медіа боротися складніше, утім можливо − шляхом розвитку критичного мислення та осмисленого медіаспоживання, а також завдяки фактчекінгу. При цьому важливо вимикати емоції, ставити додаткові запитання до теми, не шкодувати часу й використовувати всі засоби та інструменти для перевірки фактів.

В Україні з 2014 року функціонують інтернет-проекти "Stopfake.org", "Информационное сопротивление" (sprotyv.info), "InformNapalm", робота яких спрямована на перевірку інформації, розвінчування фейків та дезінформації про Україну. До того ж, у 2021 році в Україні запрацював мобільний додаток перевірених новин "Virno", який відображає новини з перевірених і відібраних джерел, список яких визначається Інститутом масової інформації. Додаток доступний в App Store та Google Play.

Щоб уникати маніпуляцій та негативного інформаційно-психологічного впливу у медіапросторі, військовослужбовцям необхідно свідомо споживати медіапродукцію, розвивати критичне мислення, дотримуватися визначених правил інформаційної безпеки у соціальних мережах, перевіряти інформацію на сервісах фактчекінгу інформації.

Тема 2. **Історичні маніпуляції рашистської пропаганди. Як росія краде українську історичну спадщину**

Майже протягом усіх років незалежності Україна перебуває в інформаційно-психологічній війні, яку веде проти неї росія. Одним із важливих інструментів цієї війни є викривлена та спотворена історія, яку рашистська пропаганда використовує проти України. Історичні маніпуляції здійснюються для загострення внутрішніх протиріч та розколу українського суспільства, а також з метою руйнації історичної пам'яті та самосвідомості українського народу.

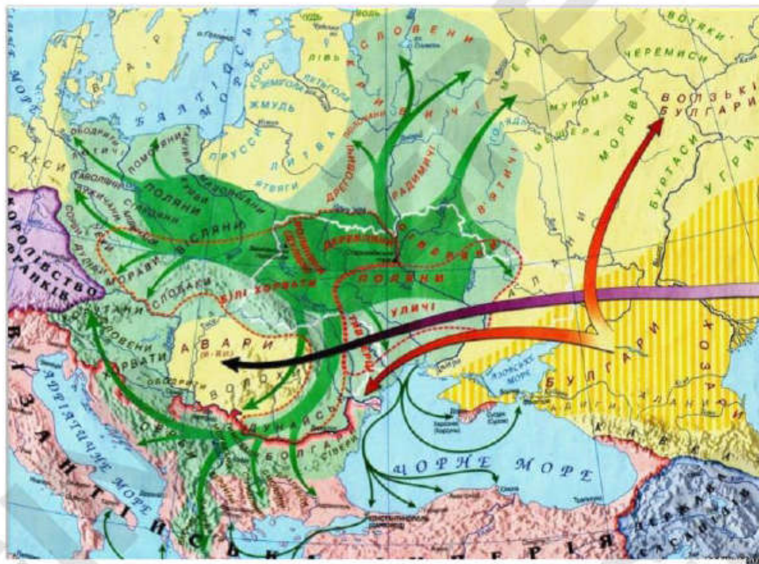
Наведемо кілька прикладів історичних маніпуляцій рашистської пропаганди.

Ще 2013 року путін заявив: "Українці та росіяни – один народ, волею історичних подій розділений двома державами, Україною та росією". Це є маніпуляція, адже факти свідчать про інше:

формування українського етносу почалося в V–VI століттях і терени України – Наддніпрянщина, Поділля, Волинь, Прикарпаття – стали прабатьківщиною всіх слов'ян;

російський етнос почав формуватися значно пізніше – у XI–XII століттях.

Він виник у результаті поєднання фінно-угорських племен (чудь, меря, весь) та незначної частини слов'ян, які колонізували землі на північний схід від Русі;з погляду антропології, українці та росіяни – різні. Наші співвітчизники разом із південними та західними слов'янами мають динарський антропологічний тип, росіяни та білоруси – віслянський.

Велике розселення слов'ян V –VIII ст.

Усі сусідні народи аж до середини XVIII, а подекуди і в XIX столітті чітко розрізняли українців і росіян. Перших вони називали "русинами", других – "московитами".

У липні 2021 року путін вирішив закріпити за собою славу російського "історика". Його стаття "Про історичну єдність росіян та українців", яка за задумом мала переконати, що України ніколи не існувало. Мовляв, вся її земля та люди, що населяють цю територію, завжди були споконвіку росіянами.

Однак насправді український народ має тисячолітню історію державотворення, якою варто пишатися.

Першою повноцінною державою, яку створили українці, була Русь (інколи її ще називають "Київська Русь"). Сталося це наприкінці IX століття. Столицею

Русі був Київ, а на місці Москви, Санкт-Петербурга та інших російських мегаполісів тоді були дикі ліси й непролазні болота.

Наступними українськими державами були:

Руське королівство (відоме також як Галицько-Волинське князівство);

Русько-Литовська держава;

Військо Запорозьке (Гетьманщина);

Українська Народна Республіка;

Українська Держава Гетьмана Скоропадського;

Західно-Українська Народна Республіка;

Карпатська Україна;

Українська держава, відновлена 1941 року;

незалежна Україна з 1991 року.

До речі, український народ двічі в історії пережив злиття своєї еліти з сильнішими сусідами: в XV–XVII століттях з поляками і литовцями, у XVIII–XX століттях – з росіянами. Подібного випробування не витримала більше жодна нація. Наприклад, гасконці, бургундці та провансальці злилися з французами. Полабські слов’яни злилися з німцями. Безліч інших народів після переселення за океан злилися в єдину американську націю в межах США. А українці – вистояли і домоглися незалежності.

Київ – столиця середньовічної Русі

В інформаційній війні проти України росія також активно використовує радянську історію. Вона подається як історія “великої держави” в контексті міфу про переможну війну над фашизмом, що стала можливою завдяки об’єднанню в СРСР багатьох народів на чолі з російським. Цей міф також нав’язується українцям як одна з основ історичної пам’яті народу. “Велика Вітчизняна війна” інтерпретується в росії як велична місія звільнення від всесвітнього зла. Росіяни нав’язують ідею, що Червона армія врятувала Європу і все людство завдяки єдності усіх республік СРСР. Тому, з погляду росії, це чергова вагома підстава для об’єднання нині незалежних держав пострадянського простору. В Україні міф “Великої Вітчизняної війни” Радянського Союзу був частково розвінчаний висвітленням української національно-визвольної війни УПА проти Німеччини та СРСР під час Другої світової війни. Утім в росії стверджують, що спроба виробити український погляд на історію є елементом

Пропагандистський плакат УПА

Пропагандистський плакат з використанням радянських образів та історії

широкомасштабної кампанії Заходу, спрямованої на перегляд змісту та підсумків Другої світової війни, боротьбою за геополітичний переділ світу. Спотворену історію Другої світової війни росія перетворила на інструмент внутрішньої та міжнародної політики. Рашистська пропаганда сформувала "образ ворога" з українців, в якому ототожнила більшість українців з фашистами та пособниками фашизму.

Цим росія створила одну з "підстав" для широкомасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року та закликала до масових вбивств цивільного населення України, знищення українських міст і селищ.

Росія активно спотворює історію та використовує її як зброю в інформаційній війні проти України для того, щоб морально ліквідувати всіх національних героїв та видатних українців. Щоб знищити історичну пам'ять, історичні традиції народу і звести український народ до категорії неісторичних. А потім використовувати український народ як розмінну монету у власних "геополітичних іграх", або як "будівельний матеріал" для власного геоісторичного проекту "русского міра".

Історичні знання про минуле свого народу та держави, вписані у контекст світової історії та культури, засвоєні широкими масами населення – є фактором формування національної свідомості, історичної пам'яті та духу кожного народу. Національна свідомість – це усвідомлення кожною особистістю своєї належності до певної нації. Власна історія, мова і культура – це основні фактори формування національної свідомості. Історична пам'ять сприяє формуванню національної гідності та самоповаги, а також вирізняє один народ від інших. Тобто історичні знання формують підвалини нації та стають потужним фактором консолідації суспільства. Саме тому, кожна держава ретельно визначає стратегію своєї історичної політики – від початкової точки існування державності у минулому до сьогодення. І реалізує її через усі державні інститути. А кожен свідомий громадянин кожної держави вивчає історію свого народу та держави. Знання історії своєї держави та народу показують зв'язок з корінням, демонструють повагу до пращурів, формують внутрішню силу, єдність та мудрість. Ці знання необхідні для уникнення історичних помилок, а також для перейняття позитивного досвіду і традицій.

Саме тому, коли ворог хоче захопити державу та асимілювати чи знищити її народ, він починає переписувати її історію, знищувати культуру та відбирати мову. А вже потім захоплює території. Саме так сталося у 2014 році, коли російська армія в Криму захоплювала українські території, а українські військовослужбовці їм не перешкоджали. Однією з причин такої пасивної оборони було те, що в ментальній моделі світу переважної більшості українських військових росіяни сприймалися крізь призму спільного радянського минулого,

а не як ворог, що захоплює українські території. Таким чином, підготувавши ґрунт в інформаційно-смисловому просторі, путін розпочав демонтаж української державності у фізичному просторі.

Наступним кроком у цьому напрямку було розпалення війни на Сході України. Від її початку і до сьогодні рашистська пропаганди продовжувала фальшувати історію та здійснювати безпрецедентну інформаційно-психологічну війну проти українців. Цим самим путінська пропаганда сформувала образ ворога з України та українців і підготувала підстави для повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року.

Після невдалих спроб знищення самосвідомості українців для подальшої їх асиміляції та поглинання України росією, путін зробив наступний крок, спрямований на фізичне знищення значної частини українців та України як держави. Саме цим пояснюються нечувані звірства, масові ґвалтування та вбивства мирного українського населення, а також зруйновані вщент українські міста та селища. Путін – це божевільний кат, який ніколи не задовільниться частиною захопленої України. Він не заспокоїться допоки не захопить всю Україну та не знищить патріотичну частину українського населення. Тому ця війна закінчиться для нас тоді, коли ми виб'ємо ворога з нашої землі.

Воєнні злочини рашистів на території України

Повномасштабна війна росії проти України мобілізувала та згуртувала українців у боротьбі за свою незалежність. Ми всі платимо високу ціну у цій боротьбі з ворогом – життям наших рідних, близьких та друзів. Але ніхто в Україні не збирається здаватися путіну. Війна – це страшно. Але для українців ще страшніше втратити свою свободу і незалежність, українську ідентичність, і стати частиною країни, лідер якої повторює, що України та українців не існує.

Тема 3. **Загарбницька політика росії. Геноцид Українського народу**

Національною гордістю для багатьох розвинених держав завжди вважалися досягнення економічного розвитку, науки, техніки, мистецтв. На противагу цьому, гордістю росії завжди було і залишається загарбництво чужих земель. Якийсь маніакальний страх, що хтось на неї може напасти, а сусідні держави можуть підтримати гіпотетичного ворога, змушували росію нахабно рвати на шматки країни ближнього зарубіжжя, несучи за собою на ці землі смерть і хаос.

Пересічний росіянин, який ніколи не цікавився історією, навіть не замислюється над тим, що колись росії не було. Всі народи, що населяють землі сьогоднішньої федерації жили незалежно. Хтось краще – хтось гірше. Вони розвивали ремесла, займались землеробством і вирощували худобу, торгували між собою, а об'єднувалися частіше за родинним принципом, або з метою безпеки.

Безумовно різні суперечки між цими землями – князівствами часто набували військового характеру і їхні війська ходили з походами один на одного. Однак, як показує історія, саме московське князівство, що з'явилося на землях Суздальщини у XII столітті, виявилося найпідступнішим і найагресивнішим серед усіх земель Стародавньої Русі.

Звернемося до історії.

Традиція захоплювати чужі землі московським князівством походить з XIII століття. Їхні дружини брали активну участь у загарбницьких походах Орди на терени сучасних Китаю, Азербайджану, Ірану, Польщі, Литви тощо.

На початку XIV століття москва, завдяки підлабузництву її князьків перед ханською владою, стає центром збору данини на користь хана з усіх на той час підконтрольних Золотій Орді північно-східних руських князівств. За це століття дружини московського улусу здійснили загарбницькі походи на територію Закавказзя (1335–1336), захопили і приєднали до своїх земель частину Комі (1346), Муром (1392), Вологду (1398) і Мордовію (1393).

У XV столітті поступово московські князі вогнем і мечем підкорюють Ростов Великий (1447), Тулу (1462), Ярославль (1463), Карелію і Пермські землі (1472), Новгородську республіку (1478), Тверське князівство (1482) і північ Удмуртії (1489). З подальшим розширенням земель московських князів і централізацією влади за допомогою татарських баскаків їм вдається до кінця XV століття створити зі свого осередку центр єдиного московського великого князівства.

У першій половині XVI століття московія йде війною на Литву (1500–1505) і захоплює Брянськ, Чернігів, Новоград-Сіверський, Путивль, Гомель. Після цього московити поступово захоплюють Курські (1508), Псковські (1510) і Рязанські землі (1521).

У 1547 році Великий князь московський Іван IV Грозний самопроголосив себе царем і став вживати титул "Великий господар, Божою милістю цар, Владимирський, Московський, Новгородський, цар Казанський, цар Астраханський, господар Псковський та великий князь Смоленський, Тверський,

Югорський, Пермський, В'ятський, Болгарський та інших держав, та великий князь Новагорода Низовської землі, Чернігівський". Згодом, з розширенням кордонів московського царства, до титулу додавались й інші географічні назви.

Використання назв географічних регіонів у титулі першого царя вказує лише на те, що всі ці землі були захоплені. Причому по-звірячому жорстко – із вбивствами, пожежами, розоренням та масовим рабством. Багатства цих міст і земель відвозилися до москви – у царську скарбницю. На ці гроші будувалась москва і утримувалося військо, готове знову йти війною на чужі землі.

Перший російський цар Іван IV (Грозний)

У 1552 році, після двох невдач, московський цар втретє організував і очолив похід на Казань. Після двомісячної облоги, війна закінчилася перемогою московського війська й анексією казанського ханства.

У другій половині XVI століття московити захоплюють Астрахань (1556), Удмуртію і Адигею (1557), а також значні простори Сибіру.

Слід зазначити, що попри значний перелік завоювань, що здійснила московія у XVI столітті, політичні амбіції її царьків зовсім не відповідали розвитку їхньої держави як такої. Московія жорстко діяла з тими державними утвореннями або вільними народами, які були слабшими в економічному та військовому відношенні. Політика діяти тишком-нишком, підкупом і обманом застосовувалася по відношенню до противника, якого побоювалися. А коли не виходило обдурити або підкупити, московити спочатку погрожували, а потім йшли війною. Їм постійно треба було грабувати та добувати здобич.

Між проведеними, відносно не складними походами проти напівдиких народів Сибіру, московити захотіли також легко захопити деякі європейські території… І це закінчилося розгромною поразкою.

Під час Лівонської війни (1558–1583) війська Івана IV (Грозного) розпочали наступ на територію Лівонського ордену. Почавши вдало, московити із тріском програли війну. Вихід до Балтики, який ознаменував початок війни, був втрачений. Далі були дуже серйозні поразки й у війнах із кримським ханом, проти якого мало що міг вдіяти Іван Грозний зі своїм опричним військом.

Початок XVII століття було ознаменовано внутрішніми політичними чварами в московії, чим неодноразово користувалися Польща та Велике князівство Литовське. Москву кілька разів захоплювали, спалювали, на трон сідали тимчасові люди, але ясно було одне – як усередині, так і навколо москви не було єдності. Утримувані силою народи ставали легкою здобиччю для

сусідніх держав. Проте, ледь зміцнівшись від внутрішньої смути і воєн, вже у 1630-ті роки московити знову повернулися до загарбницької політики.

Скориставшись відсутністю короля у Речі Посполитій, московити у 1632 році порушили договір про перемир'я і вторглися на територію Великого Князівства Литовського, щоб захопити Смоленськ. Проте, у результаті цієї війни, московія знову зазнала поразки і важких територіальних втрат.

У другій половині XVII століття агресивну політику московії відчула на собі вже й Україна. Після порушення Переяславських домовленостей, у 1654–1656 роках, московити розпочали її окупацію. У 1658 році московське військо вторглося в Україну і пограбувало Конотоп. А вже через рік, відбувся похід 150-тисячної армії загарбників в Україну. Відбулась знаменита Конотопська битва, в який відбірні московські війська були знищені.

За другу половину XVII століття московія окупувала Лівобережну Україну, а також значні території за Сибіром: Бурятію, Забайкалля, амурські землі, Чукотку і Таймир.

Окремою сторінкою загарбницької політики росії є XVIII століття. Це так звані "петровські" та "єкатерининські" часи, якими найбільше пишається пересічний росіянин. Адже до цього московія розросталася здебільшого за рахунок завоювання народів Сходу і Півночі. Проте, московські царьки довго спостерігали за розвинутими сусідніми європейськими країнами, а також сильною Османською імперією, завжди заздрили і виношували плани їх захоплення.

Під час державних реформ, відомих як так зване "прорубування вікна в Європу", цар Петро I у 1721 році перейменовує московію на західний лад у "всеросійську імперію". Але, як би не назвали себе московські царі, експансія суміжних країн та їх територій не зупинялась.

Серед основних загарбницьких війн російської імперії у XVIII столітті були:

1700–1721 роки: Північна війна, внаслідок якої росія захопила значну частину земель, загарбала всю Балтію і підкорила Україну. Одночасно, протягом 1710–1713 років тривала війна з Турецькою (Османською) імперією на теренах сучасної Молдови, повністю програна росією;

1722–1723 роки: Перський похід Петра I по території Кавказу. Захоплені землі російська імперія втримати не змогла;

1733–1738 роки: війна за польську спадщину, коли російська армія спустошила терени Речі Посполитої, нібито захищаючи промосковського короля Августа III;

1740–1748 роки: війна за австрійську спадщину. Російська армія діяла на теренах Угорщини, Австрії, Німеччини, Швеції;

1756–1763 роки: Семирічна війна. Російська армія вдерлася у володіння сучасної Німеччини, майже повністю захопила Пруссію, але достроково вийшла з війни через політичні причини;

1763 рік: почалися Кавказькі війни, які тривали понад 100 років (до 1864 року). Театром воєнних дій став практично весь Кавказ, який згодом мав підкоритися російській владі;

1768–1772 роки: придушення Барської конфедерації на теренах Правобережної України та Польщі;

1787–1792 роки: остаточне підкорення Криму;

1792 рік: російсько-польська війна, яка поклала початок розподілу Польщі між трьома державами, охопила терени Правобережної України та Польщі;

1799 рік: участь російської армії у другій антифранцузькій коаліції, похід до Італії та Швейцарії.

Водночас, у перервах між цими походами, які були спрямовані переважно на Європу, російське військо придушувало низку повстань підкорених народів на раніше завойованих територіях.

Першу половину XIX століття росія веде нескінченні загарбницькі війни на Кавказі та окупує землі Грузії, Вірменії, Азербайджану, Дагестану, Інгушетії та Чечні. Жорстоко душить народні революції в Угорщині (1849) та Польщі (1864). Колоніальний вектор росії схиляється і в бік Середньої Азії. Після ліквідації казахських жузів і остаточного приєднання Казахстану в 1840-х роках, росія окупує Кокандське, Хівинське ханства і Бухарський емірат. Згодом приєднує Туркменію, Памір та інші області, внаслідок чого її кордони розширилися до Афганістану.

Важливо відзначити, що агресивна політика росії щодо конкретних держав і світових засад не могла залишатися безкарною.

У середині XIX століття росіяни вирішили скористатися ослабленням Османської імперії і прагнули встановити контроль над протоками Босфор і Дарданелли й торговельними шляхами у Середземному морі. Натомість провідні європейські держави підтримали територіальну цілісність Османської імперії і вирішили покарати росію за її агресивні наміри.

Пропагандистська французька листівка XIX століття

Після того, як росія провела вдалі воєнні кампанії на Кавказі і в Чорному морі, на початку 1854 року Велика Британія та Франція ввели свої ескадри в Чорне море і оголосили їй війну, яку росія с тріском програла. Її позбавили права утримувати військово-морський флот на Чорному морі та будувати на його узбережжі військові укріплення. Опіку над християнським населенням Османської імперії, за який нібито заступалися московити, коли йшли війною на турків, доручили вже не росії, а європейським державам. А ще через півстоліття росія отримала належний урок від Японії. Російсько-японська війна (1904–1905) стала послідовністю блискучих японських перемог. Війна показала хаос та невміле керівництво в царській армії і флоті. Японська військова організація за багатьма показниками була на голову вище за свого противника.

Окремо слід зазначити, що розчарування “у своїй могутності” стало однією з причин активізації революційного руху, який через десятиліття – у 1917 році

призвів до розпаду російської імперії. Однак, коли держави, які виникли з колишніх колоній імперії, не захотіли йти російським шляхом, вони відразу ж стали найзапеклішими ворогами і їх спробували знову повернути назад.

Спроби більшовиків розпалити комуністичні багаття у багатьох місцях не мали успіху. Їхня військова кампанія проти Польщі (1919–1920) закінчилася безславною поразкою. Поляки вигнали росіян і повернули майже всі землі, які в 1795–1916 роках були окуповані російської імперією.

"Бий більшовика". Польська листівка часів радянсько-польської війни (1920 р.)

Радянському Союзу не вдалося поширити комуністичну ідеологію на сусідні країни до початку Другої світової війни. Лише договір із Гітлером дав можливість це зробити. Під час радянсько-фінської війни (1939–1940) радянські війська вторглися на терени Фінляндії. Проте фіни після чотирьох місяців боїв, хоч і ціною втрати 10 % власної території, захистили свою країну, а СРСР за цей безпричинний, незаконний напад був виключений із Ліги Націй.

У 1979 році, під приводом боротьби проти повстанських груп, жертвою СРСР став суверенний Афганістан. Радянське вторгнення в цю країну стало прелюдією до чергового розпаду імперії. З розпадом СРСР, у програші холодної війни, на думку кремля, залишилася саме росія. Натомість багато республік СРСР, включно з Україною, здобули перемогу: вони повернули свою втрачену державність.

Знову політику загарбництва вже пострадянська росія продовжила у Чечні (1994–2000), Грузії (2008) та інших регіонах.

Революція гідності в Україні стала приводом, який використала росія для початку неоголошеної агресії проти нашої країни у 2014 році. На той час росія не досягла поставлених цілей, тому продовжила підготовку до повномасштабної війни.

Вночі 24 лютого 2022 року росія віроломно, без оголошення війни напала на Україну. Масованих бомбардувань зазнали мирні міста і села. Пролилася кров мирних мешканців. Аналізуючи події перших днів і наступних місяців цієї агресії, можна побачити безліч аналогій з подіями Другої світової війни. Головне, що об'єднує німецько-фашистських і російських загарбників, це ведення війни шляхом геноциду українського народу.

Згідно з міжнародним правом, геноцид визначається як цілеспрямовані дії з метою повного або часткового знищення груп населення чи народів за національними, етнічними, расовими, корисливими чи релігійними мотивами. Історія України налічує чимало прикладів геноциду з боку росії. Так, геноцидом щодо України була політика російських імператорів, і як найяскравіший приклад – знищення Батурина військами Петра I, коли загинули усі мирні мешканці гетьманської столиці. За радянських часів більшовики культивували майже патологічну ненависть до так званого "буржуазного націоналізму". У 1920–

1930 роках відбулось масове знищення представників української інтелігенції, зокрема духовних і культурних діячів. Українці пережили три голодомори: 1921–1923, 1932–1933 і 1946–1947 років. Утім, серед них особливо сумне місце займає Голодомор 1932–1933 років. За різними даними, у цей час від голоду загинуло від 4,5 до 10 мільйонів людей. Одним із найяскравіших прикладів злочинів радянського режиму є депортація кримських татар, вчинена під час Другої світової війни (1944).

На превеликий жаль, і в ХХІ столітті російське вторгнення створює умови, що розраховані на масове фізичне знищення українців. Про офіційну політику росії щодо невизнання права Українського народу на існування свідчать численні публічні заяви путіна та інших посадових осіб цієї держави, а також відповідні дії збройних сил рф. Ворог веде цілеспрямовану акцію знищення нашого народу. Від початку вторгнення російських військ в Україні втрати серед цивільного населення вже становлять тисячі осіб. Окупанти тероризують мирне населення. Постійні обстріли житлових мікрорайонів Чернігова, Сум, Харкова, Херсона, під час яких гинуть, отримують поранення десятки мирних жителів. Серед них діти, жінки, особи похилого віку, особи з інвалідністю. Оточені чи окуповані українські міста і села страждають від гуманітарної катастрофи, їх мешканці перебувають без будь-яких благ цивілізації – світла, води, опалення. Люди страждають від дефіциту їжі, води, ліків. Ворогом повністю знищується цивільна інфраструктура. Бомбардування й обстріли населених пунктів подібні до фашистських бомбардувань у роки Другої світової війни. Противник веде прицільні удари по об'єктах для укриття цивільних, створює локальні котли для мирних громадян. Виснажені від обстрілів, голоду, холоду, хвороб, зневоднення, без медичної допомоги гинуть люди, а противник обмежує доставку гуманітарної допомоги до цих населених пунктів, порушує рішення щодо встановлення гуманітарних коридорів. Маріуполь, Бородянка, Макарів, Ірпінь, Буча, Гостомель, Ворзель та інші міста і села ввійдуть в історію відповідальності за військові злочини.

4 березня 2022 року Рада ООН з прав людини створила незалежну міжнародну комісію з розслідування геноциду українців. Окремо проводяться й інші розслідування, ініціаторами яких є незалежні держави. Геноцид українців російськими військами під час вторгнення 2022 року визнаний рішеннями парламентів країн Балтії, Польщі, Канади, Чехії, Ірландії та України.

Отже, за кілька століть, маленьке непоказне селище на території Орди під назвою "москва", завдяки звірячій агресивності її правителів та більшості населення перетворилося на найбільшу країну в світі. Протягом всієї історії основним пріоритетом зовнішньої політики росії було захоплення чужих земель. Усі народи, що сьогодні входять до її складу, були приєднані насильно.

У 1991 році Україна, яка понад 400 років перебувала під окупацією росії, зробила свій вибір і стала вільною країною. З того часу слова "Україна" та "українці" стали ненависними для російських загарбників. Саме тому вони ведуть сьогоднішню війну методом геноциду українського народу. Наше завдання – вистояти у боротьбі за свободу.

У свою чергу, історія вже має багато прикладів, коли за свої імперські амбіції росію карали дуже жорстко.

Тема 4. **Історичні перемоги над московськими окупантами (Вишгород 1173 р., Орша 1514 р., Клушино 1610 р., Смоленськ 1634 р., Конотоп 1659 р.)**

Кремлівська пропаганда стверджує, що українці та росіяни – це один народ, і вони ніколи не воювали один проти одного. Або якщо й воювали – то тільки тому, що Захід використовує українців у своїх інтересах. І навіть якщо й воювали – то українці тільки зазнавали поразок від московії.

Насправді ж, паростки майбутнього протистояння між Україною та росією з'явилися ще в XII столітті, за доби середньовічної Русі. Саме тоді, в умовах політичної роздробленості, на теренах майбутньої росії почав формуватися деспотичний, жорстокий та загарбницький за своєю суттю політичний режим. І одним із найперших його творців став володимиро-суздальський князь Андрій Боголюбський. Навіть російський історик Василь Ключевський називав цього правителя "першим великоросом".

У 1169 році Боголюбський спрямував коаліційне військо на Київ, яке захопило та пограбувало місто. Проте цього завойовникові виявилося замало. 1173 року він спробував відновити контроль над Києвом. Для цього зібрав велике військо, у якому крім володимиро -суздальських полків були сили Новгородської республіки, Муромського, Рязанського, Турівського, Полоцького, Городенського та інших князівств.

Головний опір чинили війська князя Мстислава Ростиславича, які обороняли Вишгород. Спочатку він прийняв бій між Києвом і Вишгородом, на Оболоні (яка зараз є районом на півночі Києва). Далі військо Боголюбського взяло Вишгород в облогу.

Битва під Вишгородом 1173 р.

Після виснажливих 9 тижнів активної оборони надійшла допомога – військо волинського князя Ярослава Ізяславича. Коаліція Андрія Боголюбського в паніці почала відступати від Вишгорода на схід і багато воїнів потонули при переправі через Дніпро. З міста вийшов Мстислав і вдарив на їхній обоз. Розгром був повний. Літописець констатував: "І так вернулась уся сила Андрія [Юрійовича], князя суздальського, а зібрав він був усі землі, і множеству воїв не було числа. Прийшли бо вони зарозумілими, а смиренними одійшли у доми свої".

Через півроку після поразки Андрій Боголюбський був зарізаний власними боярами у своїй резиденції Боголюбово під Володимиром.

Наступна видатна перемога над московитським ворогом відбулася на початку XVI століття. Московське князівство висунуло претензії на українські й

Вбивство боярами Андрія Боголюбського в 1174 р.

білоруські землі, які тоді входили до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського. Влітку 1514 року московська армія після місячної облоги захопила Смоленськ і наприкінці серпня вийшла на лівий берег Дніпра неподалік Орші.

Тим часом вдалося зібрати польсько-литовське військо, метою якого було відновити контроль над втраченими землями і фортецями Смоленщини. Сили під командуванням Великого гетьмана Литовського – українського князя Костянтина Івановича Острозького нарахували 16 тисяч литовської легкої кавалерії, 14 тисяч польської кінноти, 3 тисячі найманої піхоти, 2,5 тисячі добровольців, а також королівську артилерію. Великим московським військом командували князі Михаїл Голіца-Булгаков та Іван Челяднін.

У ніч проти 8 вересня 1514 року військо Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського навело через Дніпро навпроти Орші наплавні мости й переправилося на лівий берег. Литовська армія складалася із власне литовських, білоруських, українських, сербських, татарських, польських, угорських і німецьких загонів.

Рано-вранці московити атакували, однак союзники відбили напад. Костянтин Острозький очолював усі контратаки русько-литовської кінноти і бився як простий вояк. Використовуючи суперечності між Голіцею-Булгаковим та Челядніним, він нападав на них порізно. Опівдні руські та литовські вершники вдаваним відступом завели московську кінноту під залп своїх гармат, а потім її із засідки у прибережному лісі атакував резервний загін. Під натиском війська князя Острозького важка московська кіннота відступила на багнистий берег річки Кропивни між Оршею та Дубровною і там майже вся була знищена. Атака польських гусарів довершила розгром московської армії, хоча погоня за її окремими частинами, що тікали до Смоленська, тривала до ночі. Іван Челяднін, 8 воєвод, 37 знатних бояр і півтори тисячі представників московської знаті потрапили у полон, де через кілька років Челяднін помер.

Перемога під Оршею зробила князя Костянтина Острозького відомим у всій Європі. Про цю перемогу розповідалося у чотирьох брошурах, виданих латиною та німецькою мовою. Острозького з тріумфом зустріли у Варшаві та Вільно (Вільнюсі). Князь перетворив місто Острог на осередок слов'янської культури, заснував кілька православних храмів, а після смерті в 1530 році був похований в Успенському соборі Києво-Печерської лаври. Нещодавно, до 30-ї річниці Незалежності України, відкрили першу чергу відновленого надгробного пам'ятника князю, знищеного під час підриву собору більшовиками в листопаді 1941 року.

На початку XVII століття становище московії суттєво погіршилося. 1598 року помер Федір Іванович, який де-факто вважався останнім царем із династії Рюриковичів на московському троні. Влада перейшла до рук знатних боярських родів – спочатку Годунових, потім Шуйських. Проте жодному з них встановити стабільну династію не вдалося. Ситуацію погіршував страшенний неврожай і голод, від якого померли за деякими даними до пів мільйона людей, численні повстання селян, міщан, козаків, знаті.

Облога Смоленська в 1609–1611 рр.

Тим часом правитель Речі Посполитої (Польсько-Литовської держави, до якої входила переважна більшість українських земель) Сигізмунд III сподівався завоювати корону московії для себе або для свого сина Владислава.

Восени 1609 року польсько-литовське військо вступило на терени московського царства. Основні сили під командуванням самого Сигізмунда, воєводи київського Станіслава Жолкевського та великого канцлера литовського Лева Сапіги взяли в облогу Смоленськ – потужну фортецю, яка оборонялася майже 2 роки.

На боці Речі Посполитої у цій війні виступали українські козаки. Вони активно діяли на теренах Чернігово-Сіверщини, Стародубщини та Смоленщини. У жовтні 1609 року під Смоленськ надійшли від 10 до 30 тисяч козаків на чолі з гетьманом Богданом Олевченком. Загалом, за словами учасника подій Самуеля Машкевича (шляхтича білоруського походження), за весь період військової кампанії проти Московії взяли участь 40 тисяч козаків – колосальна сила на той час. Чернігово-Сіверщина і Стародубщина де-факто контролювалися козаками, а не поляками чи литовцями.

Влітку 1610 року кремлівський цар Василь Шуйський вирішив розквитатися із Сигізмундом і спрямував проти нього основні сили свого війська. Сигізмунд вирішив не чекати приходу противника. Не знімаючи облогу зі Смоленська, він відправив частину армії на перехоплення. Цією частиною командував Станіслав Жолкевський. 4 липня 1610 року відбулася генеральна битва поблизу села Клушино на Смоленщині. Одна з найвидатніших перемог в історії Польщі й Литви та найганебніших поразок в історії московії. А для нас особливо важливо, що сталася вона за участі українських козаків, української шляхти та інших вихідців з українських земель.

Якщо виходити зі співвідношення сил, то для Жолкевського Клушинська битва видавалася чистою авантюрою. Від 3 до 7 тисяч вояків перебувало в його розпорядженні, серед них близько 400 козаків. Московсько-шведське військо налічувало від 20 до 30 тисяч, а разом із усіма резервами – до 50 тисяч.

Битва при Клушино 1610 р.

Але Жолкевський діяв надзвичайно рішуче: здійснивши нічний перехід через лісисту місцевість, він на світанку раптово атакував противника. У розпал битви іноземні найманці московитів відмовилися воювати за московського царя через несплату грошей. Частина проголосила нейтралітет, а частина перейшла на бік Жолкевського. Погано навчене московитське ополчення взагалі безладно втекло з поля бою. Жолкевський здобув цілковиту перемогу з мінімальними втратами.

Наслідки перемоги були грандіозні.

По-перше, крах царя Василя Шуйського. Коли звістка про поразку досягла москви, бояри скинули його з престолу й насильно постригли у ченці. До влади прийшла "московська хунта", яку історики пізніше назвали "Семибоярщина".

По-друге, за місяць після Клушинської битви Жолкевський дійшов до стін москви і бояри видали йому Шуйського з двома братами як полонених. Екс царя вивезли спочатку під Смоленськ, до табору Сигізмунда, а після взяття міста його переправили до Варшави, де піддали ганебному ритуалу: Шуйський падав у ноги правителю Речі Посполитої та присягав на вірність. Там у полоні він невдовзі й помер.

По-третє, у жовтні 1610 року польсько-литовське військо за участі українських козаків зайняло москву і кремль.

По-четверте, Семибоярщина підписала із Жолкевським договір історичної ваги. Царем московії став Владислав Ваза – син Сигізмунда III, під іменем Владислав Жигимонтович. Фактично, це була унія Речі Посполитої з московією. Населення москви і багатьох інших міст присягнуло новому правителю. На жаль, реально втілити в життя цю унію не вдалося. У сучасній росії воліють якнайменше згадувати про цей епізод історії.

1632 року московське царство вирішило відвоювати в Речі Посполитої Смоленськ. Порушивши Деулінське перемир'я, московити вдерлися на територію сусідньої країни та взяли місто в облогу.

Втім, українські козаки й цього разу прийшли на допомогу полякам і литовцям та зробили визначний внесок у загальну перемогу. Вже в лютому 1633 року козаки почали дії проти московитів на території Чернігово-Сіверщини, Білгородщини, Курщини.

В липні 1633 року козацька рада ухвалила рішення відправити під Смоленськ на допомогу військам короля Владислава IV 20-тисячне військо під командуванням Гетьмана Тимофія Орендаренка.

Під стінами Смоленська козаки брали участь у запеклих боях, здійснювали розвідницькі рейди, захоплювали полонених. Врешті-решт їхні дії призвели до того, що в жовтні московський воєвода Михайло Шеїн був змушений зняти

облогу Смоленська. Невдовзі його армія сама опинилася в оточенні й капітулювала. У червні 1634 року було підписано Поляновський мир.

Капітуляція московського війська під Смоленськом у 1634 р.

Смоленщина й Чернігово-Сіверщина залишилися під владою Речі Посполитої. Щоправда, Владислав IV погодився відмовитися від претензій на московську корону. Однак отримав за це викуп – 20 тисяч рублів.

Московський цар Михайло Романов був настільки розлючений поразкою, що наказав відрубати голову воєводі Михайлові Шеїну. Смоленська війна вчергове продемонструвала, що московія не здатна нічого протиставити об'єднаним силам Польщі, Литви та України. Це є надзвичайно важливим уроком і для наших днів, що спонукає поглиблювати співпрацю з європейськими союзниками та партнерами України.

Наступна видатна перемога українців над московитами – це Конотопська битва. Вона сталася вже в якісно нову епоху – епоху існування Української козацької держави, яку називають Військо Запорозьке або ж Гетьманщина.

У вересні 1658 року Гетьман Іван Виговський уклав Гадяцький договір про входження своєї держави до складу Речі Посполитої на засадах рівноправної частини, поряд із Польщею та Литвою. Московитські загарбники воліли не допустити такого розвитку подій. Тож навесні-влітку 1659 року цар Олексій Романов відправив у похід проти Гетьманщини 50-тисячне військо князя Олексія Трубецького.

Та з самого початку наступ загальмувався. Героїчна оборона Конотопа вдесятеро меншими силами, що тривала близько 3 місяців, дала змогу затримати просування ворога і використати цей час для зосередження українських сил. Гетьман Виговський зумів зібрати козацькі полки, іноземних найманців і дочекатися підходу кримського хана Мехмеда IV Ґерая. До всього, його підтримали такі авторитетні козацькі полководці, як Іван Богун, Петро Дорошенко, Михайло Ханенко, Остап Гоголь, Филон Джеджалій.

7 липня 1659 року князь Трубецькой, який зі своїм військом продовжував облогу Конотопа, дізнався про наближення козаків і татар. Назустріч їм він відправив частину армії під командуванням Григорія Ромодановського, Семена Пожарського і Семена Львова. Це була переважно кіннота. Отже, навіть ще до початку битви Ромодановський виявив себе бездарним полководцем: не провів нормальної розвідки, розділив своє військо, призначив трьох командувачів, ще й відправив кавалерію без підтримки піхоти.

Битва відбулася не безпосередньо під Конотопом, а кілометрах у 15 звідти – поблизу села Соснівка. Кримські татари розташувалися у засідці в

урочищі Пуста Торговиця. Московська кіннота атакувала основні сили Виговського і найманців.

Але московські воєводи сильно недооцінили противника. Атаку було відбито. Після того Виговський відступом заманив московитів у пастку, наразивши їх на удар татарської кінноти з тилу. Напад був настільки сильним і несподіваним, що відрізав практично всю московську кінноту від Конотопа. У контратаку перейшло і козацьке військо. Московити потрапили в оточення і зазнали цілковитого розгрому.

Конотопська битва 1659 р.

Внаслідок битви потрапили у полон двоє воєвод – князі Пожарський і Львов, одні з найдосвідченіших кавалерійських воєначальників московської армії. Втікти вдалося лише Ромодановському.

Відповідно до попередніх домовленостей між козаками й татарами, полонених московитів видали татарам. Хан під страхом смертної кари наказав своїм воїнам стратити всіх бранців. Пояснення такої жорстокості доволі просте. Кримці тільки починали свій похід за здобиччю, вони планували йти вглиб московії, а може й на саму москву, тож за традицією ніколи не брали багато полонених на цій стадії, щоб зберігати високу швидкість пересування та маневреність свого війська.

Військо Олексія Трубецького після звістки про розгром кінноти зняло облогу з Конотопа і відступило у межі московського царства. Панічні настрої сягнули кремля. Подейкували, що цар готується до евакуації у Ярославль.

На жаль, розвинути свій успіх козакам і татарам не вдалося. Запорозькі козаки Івана Сірка, вороже налаштовані до Виговського, напали на Крим. Це змусило хана негайно повертатися додому. А без підтримки кримців Виговський не мав достатньо сил для продовження наступу.

Та Конотопська битва все одно залишилася в історії як один із найяскравіших прикладів бойової співдружності українців і кримців. Ця перемога, як і битви під Вишгородом, Оршею, Клушино, Смоленськом, переконливо спростовує заяложений міф рашистів, буцімто українці ніколи не воювали проти росіян. Воювали завжди, на всіх етапах історії, і здобували перемоги над серйозним і потужним противником. Перемогли тоді – переможемо їх знову.

Слава Україні!

Тема 5. **Українська революція 1917–1921 років. Як творилася держава**

Українська революція 1917–1921 років – один із найважливіших і найскладніших періодів в історії Українського народу XX століття. Ця доба була вершиною національно-визвольної боротьби, відродження української нації. Сформована тоді ідея державної незалежності стала визначальною для українського визвольного руху.

Перша світова війна спричинила зміни в Європі та світі. Чотири імперії – Німецька, Російська, Австро-Угорська, Османська розпадались. На їхніх руїнах виборювали незалежність і повставали національні держави: Фінляндія, Польща, Литва, Латвія, Естонія, Чехословаччина, Королівство сербів, хорватів і словенців, Австрія, Угорщина. На боротьбу за самостійність піднялись і українці. Бурхливе піднесення національного визвольного руху спричинила російська лютнева революція 1917 року.

Українці вголос заговорили про реалізацію автономії та власних прав. Про це йшлося на численних мітингах та маніфестаціях, у відозвах і резолюціях. Почалася українська революція. Творилась держава. В епіцентрі був Київ, який нагадував море, що вирувало зборами, з’їздами, маніфестаціями. Хвилі покотилися і регіонами: у Полтаві, Харкові, Миколаєві, Одесі, Чернігові виходили люди із гаслами: “Автономію Україні; Хай живе федеративна республіка!; Хай живе самостійна Україна!” тощо.

Національний мітинг в Україні 1917 року (м. Київ)

4 березня 1917 року в Києві, одночасно з Об’єднаною радою громадських організацій, було створено національний представницький орган – Українську Центральну Раду (УЦР). Вона виникла на хвилі подій, щоб очолити національно-визвольний рух в усіх українських землях. Їй судилося стати парламентом революційної України. До УЦР увійшли представники православної церкви, прогресивних українських соціал-демократів та голови культурно-просвітніх, військових, студентських та наукових організацій, спілок та утворень. Очолив Центральну Раду видатний український історик, активний діяч національного руху Михайло Грушевський. Важливу роль в її діяльності відіграли В. Винниченко, С. Єфремов, Б. Мартос, С. Петлюра, І. Стешенко, П. Христюк та інші.

Після Всеукраїнського національного конгресу (квітень 1917 р.) Українська Центральна Рада з київської організації перетворилася на загальноукраїнську. За наступні шість місяців вимоги Центральної Ради визріли від автономії до самостійності України.

Ця еволюція відобразилася в універсалах. Центральна Рада видала свій Перший Універсал, ухвалений 10 червня 1917 року. Універсал проголошував автономію України й закликав народ до організації нового політичного ладу в Україні. Автономна Україна мала включати території, де українці становлять більшість населення.

У Другому Універсалі Центральна Рада пішла на компроміс із Тимчасовим урядом росії, щоб домогтися визнання себе як найвищого органу демократії України. Другим Універсалом було створено орган виконавчої влади – Генеральний Секретаріат, на чолі якого став Володимир Винниченко.

Сталося головне: Україна фактично здобула автономію, якої не мала понад 200 років, і змусила росію визнати цей факт. Перший крок до проголошення державної незалежності було зроблено.

Подальші події ще більше підштовхнули до створення держави. Більшовицький переворот 25 жовтня 1917 року в Петрограді застав лідерів Центральної Ради зненацька. Офіційно українська влада засудила насильницьке захоплення влади однією партією, проте й до скинутого уряду в багатьох українських політиків особливих симпатій уже не було. В Україні виник вакуум влади. З одного боку, зник Тимчасовий уряд, якому раніше підпорядковувався Генеральний Секретаріат, з іншого, – на владу претендували місцеві більшовики. Ситуація вимагала від українських діячів сміливості взяти на себе відповідальність за країну. Навіть делегати Третього Всеукраїнського військового з'їзду, який з 2 листопада 1917 року проходив у Києві, висловили вимогу проголосити Україну окремою республікою.

Проголошення Третього Універсалу на Софійській площі у Києві

7 листопада 1917 року Українська Центральна Рада своїм Третім Універсалом проголосила Українську Народну Республіку (УНР). В Універсалі заявлялося, що Україна не відокремлюється від росії, але вся влада відтепер належить лише Центральній Раді та Генеральному Секретаріату і є єдиною владою на території

України. Було оголошено, що до території УНР належать землі (губернії), населені здебільшого українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму).

Більшовики в свою чергу почали наступ на Україну з метою захоплення влади. Тоді Центральна Рада вирішила остаточно відмежуватися від росії. Так Україна стала на шлях незалежності, яку проголосили 22 січня 1918 року у Четвертому Універсалі, де зазначалося: "… ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всіх громадян України: однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною Вільною Суверенною Державою Українського Народу. Зо всіма сусідніми державами як то: росія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді і приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки…".

Про серйозність прагнення Центральної Ради творити самостійне державне життя свідчила розбудова органів влади. Сама Центральна Рада уособлювала Парламент, а виконавчу роль вона поклала на Генеральний Секретаріат, який пізніше змінив назву на Раду Міністрів. Першим прем'єр-міністром УНР був Володимир Винниченко. Повстали Генеральні секретарства, Український державний банк, Генеральний суд, Українське телеграфне агентство. Розбудова органів влади продовжилася за часів Гетьмана Павла Скоропадського.

За Директорії розширювалася мережа дипломатичних і консульських представництв за кордоном. Директорія – це була лідерська п'ятірка: Володимир Винниченко, Симон Петлюра, Федір Швець, Панас Андрієвський, Андрій Макаренко. Одним із найбільших її досягнень стало проголошення 22 січня 1919 року Акту злуки Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки. Цей факт мав величезне значення, підтвердивши прагнення українського народу жити в незалежній і єдиній Українській державі. Акт злуки втілив ідею соборності, яку українці відстоювали щонайменше з середини XIX століття. Одним із головних наслідків об'єднання було те, що з того часу питання єдності української нації в українській політичній думці вже ніколи не ставилося під сумнів. Упродовж наступних десятиліть Акт злуки залишався символом боротьби за незалежну, соборну державу. Починаючи з 2000 року день 22 січня відзначається в Україні як національне свято.

Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР) також формувала власну модель державності. Парламентом у ній стала Українська Національна Рада, а урядом – Державний Секретаріат. Його очолив Кость Левицький. У перші дні ЗУНР ухвалила закони про створення Галицької армії, адміністрацію й судочинство, державну мову і громадянство, а головне – Тимчасовий основний закон, за яким визначали державну символіку в синьо-жовтих барвах.

Під синьо-жовтими знаменами в 1917 році відбувалися багатолюдні маніфестації та урочисті засідання, з ними українські вояки вирушали на фронт. 27 січня 1918 року прапор затвердили в Тимчасовому законі про флот УНР. Майже за місяць після цього 25 лютого українці отримали офіційний герб – Тризуб князя Володимира Великого в обрамленні оливкового вінка.

З початком революції пісня “Ще не вмерла Україна” на слова Павла Чубинського і музику Михайла Вербицького також набула особливої популярності: стала нашим гімном. Знаково, що авторами гімну були наддніпрянець і галичанин, це ще раз підкреслює соборність українських земель.

Під час Української революції 1917–1921 років весь тягар визвольної боротьби впав на молоду українську армію. Вона мусила підтримувати внутрішній спокій, стерегти і обороняти зовнішні кордони своєї держави. Українська армія приступила до виконання своїх завдань повна віри в перемогу. Сотні тисяч українських вояків у неймовірно важких обставинах виборювали незалежність України і віддавали своє життя за її волю.

Одразу після жовтневого перевороту 1917 року Україна опинилася під військовою загрозою з боку більшовицької росії. Відноситі з Варшавою теж не були безхмарними. Протягом листопада 1918 – липня 1919 років у Галичині тривала українсько-польська війна, що мала відголоски і на Волині. Героїчні оборони та стрімкі контр-наступи української армії чергувалися з гіркими поразками та відступами.

У 1919 році українська армія опинилась затиснутою з усіх боків ворогами, однак не капітулювала, а вирушила у героїчний Перший Зимовий похід. Тоді він врятував нашу армію від загибелі. За п’ять місяців походу армія УНР здійснила понад 50 успішних боїв. Восени 1920 року вона ще понад місяць самотужки тримала фронт проти більшовиків, однак згодом була вимушена відступити за Збруч і перейти на територію Польщі. Так завершилась боротьба регулярних збройних сил за незалежність України.

Масовий антибільшовицький рух не припинявся і після 1920 року. Щоб підтримати його вояки армії УНР на чолі з генерал-хорунжим Юрієм Тютюнником у листопаді 1921 року розпочали героїчний рейд ворожими тилами, відомий в історії як Другий Зимовий похід. На теренах України вони

Лицарі Залізного хреста. Група учасників Другого Зимового походу

мали підняти загальнонаціональне повстання. Цей рейд закінчився поразкою, деяких учасників більшовики захопили в полон, інші загинули. Другий Зимовий Похід став завершальним акордом української революції, засвідчивши бажання українців за будь-яку ціну здобути незалежність своїй Батьківщині.

У ході Української революції 1917–1921 років українцям вдалося відновити державу. Розбудовою Української Народної Республіки, Української Держави, Західно-Української Народної Республіки українці довели здатність і спроможність національного державотворення.

Ключовим рушієм революційних перетворень був український народ і його політична еліта, яка еволюціонувала від ідей політичної автономії та федерації до усвідомлення власної державної незалежності. Проголошення Української Народної Республіки стало визначною історичною подією, яка знаменувала відродження української державності у XX столітті. Уперше в новітній історії український народ дійшов до найважливішого рішення – проголошення незалежної суверенної Української держави, остаточно розірвавши відносини з імперським центром і заклавши основи наступного державного будівництва. Сучасна Україна є спадкоємицею державницьких традицій, закладених революцією 1917–1921 років.

Сьогодні Збройні Сили України захищають територіальну цілісність нашої держави від російської агресії, продовжуючи боротьбу за суверенітет, розпочату понад 100 років тому.

Тема 6. **Роль українців у перемозі в Другій світовій війні**

Друга світова війна стала однією з найтрагічніших подій в історії людства. У вир збройного протистояння було втягнуто 61 державу, понад 80 % населення земної кулі. Кровопролитні битви охопили 40 країн Європи, Азії та Африки, басейни Тихого та Атлантичного океанів. Війна розпочалася 1 вересня 1939 року із вторгнення військ нацистської Німеччини до Польщі, а завершилася 2 вересня 1945 року беззастережною капітуляцією Японії.

У часи Другої світової війни Україна героїчно протистояла ворогу й заплатила величезну ціну, що вимірювалась не лише людськими жертвами. Українці воювали на боці антигітлерівської коаліції у складі Червоної армії, армій західних союзників, а також підпільних рухів опору. За роки війни тільки до лав Червоної армії було мобілізовано понад 7 млн. жителів України. З них безповоротні втрати склали від 3,5 до понад 4 млн. осіб (загинули на полі бою, померли від ран та у полоні, страчені у концтаборах).

Вихідці з України воювали на всіх фронтах німецько-радянської війни, виявляючи звитягу та мужність. Крім території СРСР вони брали участь у боях за визволення Румунії, Польщі, Болгарії, Чехо-Словаччини, Угорщини, Югославії, Австрії. А в серпні 1945 року українці входили до складу з'єднань, що були задіяні у радянсько-японській війні. У тилу окупаційних військ, на території України, діяли близько 2 тисяч партизанських загонів і груп, численні підпільні організації. У партизанському русі взяли участь 180 тисяч українців. Від 40 до 60 тисяч із них загинули.

За свою відвагу у часи німецько-радянської війни близько 2,5 млн. українців були нагороджені орденами та медалями, 2072 особи удостоєні звання Героя Радянського Союзу, а 32 – двічі Героя. Тричі Героєм Радянського Союзу став легендарний льотчик-винищувач Іван Кожедуб, найрезультативніший ас антигітлерівської коаліції. Він здійснив 330 бойових вильотів, взяв участь у 120 повітряних боях та здобув 62 перемоги. Сам жодного разу збитий не був.

Іван Кожедуб

Олексій Берест

Іван Черняховський

Першим, хто підняв Прапор Перемоги над Рейхстагом, був українець Олексій Берест. А 2 вересня 1945 року акт про беззастережну капітуляцію Японії, що знаменував закінчення Другої світової війни, від радянської сторони підписав українець з Уманщини генерал-лейтенант Кузьма Дерев'янко.

Серед радянських воєначальників близько 300 були українцями. Зокрема, це представники Ставки Верховного головнокомандування, Генерального штабу, командувачі фронтами та арміями. Найбільш відомі серед них: Михайло Кирпонос, Іван Черняховський, Андрій Єременко, Родіон Малиновський, Павло Рибалко, Кирило Москаленко, Дмитро Лелюшенко.

Також у роки Другої світової війни боротьбу вели загони Української Повстанської Армії (УПА), єдиної, що виступала у тій війні під українським національним прапором. Тільки у липні-листопаді 1943 року вони провели 120 боїв, знищивши близько 4,5 тисяч німецьких солдатів і офіцерів. На момент найбільшого піднесення боротьби (кінець 1944 – початок 1945 років) чисельність УПА сягала 100 тисяч осіб.

Українці воювали також і в інших арміях країн антигітлерівської коаліції. Їхній внесок красномовно описав письменник-публіцист Мирослав Небелюк, який ще у 1937 році емігрував до Франції: "У гігантській боротьбі останньої війни, українці взяли масову участь. Пройдіть по цвинтарях полеглих у Нормандії, огляньте жертви великого союзного десанту на узбережжі Франції, і на вояцьких хрестах знайдете стільки українських прізвищ, що вам зробиться соромно за весь так званий культурний світ, який мало що знає про Україну. Хоч українська кров лилася під англійським, американським та іншими прапорами за сильні ідеали, в осягненні яких українська участь замовчана".

З перших днів Другої світової війни в епіцентрі бойових дій опинилися етнічні українські землі, що на той час входили до складу Польщі. Тому для частини українців війна розпочалася саме 1 вересня 1939 року. У цей день бомбардувальники Люфтваффе бомбили Львів, а згодом – Луцьк, Станіславів, Тернопіль, Дрогобич, Сарни, Яворів, Стрий та інші міста.

За підрахунками польського історика Вальдемара Резнера, у лавах польської армії на той час перебувало 110 тисяч українців. Вони були другою за чисельністю національною групою у війську, а у піхотних та кавалерійських частинах іноді становили 80–90 % особового складу.

Треба відзначити, що у Війську Польському служили десятки ветеранів армії Української Народної Республіки. Найбільш відомий бойовий шлях підполковника Павла Шандрука. У другій половині вересня 1939 року він став начальником штабу 29-ї піхотної бригади, а згодом фактично очолив її. За успішне прикриття відступу польських військ у районі Замостя був нагороджений орденом Virtuti Militari – найвищою військовою нагородою Польщі за мужність. Ще один відомий українець – майор Михайло Пікульський, який служив у 8-му телеграфному батальйоні та брав участь в обороні Варшави, був нагороджений польським бойовим Хрестом Хоробрих. І таких прикладів можна навести безліч.

Втрати українських вояків Війська Польського у німецько-польській війні сягають майже 8 тисяч осіб, удвічі більше отримали поранення. Значна кількість

українців потрапили в полон. У німецькій неволі опинились близько 60 тисяч осіб. У радянському полоні перебувало до 20 тисяч.

Після поразки Польщі у 1939 році українці продовжили воювати у польських бойових формуваннях британської або радянської армій. Зокрема, чимало їх служило у 2-му польському корпусі генерала Владислава Андерса, який входив до складу Збройних сил Великобританії. Цей корпус воював у Сирії, Лівії, Єгипті і закінчив бойовий шлях в Італії, де на початку 1944 року здобув найбільшої слави за прорив німецьких укріплень під Монте-Кассіно. Варто сказати про те, що перший бункер в обороні Монте-Кассіно захопив саме українець – Михайло Паньковець, виходець із рівненського селища Погоріловка.

За даними Інституту національної пам'яті, близько 6 тисяч українців нараховувалося у французькому війську. Це були переселенці, які наприкінці 1930-х років виїхали до Франції з окупованої Польщею Галичини у пошуках роботи. Після нападу Німеччини на Францію вони виявили бажання зі зброєю в руках захищати свою нову батьківщину та увійшли до складу Іноземного легіону. Після капітуляції Франції українці почали поповнювати ряди руху опору. Були створені навіть окремі національні підрозділи: курінь імені Івана Богуна, курінь імені Тараса Шевченка та відділ поручика Круковського.

Солдати Війська Польського, які брали участь у боях з гітлерівською Німеччиною у вересні Семен Нагірний (архів Юрія Гжибовського)

Легендою французького руху опору став командир партизанського загону в Північній Франції Василь Порик. Влітку 1942 року лейтенанта Червоної армії Василя Порика разом із сотнями військовополонених було відправлено до нацистського концтабору Бомон. Після вдалої втечі звідти він створив партизанській загін. У квітні 1944 року його бійці пустили під укіс два німецькі поїзди, знищили колону гітлерівців – понад 200 солдатів і офіцерів, напали на концтабір Бомон і звільнили усіх в'язнів.

Найбільше українців налічувалось у Збройних силах Сполучених Штатів Америки – майже 80 тисяч. Вони воювали у Тихоокеанському регіоні, у Північній Африці та Європі. Багато американських військовослужбовців українського походження були удостоєні високих державних нагород. Серед них Майкл Стренк. Він з 1942 року брав участь у боях на Тихому океані, був відзначений за відвагу медалями Бронзова Зірка, Пурпурове Серце та іншими.

23 лютого 1945 року Стренк входив до складу групи морських піхотинців, які встановили американський прапор над японським островом Іодзіма. Зроблене тоді фото стало одним з найбільш відомих символів перемоги союзників у Другій світовій війні.

Українець Майкл Стренк у складі групи морських піхотинців США встановлює американський прапор над японським островом Іодзіма. Фото 1945 року

Матрос Військово-Морських Сил США Алекс Дяченко за подвиг в абордажі німецького теплоходу "Карін" посмертно був нагороджений Срібною Зіркою. Згодом його ім'ям був названий есмінець ВМС США.

Понад 45 тисяч українців воювали у канадських збройних формуваннях під британським верховним командуванням. Зокрема, вони брали участь у висадках десантів на Сицилію та Нормандію, захищали Гонконг від японців. Знані імена українських канадійців, які відважно боролись на фронтах Другої світової війни – це пілоти Пітер Дмитрук та Богдан Панчук, офіцер канадського армійського жіночого корпусу Ганна Храплива, капелан Семен Савчук та багато інших.

Багато українців із Закарпаття воювали у складі чехословацьких військових формувань. Так, до 80 % особового складу 1-ї окремої Чехословацької бригади під командуванням Людвига Свободи були закарпатськими українцями. Зокрема, у 1943 році це з'єднання брало активну участь у битві за Харків, визволенні Лівобережної України та боях за Київ.

Українці-герої Другої світової війни у складі армій США, Канади та Великої Британії

Як кажуть, "українців розкидано по всьому світу як того цвіту". Тож не дивно, що тепер можна зустріти у багатьох точках нашої планети пам'ятники, які вшановують подвиги українців, здійсненні у часи Другої світової війни. Та війна пройшла через життя кожної української родини і є вагомою складовою історичної пам'яті українського суспільства.

Сьогодні Україна знову перебуває у стані війни. Внаслідок бойових дій гине цивільне населення та військові, які захищають свою Батьківщину, як і їх батьки-діди-прадіди захищали свою землю під час Другої світової війни.

Тема 7. **Культура взаємовідносин у військовому колективі. Роль дисципліни та самодисципліни у формуванні боєздатного підрозділу**

Нормальна діяльність військового колективу багато в чому залежить від характеру взаємин між його членами, як по вертикалі (між начальниками та підлеглими), так і по горизонталі (між рядовими та товаришами по службі).

Міжособистісні відносини – система відносин, через які люди сприймають, оцінюють і впливають один на одного в процесі спільної діяльності і спілкування.

Головна відмінність міжособистісних відносин від інших видів суспільних відносин полягає в тому, що міжособистісні відносини – це конкретні відносини, в які вступають конкретні люди. Якщо говорити, наприклад, про виробничі, політичні та інші види суспільних відносин, то вони виникають не між людьми як особистостями, а між людьми як представниками певної соціальної спільності, професії тощо.

Отже, міжособистісні відносини можна визначити як різні форми і види взаємозв'язку і спілкування людей в колективі в процесі їх спільного життя і діяльності.

У військових колективах частин та підрозділів Збройних Сил України мають місце всі різновиди взаємин (спілкування, спільна діяльність, поведінкові акти (вчинки), тому що характер військової служби передбачає прояви згуртованості, взаєморозуміння і взаємодії військовослужбовців при виконанні різних завдань. Особливо це важливо під час виконання бойових завдань.

До основних функцій міжособистісних взаємин військовослужбовців у військовому колективі належать:

обмін інформацією;

взаємодія;

взаєморозуміння;

вплив на емоційні переживання.

Взаємовідносини у військовому колективі можуть протікати:

зверху до низу (начальник – підлеглий);

знизу до гори (підлеглий – начальник);

по горизонталі (між військовослужбовцями за відсутності між ними підпорядкованості).

Взаємовідносини у військовому колективі можуть бути:

офіційними (формальними) – виникають у результаті службово-посадової діяльності, регламентуються і регулюються загальновійськовими статутами Збройних Сил України, правилами, положеннями та нормами поведінки. Їх основу складають відносини керівництва і підпорядкування, а також співпраця в процесі спільної військової діяльності. Наприклад, командир взводу має право віддати наказ сержантові свого взводу. Цей наказ сержант зобов'язаний виконати відповідно до статуту "беззаперечно, точно і в строк", не зважаючи на те, що він особисто може ставитися до свого безпосереднього начальника по-різному;

неофіційними – складаються на ґрунті особистих симпатій та інтересів, без юридичної основи, загальноприйнятих законів і норм. Іншими словами, неформальні взаємини ніякими документами не регламентовані, вони засновані на особистих особливостях сприйняття воїнами один одного.

Особливості взаємин у військовому колективі визначаються специфікою військової діяльності колективу та індивідуально-психологічними характеристиками воїнів.

До особливостей взаємин, перш за все відноситься провідна роль офіційних службових відносин у порівнянні з неофіційними. У трудовому колективі підлеглий у разі істотного неспівпадіння його офіційних і неофіційних відносин з начальником має більше можливостей для корекції своєї поведінки і діяльності порівняно з військовослужбовцем, що опинився в такій ситуації.

Особливістю взаємин у військовому колективі є також те, що вони формуються не тільки на основі спільної військово-професійної діяльності, але й сумісного вирішення побутових проблем, колективного проведення дозвілля тощо.

Сувора регламентація життя і діяльності воїнів, наявність у більшості колективів одних тільки чоловіків накладають свій відбиток на зміст і форми взаємин між ними, роблять їх жорсткішими.

Різноманіття емоцій і відчуттів, пов'язаних з міжособистісними відносинами, можна характеризувати за різними ознаками.

У першу чергу, до них входять емоції і відчуття, що сприяють взаємодії військовослужбовців. Це перш за все відчуття симпатії до іншого, відчуття поваги, позитивні емоції, що виникають як наслідок високої оцінки його етичних, ділових та інших якостей.

Другу групу складають емоції і відчуття, що перешкоджають співпраці військовослужбовців. До них відносяться відчуття антипатії, відчуття презирства, інші негативні емоції, що виникають як наслідок низької оцінки етичних, ділових та інших якостей товариша по службі.

Порушення взаємовідносин між військовослужбовцями може призвести до конфліктної ситуації і в кінцевому підсумку до конфлікту. У такій ситуації не може йти мова ні про яку нормальну діяльність військового колективу.

Напружений ритм військової служби, наявність соціально-економічних, екологічних, фізичних, психотравмуючих та інших факторів сприяють формуванню у військовослужбовців підвищеної тривожності й агресивності. При цьому підвищується конфліктність.

Психічний стан змінюється протягом доби під впливом різних обставин, іноді істотно. Успішність роботи, ступінь втоми, спілкування з товаришами по службі, фізіологічний стан організму, погода тощо, – все це впливає на стан психіки і, отже, на підвищення конфліктності.

Життєдіяльність військового колективу значною мірою визначається характером взаємовідносин між його членами. Наприклад, доброзичливі взаємини, спрямовані на підтримку один одного, підвищують якість службово-бойової діяльності, а недоброзичливі – руйнують колектив і ускладнюють спільну діяльність його членів, перешкоджають його згуртуванню і породжують конфлікти.

Відносини між військовослужбовцями регламентуються як законами, що діють у суспільстві, так і військовими статутами, що мають силу законів. У них сформульовані основні принципи формування доброзичливих взаємин: єдиноначальність, субординація, військове товариство і дружба, колективізм, військова ввічливість, честь і гідність, справедливість, гуманізм.

Велике значення для формування і підтримання доброзичливих взаємин у підрозділі відіграє дотримання вимог військової дисципліни. Якщо в підрозділі міцна дисципліна, то в ньому легше й ефективніше налагодити процес навчання солдатів. Вони швидше вивчають довірені їм озброєння і техніку, а відтак надійніше захищатимуть Батьківщину, і водночас у них з’являється більше шансів виконати бойову задачу і вижити.

Хтось може сказати, що постійне дотримання норм військової дисципліни позбавляє військовослужбовця останньої крихти особистої свободи. Що людина,

яка ризикує життям, все ж таки має право на вияв певних людських слабкостей. Але це неправильно. Дисципліна дорівнює свободі. І це не протиріччя! Дисципліна може здаватися антонімом свободи. Але, насправді, дисципліна є шляхом до свободи. Дисципліна є рушієм нашої щоденної активності. Дисципліна перемагає нескінченні виправдання, які не дають нам рухатись вперед.

Деякі люди думають, що мотивація є тим, що змусить їх робити потрібне. Але мотивація – це просто емоція, почуття, і як інші почуття вона не є постійною. Вона приходить і уходить. Ти не можеш розраховувати на мотивацію, коли тобі треба проходити складні випробування, але ти можеш розраховувати на дисципліну. Дисципліна це те, що диктуєш ти! Мотивація не змусить тебе кожного дня займатися спортом, а дисципліна змусить. Мотивація не залишиться працювати допізна і не закінчить твою роботу за тебе, а дисципліна так зробить. Мотивація не підніме тебе з ліжка вранці, а дисципліна – так. Зроби дисципліну частиною твого щоденного життя і воно стане краще.

Як ми вже зазначали, неформальні взаємовідносини формуються і розвиваються в міжособистісних контактах військовослужбовців, насамперед у сфері побуту, відпочинку і дозвілля. Тут відіграють роль індивідуально-психологічні особливості кожного воїна.

Потрапивши на військову службу, військовослужбовці ніби вириваються із звичного соціального середовища. Всі родинні, товариські, ділові зв'язки залишаються у колишньому цивільному житті. Саме через це, вже з перших днів перебування на військовій службі воїни, знайомлячись з оточуючими, намагаються встановлювати товариські взаємини.

Дружба – одна з різновидів взаємовідносин людей, виникає із взаємного сприйняття і розуміння. Вона починається з симпатії до іншої людини, поваги до неї. Якщо симпатія заснована, як правило, на емоціях, то повага – на визнанні високих моральних якостей іншої людини.

Стає актуальним питання: як знайти людину, на яку можна було б покластися в тяжку годину і розділити хвилини радості. З цього приводу можна сказати тільки одне – єдиний шлях знайти друга – бути ним.

І справді, якщо людина сама поводиться доброзичливо, справедливо та відверто, то в неї є всі підстави отримати таке ж ставлення до себе з боку оточуючих.

Декілька порад, що допоможуть вам підтримувати добрі, шановливі стосунки з оточуючими і сформувати згуртовану бойову команду:

якщо ви не здатні робити правильно незначні речі, ви ніколи не впораєтеся із серйозними завданнями;

ви не зможете виконати бойове завдання і вижити наодинці: вам знадобиться допомога. Щоб виконати бойову задачу потрібні друзі та гарний командир;

якщо ви хочете виконати бойове завдання і вижити, судіть про людину за розміром її душі, а не за розміром тіла;

іноді ви опиняєтеся у неприємній ситуації незалежно від того, наскільки добре готові і наскільки добре виконали свою справу. Таке життя. Якщо ви хочете виконати бойове завдання і вижити, переживіть це і рухайтеся далі;

протягом служби у вас будуть невдачі. І найімовірніше, досить часті. Болісні невдачі. Тяжкі розчарування. Вони стануть справжнім випробуванням вашого характеру. Якщо ви хочете виконати бойове завдання і вижити, не відступайте перед труднощами;

якщо ви хочете виконати бойове завдання і вижити, іноді потрібно ризикувати;

якщо ви хочете виконати бойове завдання і вижити, ви повинні максимально викладатися в складні моменти;

якщо ви хочете виконати бойове завдання і вижити – будьте оптимістом.

Отже, починайте кожен день із виконаного простого завдання, наприклад – акуратно застеляйте ліжко, коли просинаєтесь.

Шукайте людей, на яких можна спертися.

Шануйте кожного.

Знайте, що життя несправедливе і що невдачі відбуваються часто. Але якщо ви наважитеся ризикувати, кріпитися в скрутний час, давати відсіч кривдникам, підбадьорювати тих, хто занепав духом і ніколи, ніколи не здаватися... якщо ви робитимете все це, то наступне і подальші покоління будуть жити у набагато кращій Україні, ніж тепер.

Слава Україні!

Тема 8. **Міфи про єдність росіян, могутність росії та другої армії світу**

Останні 15 років путінська пропаганда завзято вносила в мозок своїх громадян ідею, про те, що росії пора "вставати з колін". Для того, щоб народ схвалив ті злочинні дії, які вона демонструє сьогодні, обивателя поступово, протягом декількох років накачували міфом про те, що росія повертає свою могутність, а її армія невдовзі стане такою ж потужною, як була за радянських часів.

Очевидно, що російський обиватель у 2008–2010 роках ще не був готовим вплутуватися у військове протистояння з довічнім ворогом в особі США, сила і міць яких не піддавалися сумніву. Тому, щоб не викликало ефекту недовіри, роспропаганда справедливо охрестила армію США найсильнішою у світі, а свою армію назвала "другою".

У результаті регулярного наповнення телеефірів кадрами масштабних військових навчань, помпезних парадів, історико-патріотичних серіалів росіянину поступово навіяли ще один міф, що "ніхто нам не страшний, коли ми єдині". Діставши апробоване у 70-х роках XX століття кліше у вигляді пісні чилійського поета та композитора Серхіо Ортегі – "Пока мы єдины, мы непобедимы", у країні розпочався перфоманс на тему небувалої "єдності росіян".

У 2014 році росія анексувала Крим та вторглася на Донбас. Відтоді більшість росіян живе у нереальному міфічному світі "єдності та могутності".

Висвітлимо два основні міфи російської пропаганди, розрахованих на внутрішнього та зовнішнього споживачів.

Першим є міф про так звану *"єдність росіян"*. Путін давно і старанно працює над власним іміджем. Йому здається, що мало бути президентом найбільшої за площею держави. Він намагається виглядати лідером всього пострадянського простору, а також збирачем земель "найбільшого розділеного народу", тобто росіян. Він любить розмірковувати про державну неспроможність інших країн, рахувати чужі гроші та ВВП, переймається проблемами національної ідентичності народів за межами росії та роздає непрохані поради, як всім варто жити. На противагу цьому всім народам нав'язується казочка про щасливе життя у "великій міцній сім'ї" під назвою "росія".

Можна лише дивуватися, як у такі казки може вірити нормальна розсудлива людина у XXI столітті. Іноді виникає думка, що нинішня російська влада не знає історії своєї ж держави, причому недалекої – XX століття. Це той самий час, коли росія двічі розпадалася і багато народів, захоплених московитами силою, відразу ж створювали свої незалежні держави, захищаючись від дикої недоімперії всіма можливими засобами.

Тими, кому московська влада не дала вийти з-під контролю, виявилися суб'єкти федерації. Усю цю неоднорідну, численну масу народів назвали "росіянами" і вигадали черговий міф про "їх єдність".

Насправді, ніякої єдності немає і бути не може.

За державно-територіальним устроєм росія – це федерація, однак, де-факто, залишається останньою імперією на планеті. Це пов'язано з тим фактом, що територія сучасної росії утворена в результаті завоювань та включає сотні поневолених народів. Будь-яку імперію, яка штучно створена шляхом завоювань, від розпаду повинен утримувати якийсь "цемент".

Консолідуючими чинниками в росії є:

жорстка виконавча вертикаль, яка підсилюється потужним мілітаризаційним впливом;

відносно стабільний розвиток економіки, який зумовлений експортом енергоресурсів;

наявність умовного консенсусу російської еліти та своєрідної угоди з владою, відповідно до якої, в обмін на підтримку еліта отримує захист та можливість збагачення;

ефективна інформаційно-пропагандистська політика, результатом якої є зомбування населення і формування у нього почуття гордості та величі як представників "великої держави", яку всі бояться, а значить поважають.

Переможна війна з Україною, за задумом російської влади, мала стати додатковим чинником, який би не просто консолідував російську державу, але й повернув їй попередню радянську велич. Проте вже зараз стає очевидним, що росія не переможе в цій абсурдній війні. Недооцінка нашої армії та українського суспільства, переоцінка власних сил, консолідація всього міжнародного співтовариства навколо боротьби з міжнародним терористом та запровадження потужних антиросійських санкції вже стали тими чинниками, які руйнують той "цемент", на якому тримається російська федерація.

Падіння економіки, рівня добробуту громадян, зменшення можливостей для збагачення російської еліти (тут показовим є кейс Кадирова) вже почали руйнувати єдність росії.

Усі диктатори управляють країною насамперед на основі страху та віри у могутність тирана. Проте, як тільки віра в силу лідера зменшиться, одразу ж знайдуться ті, хто будуть готові кинути йому виклик, або ж просто усунути його як чинник, що заважає нормалізації відносин із цивілізованим світом. А зміна влади в росії – це вже потенційний громадянський конфлікт.

Не варто забувати й про те, що однією з сучасних світових тенденцій є розвиток націй та "парад суверенітетів". Якщо згадаємо історичні події 90-х років XX століття, то спроби здобути незалежність у той час робили багато територій російської федерації. І це були не лише національно, релігійно та культурно відмінні Башкортостан, Татарстан та Ічкерія, а й цілком зросійщені Урал та Далекий Схід. І ця тенденція не омине росію, як тільки зникнуть цементуючі чинники.

Схоже, що російська влада цілком усвідомлює наявну загрозу. Яскравим свідченням потенційної дезінтеграції імперії стало чергове відродження міфу про “єдність росіян”. З цією метою в інформаційному просторі росії поширюються відеоролики, на яких представники різних народів та етносів росії наголошують, що вони росіяни. Треба ж показати і світові, і внутрішній аудиторії, що росія нібито єдина як ніколи.

Типова картина російської пропаганди про “щасливу єдність народів” у росії

Сотні років історії цивілізований світ справедливо вважав росію “в’язницею народів”. У цьому контексті теза про “єдність народів” також має реальне відображення. Все дуже просто – у в’язниці всі в однаковому становищі. Є тільки наглядач зони, який регулює конфлікти. До речі, у в’язниці немає міжнаціональних конфліктів, оскільки там усі рівні, різниця тільки в тому, що хтось у такому стані перебуває певний час, а хтось довічно. Радянські вожді, які змінили царів, вважали, що вони теж будуть довічно правити. Ще й мали намір поширити “світову пожежу” якнайдалі і якнайбільше. Звідси й виник відомий вислів “СРСР – в’язниця для народів”. За радянських часів пропаганда, яка звикла все звалювати на царів, підмінила тезу “росія – в’язниця для народів” на “царизм – в’язниця для народів”. У цій грі відомих слів ключовим є слово “в’язниця”. Саме цей термін відноситься до росії часів правління путіна.

Звісно, є багато інших додаткових факторів, які можуть змінити, послабити чи відтермінувати розпад російської імперії. Проте це все лише питання особливостей, процедур та часових меж. Українцям ж випала доля стати тією нацією, яка заб’є цвяха в домовину останньої імперії планети.

Другим питанням, що ми розглянемо, є міф про так звану *“могутність росії та другої армії світу”.*

Однією із причин, чому Україна не отримувала достатньої підтримки від країн Заходу перед початком війни з росією, був надто високий рівень заляканості західних політиків нібито могутністю агресора і можливістю швидкого краху України. Політиків залякували місцеві експерти, які спеціалізувалися на дослідженні російської армії. Україні давали лічені дні або й години у потенційному протистоянні такій “потузі”, як “друга армія світу”. Проте це виявилось лише піар-посилом.

Вже під час першого тижня війни стало очевидним, що у страху очі великі: західні фахівці з питань росії почали визнавати, що не така страшна могутність росії, як вони її малювали.

Незважаючи на потужні демонстративні дії російської армії біля кордонів України наприкінці 2021 – на початку 2022 років, російська “воєнна спецоперація” виявилася безглуздою, слабко спланованою спробою зміни “політичного режиму” в Україні. Це скоріше нагадувало спробу рейдерського захоплення. Коли ці наміри провалились, світ побачив спроби росії пристосуватися до обставин та рухатися далі уже в режимі розв’язування повномасштабної війни.

Західні спостерігачі сьогодні визнають, що переоцінили російську військову міць – як в цілому, так і з точки зору конкретного протистояння з Україною. Так само фахівці недооцінили й українське військо.

Тому виникає закономірне питання, а де закладено фундамент помилкової експертної оцінки?

Не можна оцінити військову силу винятково в теорії, адже на полі бою відбуватиметься зовсім не те саме, що намальовано на папері. З огляду на це, західні експерти помилилися, дивлячись на російську армію під час підготовки до цієї війни. Показові масштабні навчання та бутафорні паради росіян пустили пил в очі всьому світу і замилили дуже важливі фактори в оцінці їх сил.

По-перше, росіяни досі не брали участі у жодній подібній “спецоперації” такого масштабу, проти країни такого розміру, як Україна, проти опонента, що має значні військові можливості. Обмежене використання сил у військових кампаніях у Сирії або Україні 2014 року надавало дуже умовне, віддалене уявлення про військові спроможності росії. У тих кампаніях вона могла диктувати темп подій, надсилаючи оптимізовані сили. Однак навіть за тих умов у російської армії з’являлось дуже багато викликів, які належало подолати.

По-друге, великі військові навчання в росії, на які можна було б спиратися як на фактор оцінки масштабів армії, виявилися заходами, що відбувалися за певним сценарієм. Вони більше нагадували театральну виставу, ніж реальні воєнні дії.

По-третє, важливо пам’ятати, що під час реальної війни можуть накладатися деякі аспекти:

війська можуть мати великі проблеми з матеріально-технічним забезпеченням, воюючи в Україні на кількох напрямках;

рельєф місцевості або відстань просування можуть виявитися набагато складнішими, ніж очікувалось.

У цьому плані українські сили спритно користуються перевагами міського ландшафту, влаштовують засідки та застосовують тактику невеликих підрозділів. Вони змушують російські війська вступити в бій у ситуаціях, де масовість не дає переваги, змінюючи таким чином простір на час.

Дивлячись на те, який вибір роблять росіяни в межах своєї воєнної стратегії, можна сказати: ця армія не була створена для такої війни. З точки зору живої сили, готовності та матеріально-технічного забезпечення вона не була підготовлена для підтримки стратегічних наземних наступів або утримання великих масивів місцевості, особливо в країні, що має такі великі розміри.

Усе це, звісно, не пояснює, чому більшість зусиль росіян є повсюдним хаосом у логістиці, комунікаціях, пересуванні по території без розвідки тощо. Усі ці проблеми залишаються.

Не ставлячи під сумнів сьогоднішні експертні оцінки ситуації через ключові аспекти, що призвели до провалу "російської могутності" в Україні, ми маємо звернути увагу на деякі риси ментальності агресора.

Українські воїни оглядають втрати російських окупантів (квітень 2022 року)

Споконвічними рисами російської дійсності були і залишаються організаційний хаос, недбалість і халтура. Адже, починаючи з часів Петра І, що б не робили з російським мужиком європейські офіцери, як тогочасні професіонали, привчаючи його до порядку та дисципліни, все це було безглуздим. Все одно вилазила з цього народу непоправна риса робити все на "авось".

Сам собою напрошується висновок про те, що сучасні організаційні форми та методи, що демонструють певний прогрес і можуть впроваджуватись у цивілізованих країнах, не можуть лягти калькою на російські реалії. Не такий це народ. Тому і важко цивілізованому європейцю зрозуміти, навіщо вкладати величезні кошти в нібито могутність армії, а створити лише візуальну картинку певної теоретичної сили та непереможності. А ось коли настає час довести свою міць на практиці, все упирається в банальний російський "авось".

Отже, воєнно-політичне фіаско в Україні – це кінець статусу росії як наддержави. У своїй одержимості путін викрив масштаби занепаду росії, хоча ніхто його на це не провокував. Ця війна, безсумнівно, відкине російську армію на роки назад і серйозно зашкодить її репутації.

Тема 9. **Незламний Маріуполь. Героїзм та стійкість захисників Маріуполя**

Місто-герой Маріуполь увійшло в історію України та світу. Українці ніколи не змиряться з його ранами та не пробачать цього російським загарбникам. І завжди пишатимуться мужніми оборонцями Маріуполя. Для українців захисники міста стали символом нескореності нації. Героїчна оборона заблокованого Маріуполя, евакуація мирних жителів, надзвичайний героїзм і стійкість захисників заводу-фортеці "Азовсталь" – це одна з найславніших і водночас найтрагічніших сторінок цієї війни.

"Ми прийдемо у Маріуполь. І звільнимо місто вже втретє. Його звільнили в 1943 році від нацистів, у 2014-му Маріуполь був звільнений удруге. Звільнений від російських найманців, які тоді ще не усвідомлювали повністю, до чого їх направляє російська держава. А зараз вони це бачать. Бачать спалений Маріуполь. Бачать, для чого туди прийшли росіяни. Але ми не дозволимо зробити це місто мертвим. Ми повернемо його. Обов'язково", – сказав Президент України Володимир Зеленський.

6 березня 2022 року Указом Президента України Маріуполю присвоєно звання Міста-героя.

Попередник Маріуполя – це поселення в гирлі Кальміусу, засноване у XVI столітті запорозькими козаками як вартовий пост "Домаха" для захисту зимівників, промислів і шляхів сполучення від нападів кримських татар. У 1778 році у цьому ж районі було закладене повітове місто Павловськ, невдовзі перейменоване на Маріуполь.

Захопити Маріуполь окупанти намагались ще у 2014 році. Тоді місто понад місяць перебувало під контролем незаконних збройних формувань та російських військ. 13 червня 2014 року спецбатальйон "Азов" за підтримки інших силових

Парад бійців полку Азов у Маріуполі

структур провів спецоперацію, у ході якої зачистив місто від російських окупантів. Це забезпечило мешканцям Маріуполя мирне життя і стабільний розвиток на наступні вісім років.

Після окупації російськими найманцями частини Донецької та Луганської областей саме Маріуполь став форпостом України та центром Донецької області. Він був вітриною українського Приазов'я, центром динамічного розвитку Сходу України, його економічним, соціальним і мультикультурним хабом. Символом незалежної і сильної європейської країни.

Маріуполь був одним із найпривабливіших місць в Україні для інвестування, з високим промисловим і науковим потенціалом, розвиненою транспортною інфраструктурою, великою мережею фінансових установ і сприятливим підприємницьким кліматом. Промисловий комплекс міста, був представлений понад 50-ма великими підприємствами, які виробляли широкий спектр промислової продукції. До них входили металургійні комбінати імені Ілліча і "Азовсталь".

Крім того Маріуполь був найбільшим морським торгівельним портом Азовського моря. Важливе значення Маріуполя було і як курортного міста, яке розташоване у Приазовській рекреаційній зоні Донецької області.

Чому Маріуполь такий важливий для росії? По-перше, це російськомовний регіон, який, на думку московитів, мав би вітати "визволителів" квітами. Але ці надії не справдились. По-друге, російському обивателю потрібно пред'явити бодай якийсь виграш. А тому трагедія Маріуполя має відіграти роль наративу про "силу та міць російської армії". По-третє, Маріуполь потрібен ворогові для побудови сухопутного коридору до Криму. Таким чином, на поверхні лежать наступні причини: практична, ідеологічна та мотив очевидної помсти.

З початком облоги Маріуполя 1 березня 2022 року російські окупаційні війська застосували тактику блокування доставки гуманітарної допомоги жителям міста. Також окупанти обстрілювали евакуаційні коридори для жителів Маріуполя на територію України і незаконно вивозили їх на територію Росії та ОРДЛО.

Російські окупаційні війська показово знищували Маріуполь та його мешканців, завдаючи удари по критичній інфраструктурі і житловим районам з метою створення в місті гуманітарної катастрофи. З перших днів навали окупанти прицільним вогнем знищували об'єкти життєзабезпечення міста. Зокрема, комунальні підприємства та техніку, склади з продовольством та медикаментами, вежі мобільних операторів та лінії електропередачі, помпові станції та магістральний водопровід

Зруйнований Маріуполь

з резервного водосховища. Було спалено всі міські автобуси, підготовлені для евакуації населення. Багато цивільних мешканців опинилися в оточенні, без будь-якої можливості вибратися з міста.

Життя людей в блокадному Маріуполі

Люди в місті жили у підвалах та укриттях в нелюдських умовах. Без їжі, води, світла та тепла. Централізоване розвезення води стало неможливим через постійні бомбардування й обстріли. Тому доводилось топити сніг, збирати дощову воду та воду із систем опалення.

Складнощі були і з харчуванням. Їжу ніде було взяти. Готувати те, що вдалось знайти, через відсутність електроенергії та газу доводилось на вулицях, ризикуючи життям під постійними обстрілами. У місті були зафіксовані випадки смерті від голоду та зневоднення.

Масові захоронення мешканців Маріуполя

Через постійні обстріли не працювали муніципальні служби. Цвинтар знаходився на території, що контролювалась окупантами, тому загиблих ховали у дворах та на вулицях. Але часто, через інтенсивні обстріли неможливо було зробити і це. І тіла загиблих залишались у квартирах, під завалами та просто на вулицях.

Наслідки авіаудару по Драмтеатру

Численні злочини російських окупаційних військ щодо мирних мешканців Маріуполя зафіксовані та розповсюджені світовими інформаційними агентствами. Ось лише декілька з них. 9 березня на Маріупольський пологовий будинок № 2 російські літаки скинули авіабомби, у результаті будівля була зруйнована. Внаслідок авіаудару 17 осіб постраждало, 3 загинуло.

16 березня прицільним авіаударом по Драмтеатру, де переховувались мешканці з дітьми, про що свідчили написи великими літерами “ДІТИ”, було

вбито понад 600 людей. 19 березня російські окупанти скинули бомби на Маріупольську школу мистецтв № 12, на час авіаудару в будівлі переховувалося близько 400 жителів міста.

З огляду на розміри міста, катастрофічні руйнування, тривалість блокади та жорсткий спротив, жертвами окупантів стали десятки тисяч цивільних маріупольців. Саме тому росія не поспішала давати зелене світло місії Туреччини та іншим ініціативам із порятунку та повної евакуації мешканців Маріуполя. А самі запустили в роботу мобільні крематорії, де спалювали тіла загиблих внаслідок російського вторгнення. Або ж чинили ще простіше: прибирали завали будинків разом із тілами загиблих та вивозили на смітник. Загалом, кількість загиблих мирних мешканців міста може становити понад 20 тисяч осіб. А понад 40 тисяч примусово депортовано до так званої "ДНР" та росії. У місті зруйновано понад 95 % будівель.

Маріуполь – це сором та ганьба для всієї росії, яка довго розповідала про свою першість. На практиці виявилося, що вона абсолютно нічого не може зробити з невеликим загоном, проте здатна тероризувати мирне населення, влаштовувати голод та геноцид.

Трагедія міста та його мешканців, тим не менше, тісно переплетена із безсмертним подвигом його захисників.

Оточення Маріуполя станом на 4 березня 2022 року

Ситуація із оточенням Маріуполя стала критичною уже 4 березня. Коли російські окупаційні сили вийшли на оперативний простір на півдні, провівши запеклий зустрічний бій біля Токмака, увірвались до Бердянська із заходу, захопивши його порт майже без бою. Єдина залізнична гілка до 400-тисячної

агломерації була перерізана з падінням Камиш-Зорі. Постачати величезний Маріуполь і південну ділянку фронту в районі проведення операції Об'єднаних сил через голий степ, що контролюється авіацією з Криму, було неможливо.

Гарнізон захисників Маріуполя, загальною кількістю до 8 тисяч бійців, складався із: окремого загону спеціального призначення "Азов", 36 окремої бригади морської піхоти імені контр-адмірала Михайла Білинського, 12 бригади Національної гвардії України, прикордонників, поліцейських, добровольців, тероборони Маріуполя, співробітників Служби безпеки України.

Керівництво діями захисників здійснювалось командиром "Азова" Денисом Прокопенком, позивний "Редіс", його заступником Святославом Паламарем, позивний "Калина" та майором морпіхів Сергієм Волинським, позивний "Волина".

Денис Прокопенко

Святослав Паламар

Сергій Волинський

Для гарнізону Маріуполя було лише два варіанта – вийти на північ доки не зімкнулися угруповання РФ із Криму та з "ДНР" та приєднатися до військ на лінії зіткнення біля Вугледара, або боротися в облозі. Але це був вибір без вибору, де кожне рішення було не найкраще. Тим більше, що залишити на початку березня, коли вже був окупований Херсон, без бою Маріуполь, місто яке готували до оборони вісім років, було б страшним ударом по моральному стану військ і українського народу. Крім того, противнику дісталася б недоторканою вся міська інфраструктура, найбільші заводи – "Азовмаш", "Азовсталь", металургійний комбінат "Ілліча", морський торгівельний порт, а також всі запаси зброї та боєприпасів для гарнізону та південної ділянки району проведення операції Об'єднаних сил. Це була б катастрофа стратегічного масштабу, якби ці заводи та порт запрацювали на наших ворогів через лічені тижні, а насильно мобілізовані пішли б на фронт, озброєні тим, що наші частини не змогли евакуювати.

Тому було ухвалено рішення обороняти Маріуполь. Зроблено запаси води, продовольства, палива та розпочато укріплення західних околиць міста.

Навколо Маріуполя були сковані великі сили противника – дві бригади морської піхоти чорноморського і каспійського флотів, кадирівська росгвардія, загони двох бригад ГРУ, 150-та мотострілецька дивізія, дві бригади "ДНР". У результаті запеклих боїв вони були не просто скуті, а зазнали тяжких втрат. Захисниками Маріуполя було знищено понад 2,5 тисячі окупантів, санітарні втрати склали понад 5 тисяч осіб. Також було знищено та пошкоджено 90 танків, значна кількість артилерійських установок, броньованих машин піхоти, техніки тилового забезпечення.

Гарнізон до кінця виконав свій обов'язок. Контролюючи спочатку периметр, що звужувався, пізніше залишивши аеропорт і частину кварталів, але утримуючи порт і меткомбінат "Ілліча" щоб прикривати фланги "Азову" і стримувати штурмові групи, що рвуться зі сходу вздовж моря. Це була важка оборонна операція. Місто знищували "Смерчами" та "Ураганами", рівняли будинки танками прямою наводкою, завдавали ударів крилатими ракетами та багатотонними бомбами.

До падіння морського порту захисники Маріуполя отримували постачання повітряним мостом гелікоптерами. Туди везли медикаменти та боєприпаси, назад поранених. В один із таких рейдів було збито два наші "Мі-8". Проте, навіть усвідомлюючи смертельний ризик, пілоти продовжували виконувати свою роботу.

Впродовж квітня загарбники витіснили захисників Маріуполя на останній пункт оборони – металургійний комбінат "Азовсталь". Але всі спроби окупантів просунутися далі зустрічали шалений опір наших військових. З мінімумом боєкомплекту, без ліків та з обмеженою кількістю їжі військові боролися за кожний клаптик нашої землі. На початку травня російська армія розпочала потужний штурм території заводу "Азовсталь" за підтримки бронетехніки, зі спробами висадки десанту за допомогою катерів та великої кількості піхоти. Окупанти завдавали по заводу величезну кількість ракетно-бомбових ударів. Лише за останній місяць вони скинули на "Азовсталь" 714 тон авіабомб і це без урахування ударів "Градів", "Смерчів", "Точок У", ствольної наземної та морської артилерії.

Поранені українські військові у підземному госпіталі Азовсталі

Стало зрозуміло, що гарнізон захисників вичерпує здатність до організованого опору. Рано чи пізно всі входи до підземних сховищ були б ізольовані, а захисники "Азовсталі" розбиті на дрібні, ізольовані групи. Почалися б підриви вентиляції, закачування туди газу, обвалення склепінь зарядами. Із сотнями поранених на руках, без води та медикаментів – результат міг бути лише один. Розгром із величезною кількістю жертв без можливості завдати противнику збитків.

Отримавши наказ від Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, протягом 16–20 травня 2022 року

оборонці міста вийшли з укриття на "Азовсталі". За словами Володимира Зеленського, до перемовин щодо виведення українських бійців з "Азовсталі" залучалися лідери Франції, Туреччини, Ізраїлю і Швейцарії, а також Генеральний секретар ООН. Після виведення українських військових, згідно з домовленостями, вони очікуватимуть на обмін. Українська влада назвала цю операцію евакуацією, а росія заявила, що захисники здалися в полон.

Гарнізон виконав свій обов'язок до кінця, виносячи неймовірні труднощі та поневіряння. Завдяки їх спротиву противник отримав замість заводів та інфраструктури руїни, а 170 тисяч українців було врятовано від депортації до рф та подальшої примусової мобілізації. Південна ділянка фронту була стабілізована, лінія Мар'їнка-Вугледар-Курахово встояла. Порт блокований затопленими судами, замінований і потребує багатьох місяців ремонту.

Загарбникам довелось відволікти на ведення важких вуличних боїв у Маріуполі від 12 до 16 батальйонних тактичних груп з важливих ділянок фронту у найкритичніші дні березня. Прорив далі до Одеси, або охоплення з флангів наших сил в районі проведення операції Об'єднаних сил міг мати критичне значення для здатності України завдати оперативної поразки збройним силам рф на першому етапі війни. Але ворог замість того, щоб кинути ці частини після захоплення Дергачів на оточення західного обводу Харкова або нарощувати тиск на Миколаїв, змушений був задіювати їх у боях в Маріуполі, зазнаючи шалених втрат у техніці та живій силі, позбавляючи техніку ресурсу та витрачаючи боєзапас.

83 дні в оточенні проти переважаючих сил противника, під ударами стратегічних бомбардувальників та вогнем кораблів – це лише видима частина айсберга стійкості захисників міста. Україна здобула свій пантеон героїв. Гарнізон Маріуполя, як і захисники Донецького аеропорту, стануть одним із символів цієї війни. Бо, незважаючи на постачання Європою та США зброї, воюють нею люди, які зроблені не із заліза. І вони дають нам віру у те, що противнику, який значно переважає нас за кількістю озброєння та живої сили, можна ефективно чинити опір, завдавати важких втрат і в нелюдських умовах залишитися живими.

Захисники Маріуполя справжні герої, символ незламності, символ віри у перемогу, віри в Україну. Низький уклін кожному захиснику Маріуполя. Героїчна оборона Маріуполя на території "Азовсталі" увійде в підручники військової історії як ключовий фактор українських успіхів у війні з росією.

Вічна слава загиблим захисникам. Вічна пам'ять загиблим мешканцям міста.

Тема 10. **Звірства рашистських окупантів в Україні: вбивства, мародерство, ґвалтування. Нехтування окупантами міжнародним гуманітарним правом**

Страшні кадри з Бучі, Гостомеля, Ірпеня, Мотижина та інших українських міст і сіл шокували весь світ. Після визволення Київщини від рашистських окупантів з'ясувалися факти, від яких холоне кров у жилах, а мозок просто відмовляється вірити. Це третє тисячоліття, 21-ше століття. Глобальний інформаційний світ, де всі звикли бачити військові звірства хіба що у старій історичній хроніці. І це Європа – здавалося би, найцивілізованіша частина світу. А проте, найжорстокіші вбивства мирних жителів – дітей, жінок, чоловіків, літніх людей, абсолютно всіх без розбору – стали реальністю на наших очах. І це зробили рашистські окупанти, які вдерлися на українську землю аби підкорити та знищити всіх нас.

Але хіба такі дії – щось нове чи незвичне для російських вояків? Завжди, на всіх етапах історії, під час кожної навали на нашу територію вони вдавалися до найжорстокіших заходів проти мирного населення. Невиправданою наївністю чи просто дурістю було би думати, що вони змінилися бодай на крихту.

У березні 1169 року володимиро-суздальський князь Андрій Боголюбський спрямував свої полчища на Київ – стародавню столицю Русі. Саме ці орди дикунів уперше в історії завдали місту тотального руйнування та грабунку. Літописець повідомляв страшні факти: "І не було помилування анікому і нізвідки; церкви горіли, християн убивали, а других в'язали, жінок вели в полон, силоміць розлучаючи із мужами їхніми, діти ридали, дивлячись на матерів своїх. І взяли вони майна безліч, і церкви оголили од ікон, і книг, і риз, і дзвони познімали... І був у Києві серед усіх людей стогін, і туга, і скорбота невтішима, і сльози безперестанні".

Спустошення Києва військами Андрія Боголюбського в 1169 р.

Сучасні рашистські потвори викрадали перед відступом усе, що тільки могли знайти, а також замінували дороги, житла, інколи навіть трупи вбитих ними людей. Це тактика "випаленої землі", яку їхні попередники застосовували споконвіку. Ще в 1514 році московити, після поразки під Оршею від українського князя Костянтина Острозького, були змушені тікати на схід і при цьому палили міста й села, замкові споруди, одних мешканців вбивали, інших викрадали й вивозили вглиб московського князівства.

Під час Лівонської війни 1558–1583 років звірства московитів та їхнього правителя Івана Грозного стали відомі всій Європі. Навіть тогочасне західноєвропейське суспільство, яке зовсім не було гуманним і толерантним, було настільки шоковане, що гравюри із зображенням цих військових злочинів ще довго з'являлися друком, як нагадування прописної істини – московит розуміє тільки силу, а за його злочини має настати невідворотне й максимально суворе покарання.

Звірства московитів проти цивільного населення (гравюра XVI століття)

Скажімо, коли в лютому 1563 року вояки Івана Грозного вдерлися в білоруське місто Полоцьк, частину населення вони одразу стратили – вішали на деревах, розрізали животи, розстрілювали з луків. Іншим виколювали очі, багатьох забрали у рабство. Полоцьк був розграбований і спустошений. На жаль, в сучасній Білорусі воліють не згадувати такі історичні факти, натомість надають свою територію для рашистських військ, звідки вони здійснюють агресію проти України.

У 1658 році почалася війна між московським царством і українською державою Гетьманщиною. 20-тисячне військо воєводи Григорія Ромодановського захопило Миргород і Лубни. Ніжинський козацький полковник Гуляницький на початку січня 1659 року гнівно дорікав царському послові, що московити "безперервно війська свої на нас зі свавільниками насилають і багато місць випалили та посікли, взявши під присягою, й наругу над християнами чинять гірше бусурманів турків... Краще бути в турка, ніж у москалів". Ці слова з вуст православної, глибоко віруючої людини, є надзвичайно показовими.

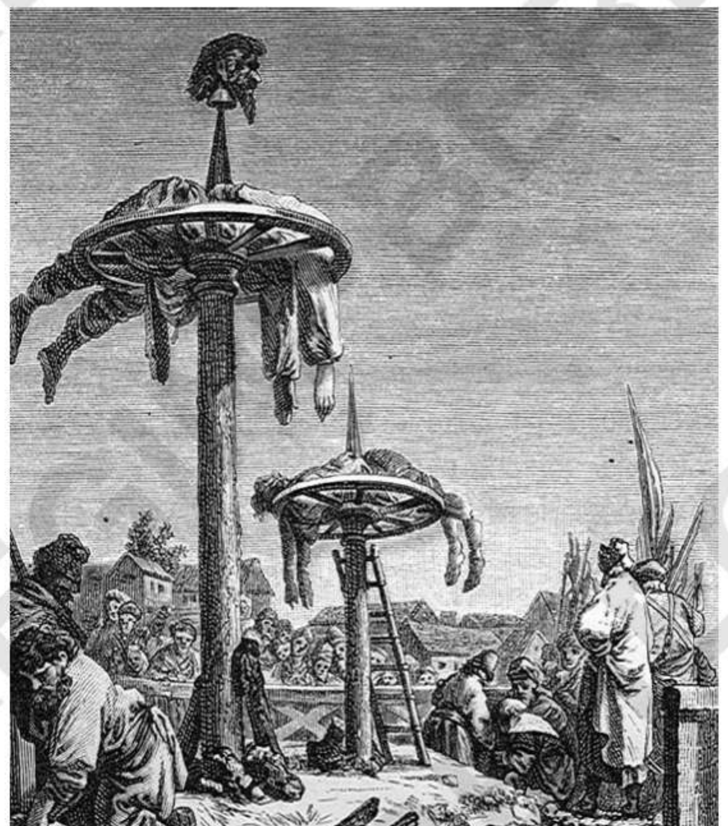
Восени 1708 року під час Північної війни армія шведського короля Карла XII рушила в Україну, де їй мали протистояти козаки Івана Мазепи. Московський цар Петро І категорично відмовився допомагати Гетьманові, хоча був зобов'язаний до цього Коломацькими статтями – письмовим договором із Україною. Як відомо, в усі часи будь-який договір із московією-росією не вартий паперу, на якому він написаний. Натомість, Петро наказав російським військам безжально спустошувати українські землі за тактикою випаленої землі: "Якщо ж ворог іде в Україну, тоді йти у нього попереду і скрізь провіанти та фураж, також хліб на полях і в коморах або в житницях по селах палити... Усі млини палити також, а мешканців усіх висилати в ліси з пожитками та худобою... Ті села, з яких вивезуть, теж палити".

Спалення Батурина військами Петра I в 1708 р.

Зрадницькі та жорстокі дії царя змусили Івана Мазепу відмовитися від союзу з ним і перейти на бік Швеції. У відповідь Петро I вдався до репресій небаченої сили. 1 листопада 1708 року він поставив ультиматум козацьким полковникам і сотникам – або вони зраджують свого Гетьмана і прислужують московському царю, або "їхні жінки та діти будуть забрані та заслані. А хто з них будуть впіймані, і ті, як зрадники будуть страчені смертю безпощадно".

Родичів полковників і сотників депортували з України до москви. Усіх підозрюваних допитували в Лебедині, багатьох страчували. Студентів Києво-Могилянської академії вислали до Речі Посполитої як "неблагонадійних". У Глухові та Сумах встановили палі, на які настромили відрубані голови козаків – на острах усім іншим.

Вночі 2 листопада російські війська захопили столицю Гетьманщини – Батурин. Були вирізані не лише оборонці, але й жінки та діти у своїх оселях. Загалом наклали головами до 15 тисяч людей. Місто розграбували вщент, а потім спалили. Річкою Сейм пішли плоти з повішеними козаками. Україна здригнулася від небаченої жорстокості. А німецькі, французькі, нідерландські газети вийшли із заголовками "Страшна різанина", "Тиранське поводження росіян", "Жінки й діти на вістрях шабель". З них західноєвропейські читачі дізналися, що "вся Україна купається в крові"; "всі мешканці Батурина без огляду на вік і стать вирізані, як велять нелюдські звичаї москалів".

Звірства московитів проти козаків і цивільного населення України

Хіба ж це не нагадує те, що відбувається в наші дні? Минуло понад 314 років – але що змінилося?

У XX столітті росіяни відзначилися ще більшими жорстокостями проти українського мирного населення.

На початку 1918 року, щойно після проголошення Української Народної Республіки, кривавим смерчем пройшлася нашими землями московська орда під началом Михайла Муравйова. В одному з наказів до своїх озброєних бандитів він закликав: "Наше бойове завдання – взяти Київ... Жаліти київських мешканців нема чого, вони терпіли гайдамаків – нехай знають нас і отримають відплату. Жодного жалю до них! Кров'ю заплатять вони нам. Якщо треба, то каменя на камені не залишимо!"

Хіба нинішні заклики російської влади та пропагандистів – як найжорстокіше покарати українське населення за те, що вони роками буцімто терпіли "владу нацистів" – не є повторенням слів із божевільного наказу Муравйова?

Біснуватий російський "воєначальник" дотримав свого слова. 8 лютого 1918 року муравйовці вдерлися в столицю України та влаштували на її вулицях шокуючий терор. Страти відбувалися без суду і слідства. Розстрілювали навіть тих, у кого знаходили посвідчення українською мовою або й тих, хто просто спілкувався українською. Трупи закопували в міських парках, садах, скверах або залишали просто неба. Перед розстрілом у нещасних забирали гроші, коштовності, прикраси, нагороди, наручні годинники, іноді навіть взуття та одяг. Загалом за три тижні в Києві було вбито до 3 тисяч людей. Водночас, Муравйов у своєму наказі повідомив киян, що радянську владу принесено "з далекої півночі на вістрях наших багнетів, і там, де її встановлюємо, цілковито її підтримуємо силою цих багнетів".

Але злодії не уникли покарання. У найближчі тижні муравйовські війська були розбиті в боях та викинуті з України, а їхній командувач розстріляний самими більшовиками, коли спробував організувати проти них заколот.

Не краще ставилися до українців і російські білогвардійці. Вони категорично не визнавали право нашого народу на власну державність і намагалися найжорстокішими заходами придушити волю до спротиву. Але також зазнали краху. Постійні грабунки, реквізиції, розстріли українських селян спонукали наш народ до масових антиросійських повстань, які повністю зруйнували тил білої армії Денікіна. А це невдовзі призвело до повного краху російського білого руху.

Ще масштабніша акція знищення цивільного населення сталася під час Другої світової війни – влітку 1941 року, одразу після нападу Німеччини на Радянський Союз. Сталінські каральні органи замість евакуації політичних в'язнів із тюрем на Заході України – вирішили знищити їх без суду і слідства. То були люди, звинувачені у найрізноманітніших злочинах проти комуністичного тоталітарного режиму – зокрема, і в боротьбі за Українську самостійну соборну державу.

Нещасних жертв розстрілювали на тюремному подвір'ї з кулеметів або револьверів. Безпосередньо в камерах – із автоматів або гвинтівок, через віконця для передачі їжі. У деяких випадках просто закидали камеру гранатами. Це відбувалося повсюдно в тюрмах таких міст, як Львів, Буськ, Городок, Комарно-Рудки, Щирець, Бібрка, Жовква, Кам'янка-Бузька, Судова Вишня, Яворів, Лопатин, Дрогобич, Самбір, Стрий, Станіслав (Івано-Франківськ), Тернопіль,

Перемишль, Добромиль, Рівне, Дубно, Луцьк, Ковель, Володимир-Волинський, Вінниця. Загалом вбили приблизно 22 тисячі людей.

Ось яке свідчення про жахи луцької в'язниці переповів Микола Куделя, який побачив усе на власні очі після відступу більшовиків із міста: "Що тут творилося! Людський розум не в силі цього збагнути. У жодному фільмі, сні не побачити такого жахливого видива – від якого можна збожеволіти. Величезний двір був застелений горами трупів, у більшості – пошматовані тіла, повідривані руки й ноги. Довга стіна двоповерхового крила – вся від низу до верху – забризкана кров'ю, обліплена мізками, людським м'ясом, на ринвах висять кишки, під ногами – калюжі крові".

Трупи політичних в'язнів, убитих більшовиками на подвір'ї тюрми. Львів, червень 1941 року

Під час відступу сталінські каратели вбивали мирних жителів і в селах. Згадує очевидець Олесь Гуменюк: "Між Надвірною і Делятином, у селі Лоєва, відкопали одну велику яму із замордованими нашими людьми, серед яких були жінки й чоловіки різного віку, в усіх були проламані черепи. Таке видовисько залишається у пам'яті на ціле життя".

Частину політичних в'язнів, яких все-таки вирішили евакуювати, невдовзі розстріляли в інших регіонах. Наприклад, 7 липня 1941 року вагони із політв'язнями з Коломиї та Буковини на станції Заліщики Тернопільської області викинули зі зруйнованого вибухом мосту в річку Дністер. А в Биківні під Києвом знищили 110 вивезених етапом осіб.

Наші часи не змінили нічого принципово. Як і 100, як і 300, як і 500 років тому триває війна з одвічним ворогом – російським загарбником. Який не просто прагне поневолити Україну – він хоче знищити всіх нас, українців.

Уже з перших годин повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року рашистські окупанти почали здійснювати злочини проти мирного населення. Обстрілюють житлові будинки, цивільну інфраструктуру, людей беруть у заручники й силоміць вивозять на територію росії.

Рашистські літаки розбомбили житлові квартали Бородянки на Київщині. Знищили лікарню і пологовий будинок у Маріуполі, а також Маріупольський драмтеатр, у бомбосховищі якого ховалися сотні людей. Рашистські ракети знищили будівлі Харківської та Миколаївської ОДА. Окупанти розстрілюють та розчавлюють бронетехнікою цивільні автівки з людьми на вулицях наших міст і сіл. Застосовують касетні бомби та фосфорні боєприпаси, знищують дитячі садки, школи, університети, будинки культури, музеї, архіви. Плюндрують наші

державні символи, пам'ятники, цвинтарі, алеї героїв. Викрадають і закатовують до смерті українських активістів, журналістів, голів міських і сільських рад.

Батьки з тілом свого 1,5-річного сина, вбитого російськими окупантами. Маріуполь, березень 2022 року

Вони не шкодують нікого – ні дітей, ні людей літнього віку. Наприклад, 4 березня в Маріуполі був застрелений півторарічний хлопчик – фотографії батьків, які ридають над його тілом у лікарні, вразили всіх.

За даними ООН, станом на 3 червня 2022 року в Україні підтверджено загибель 4183 і поранення 5014 цивільних осіб. Насправді їх в десятки разів більше. Адже в одному лише Маріуполі вірогідно понад 20 тисяч загиблих мирних жителів.

Трупи мирних жителів, убитих російськими окупантами в Бучі у лютому-березні 2022 року

Справжнім актом геноциду українського народу стали події в Бучі під Києвом. Після відступу рашистів у Київській області виявили понад 1300 трупів мирних громадян. На жаль, ця цифра продовжує зростати. На подвір'ях та в групових могилах виявляють нові тіла.

Весь світ шокувала звістка, що 18 березня в Харкові рашисти вбили 96-річного Бориса Романченка. Ця людина під час Другої світової війни пройшла жахіття 4-х нацистських концентраційних таборів – Бухенвальд, Пенемюнде, Дора-Міттельбау і Берген-Бельзен. І була вбита рашистськими неонацистами у себе вдома.

На рашистських військових злочинців чекає сувора та неминуча кара. Ті, хто не будуть знищені під час бойових дій, постануть перед міжнародним трибуналом і будуть засуджені до найсуворішого покарання. Правда і сила на боці України, тому Перемога буде за нами. Українці зобов'язані перемогти – інакше доля Бучі спіткає кожен населений пункт нашої країни.

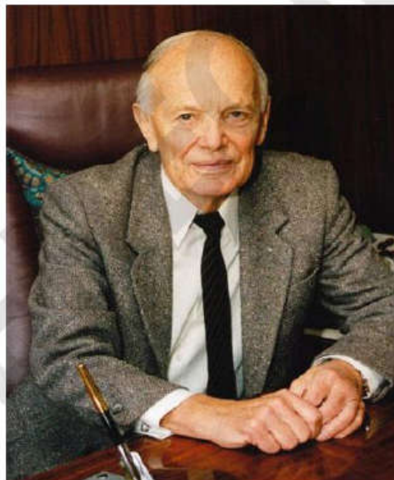
Тема 11. **Всесвітньо відомі українці. Досягнення українців у воєнному мистецтві, науці, культурі, бізнесі тощо**

Україна подарувала світові величезну кількість талановитих людей. Серед них – видатні вчені, винахідники, Нобелівські лауреати, полководці, громадські діячі, письменники, музиканти, обдаровані лікарі та спортсмени. Відомі українці прославили нашу країну та її народ у різних куточках світу. Саме вони творили історію і, зрештою, змінювали світ. Саме завдяки їхнім винаходам, досягненням та перемогам світ дізнавався про Україну. Вони – наша гордість і приклад для наслідування!

Деякі народились в інших країнах, але провели частину життя в Україні, деякі, будучи етнічними українцями, емігрували за кордон з різних життєвих причин і стали героями інших держав. Але ми вважаємо їхні здобутки українськими, пишаємося ними і пам'ятаємо їх усіх!

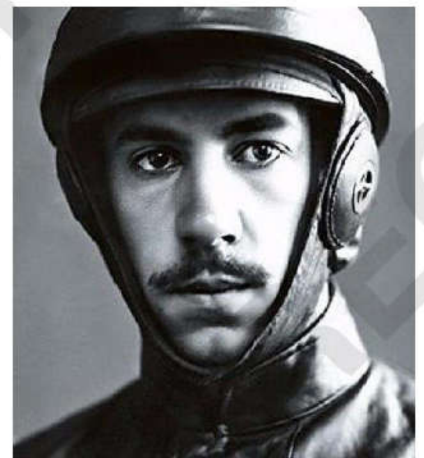
Вклад українців у розвиток науки є неоціненним. Уродженці України були першовідкривачами у багатьох сферах науки і техніки: медицині, авіації, освоєнні космосу, фізиці, хімії та у багатьох інших напрямках. Імена українських вчених можна перелічувати довго, проте згадаємо лише кількох найвидатніших із них.

Євген Патон

Борис Патон

Батько і син Євген та Борис Патони – найвідоміша династія інженерів і вчених України. Її засновник Євген Патон розробив прогресивні методи проектування мостів і використовував їх на практиці. Він же доклав руку до розвитку зварювальних технологій, що під час Другої світової війни дозволило значно прискорити випуск відомих танків Т-34. З цим напрямком діяльності пізніше пов'язав свою кар'єру його син Борис Патон, який зробив чимало фундаментальних винаходів у цій сфері, найактуальніше з яких – зварювання живих тканин.

Один із "батьків" світової авіації – Ігор Сікорський, сконструював легендарні повітряні судна, які стали піонерами у важкому авіабудуванні. У 1919 році він переїхав у США, де заснував компанію Sikorsky Aircraft, яка стала провідним виробником вертолітної техніки у світі. Сікорського вважають творцем 18 новаторських вертольотів і 17 літаків.

Ігор Сікорський

Окремо варто відзначити науковців українського походження, які здійснили вагомий внесок у розвиток космічної галузі.

Вчений-винахідник Юрій Кондратюк – один з піонерів ракетної техніки і теорії космічних польотів, автор "траси Кондратюка", розрахував оптимальну траєкторію польоту до Місяця, якою згодом скористались при польоті на супутник Землі космічні кораблі США "Аполон". Також космічна галузь зобов'язана Кондратюку принципом вертикального запуску ракет, регулюванням швидкісних режимів під час виходу у верхні шари атмосфери і використанням сонячної енергії під час польотів.

Юрій Кондратюк

Безпосередньо розвитком космічної галузі займались всесвітньо відомі Сергій Корольов та Валентин Глушко. Сергій Корольов став першим головним конструктором ракетно-космічних систем в Радянському Союзі. Під його керівництвом було запущено перший штучний супутник Землі, відбувся перший політ людини в космос та вихід людини у відкритий космос. Його соратник та друг Валентин Глушко – учений в галузі ракетно-космічної техніки, основоположник радянського рідинного ракетного двигунобудування, творець багаторазового ракетно-космічного комплексу "Енергія"–"Буран".

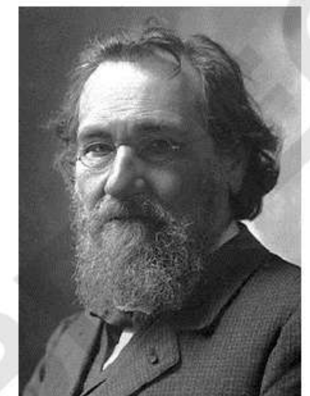
Сергій Корольов

Варто відзначити значний внесок українських науковців і у сфері медицини. Так, видатний хірург, анатом і педагог Микола Пирогов доклав руку до створення першого атласу топографічної анатомії людини, першим розпочав під час операцій у польових умовах використовувати ефірну анестезію і фактично сформував інститут військово-польових хірургів у його сучасному розумінні. Завдяки його напрацюванням, хірурги стали ампутувати кінцівки з мінімальними втратами. Він першим в історії світової медицини застосував гіпсову пов'язку при переламі кінцівок та розпочав використовувати актуальну й сьогодні методологію медичного сортування поранених під час бойових дій.

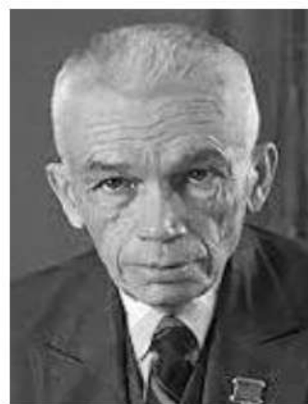
Микола Пирогов

Ілля Мечников – лауреат Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини, отримав визнання у наукових колах за свої роботи з дослідження імунітету. Він першим дослідив явище фагоцитозу – поглинання клітинами організму сторонніх об'єктів і твердих частинок. Також вчений цікавився процесами народження і старіння – його вважають одним із головних ідеологів еволюційної ембріології та геронтології. Почесний член кількох зарубіжних академій, наукових товариств та інститутів.

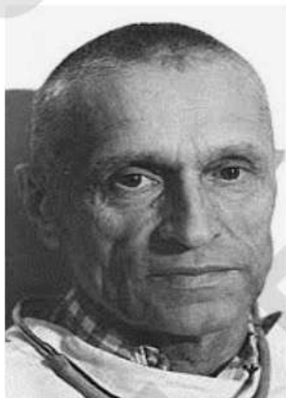

Ілля Мечников

Праці Олександра Богомольця назавжди змінили уявлення світової медицини про ендокринологію, порушення обміну речовин, алергії і навіть рак. Але його головне фундаментальне відкриття – вчення про сполучну тканину і винахід сироватки, яка стимулює її функції.

Олександр Богомолець

Микола Амосов

Вчений, кардіохірург, батько української біокібернетики, письменник і громадський діяч – Микола Амосов. Він уперше в історії вітчизняної медицини встановив мітральний серцевий клапан, провів операції при вадах серця і першим у світі розробив і застосував антитромботичні протези серцевих клапанів.

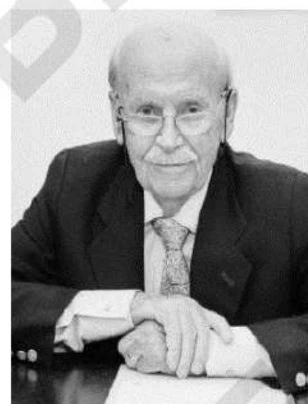
Володимир Вернадський

Всесвітньо відомий науковець та філософ, природознавець, засновник геохімії, біогеохімії та радіогеології – Володимир Вернадський. Розробив вчення про космізм, ноосферу та біосферу – планетарну екосистему, населену живими організмами.

Віктор Глушков

Першим українським “айтішником” можна називати Віктора Глушкова. Він стояв біля витоків впровадження комп’ютерної техніки у виробництво. Ще в 1960-х роках Глушков створив, а пізніше налагодив масовий випуск першої в СРСР електронної обчислювальної машини, яка за характеристиками і можливостями не поступалася іноземним.

Богдан Гаврилишин

У сфері економічної науки варто відзначити знаменитого економіста зі світовим ім’ям – Богдана Гаврилишина, який багато років очолював престижний Міжнародний інститут менеджменту в Женеві. Серед головних досягнень Гаврилишина – створення Світового економічного форуму в Давосі, який став головною платформою для спілкування великого бізнесу і світових лідерів. У різний час він був радником українських президентів, міністрів і спікерів парламенту.

Михайло Грушевський

На історичній ниві однозначну першість займає Михайло Грушевський, як засновник української наукової історіографії та автор понад 2000 наукових праць, серед яких – перше фундаментальне дослідження “Історія України-Руси”.

Всесвітньо відомі класики української літератури, живопису, музики, хореографії та кінодраматургії внесли неоцінений вклад у створення та розвиток самобутньої та ідентичної української культури, знаної у всьому світі.

Українського філософа-містика, богослова, поета та педагога Григорія Сковороду прийнято називати батьком української філософської думки. Він зумів адаптувати роботи давньогрецьких мислителів під українські реалії та впровадити їх основи в академічну систему освіти.

Григорій Сковорода

Іван Котляревський

Письменник, класик нової української літератури Іван Котляревський став основоположником нової української літератури. Завдяки його поемі "Енеїда" та п'єсі "Наталка-Полтавка" українська "народна мова" стала повноцінним художнім інструментом.

Тарас Шевченко

Класик української літератури, мислитель, художник – Тарас Шевченко. Один із найзнаменитіших українців в історії, якого сьогодні часто називають національним генієм. Його збірку "Кобзар" перекладено на понад сотню мов, а понад 1300 пам'ятників поетові встановлені у 35 країнах світу. Це найбільша кількість монументів, присвячених культурному діячові.

Микола Гоголь

Микола Гоголь – класик, який народився у Сорочинцях і писав російською мовою. Приніс в українську літературу містику, гумор і романтичний фольклор, а також був завзятим етнографом й збирачем українського фольклору.

Подальшому розвитку української літератури сприяла ціла плеяда талановитих літераторів, згадаємо лише кількох із них.

Леся Українка

Українська письменниця, перекладачка та фольклористка – Леся Українка. У сучасній українській традиції входить до переліку найвідоміших жінок давньої та сучасної України. Вона написала понад сотню віршів, використовуючи нові форми і літературні прийоми. А драма-феєрія "Лісова пісня" стала знаковим елементом всієї національної культури.

Іван Франко – видатний український поет, прозаїк, драматург, літературний критик, публіцист, перекладач, науковець, громадський і політичний діяч. 100 томів творів Франка містять вірші, прозу, сценарії, перші переклади Данте і Шекспіра, рецензії та наукові роботи в галузі літератури й етнографії. Письменницький внесок українця був настільки глобальний, що у 1916 році він став першим і поки єдиним із відомих українських поетів, кого номінували на Нобелівську премію з літератури.

Іван Франко

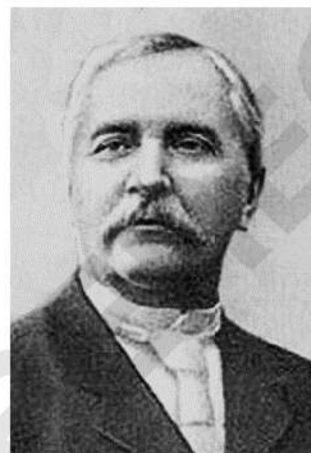

Ліна Костенко

Сучасна українська письменниця, поетеса-шестидесятниця Ліна Костенко за життя увійшла в категорію класиків української літератури. Її поважають за твердість переконань і гостре слово. Під час Революції гідності патріотичні рядки Ліни Костенко стали натхненням для учасників протестів.

Українці з давніх часів славляться не лише своїм мелодійним співом, яким захоплюються у всьому світі, а й значним доробком у музичній сфері.

Засновником вітчизняної класичної музики є Микола Лисенко. Завдяки етнографічній складовій діяльності композитора дотепер збереглися унікальні зразки народної музичної спадщини. Лисенко створив численні аранжування народної музики для голосу й фортепіано, для хору та мішаного складу, а також написав значну кількість творів на слова Тараса Шевченка. До найвідоміших творів Лисенка належать музика гімнів "Молитва за Україну" та "Вічний революціонер", опери "Тарас Бульба", "Наталка Полтавка" та інші.

Микола Лисенко

Микола Леонтович

Український композитор, хоровий диригент та громадський діяч – Микола Леонтович. Автор геніальних хорових мініатюр, а його композиторське аранжування народних пісень здобуло славу в усьому світі. Його називають ювеліром української пісні, Бахом у хоровій музиці, а музичний твір українця "Щедрик" став світовим символом різдвяних свят.

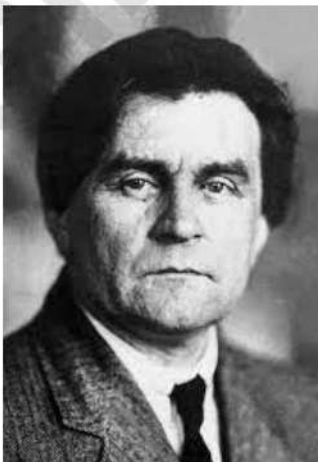
Цілою плеядою видатних художників, визнаних на світовому рівні, представлений багатогранний і різнобарвний український живопис. Палітра їх стилів доволі широка: від класичного стилю до імпресіонізму та наївного мистецтва. Ось лише кілька прикладів, які демонструють різноманітність українського живопису.

Ілля Рєпін

Ілля Рєпін – український художник з козацького роду, багато працював у жанрі історичного живопису. Створив численні портрети діячів української культури, робив ілюстрації до творів М. Гоголя "Тарас Бульба" і "Сорочинський ярмарок", книги Д. Яворницького "Запоріжжя в залишках старовини і переказах народу", а також малюнки з пам'яток української архітектури, українських народних типів тощо.

Марія Примаченко

Марія Примаченко – українська народна художниця в жанрі "наївного мистецтва". Авторка понад 800 картин, 650 з яких зберігаються у Національному музеї українського народного декоративного мистецтва (Київ). Стала світовою знаменитістю, бо писала неймовірні за красою картини, не маючи ані найменшого уявлення про класичну мистецьку освіту. Її картинами захоплювалися видатні художники – Марк Шагал і Пабло Пікассо.

Казимир Малевич

Казимир Малевич відомий насамперед створенням цілого напряму в образотворчому мистецтві – супрематизму. З-під пензля художника, який використовував у своїх роботах лише плоскі геометричні фігури, вийшов еталонний зразок абстрактного мистецтва – "Чорний квадрат".

Серж Лифар

Найвидатніший танцюрист ХХ століття – Серж Лифар уславився в Парижі і був охрещений критиками "богом танцю" і "добрим генієм балету". За 26 років кар'єри Лифар: заснував Академію танцю при Гранд-опера, очолював Інститут хореографії й Університет танцю в Парижі, виховав 11 зірок балету зі світовим ім'ям.

Олександр Довженко

Олександр Довженко – український письменник, кінорежисер, кінодраматург, художник, класик світового кінематографа. Він фактично з нуля сформував вітчизняний кінематограф. Довженко створив своєрідну естетику українського кіно, а найзнаменитішим його творінням стала стрічка "Земля", яку у 2015 році ЮНЕСКО було внесено до списків світового кінематографу.

Валерій Лобановський

Не відстають українці й у досягненнях на спортивній ниві. Ціла низка талановитих спортсменів у минулому та сьогоденні прославляє Україну на внутрішніх і міжнародних аренах. Згадаємо кількох із них.

У футболі Україна представлена цілою плеядою знаменитих футболістів та тренерів. Валерій Лобановський – видатний футболіст і тренер, двічі виграв Кубок володарів кубків УЄФА, тренер збірної України, багаторічний наставник ФК "Динамо" (Київ). Один з найтитулованіших тренерів в історії футболу. Його методиками донині користується багато успішних тренерів.

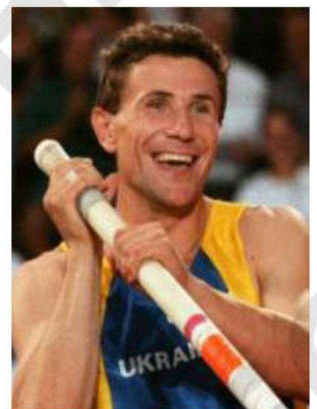
У доробку української футбольної школи – три володарі престижної футбольної нагороди "Золотий м'яч", вихованці Валерія Лобановського: Олег Блохін, Ігор Бєланов та Андрій Шевченко.

А. Шевченко, О. Блохін, І. Бєланов

Окрім досягнень у футболі, українці можуть пишатися й іншими своїми видатними спортсменами, які прославляли Україну на міжнародних майданчиках.

Брати Клички

Тривалий час відомі українські боксери-суперваговики, брати Віталій і Володимир Клички були своєрідною візитівкою України у світі. На двох брати зібрали всі основні чемпіонські пояси у світі боксу. Крім того, Кличко-молодший має у своїй колекції ще й золото Олімпійських ігор 1996 року.

Сергій Бубка

Варто згадати й унікального українського стрибуна із жердиною – Сергія Бубку. Він неодноразово ставав чемпіоном світу й Європи, перемагав на Олімпійських іграх і записав на свій рахунок 35 світових рекордів. Сергій Бубка потрапив до Книги рекордів Гіннеса як найтитулованіший легкоатлет світу.

Яна Клочкова

Знаменита українська плавчиня Яна Клочкова – чотирикратна олімпійська чемпіонка на дистанціях 200 та 400 метрів, срібна призерка 800 метрів. Принесла Україні найбільшу кількість золотих олімпійських медалей. Яна завоювала 14 медалей на чемпіонатах світу, 28 – на чемпіонатах Європи та поставила 50 рекордів України.

Проте здібності українців яскраво проявляються не лише у науці, культурі та спорту, а й у воєнному мистецтві. Усю свою історію українцям доводилось захищатись від загарбницьких нападів. Тому українська земля народжує і видатних полководців.

Костянтин Острозький

Князь Костянтин Острозький – Великий гетьман литовський, староста Брацлавський, Звенигородський і Вінницький, маршалок землі Волинської і староста Луцький, каштелян Віленський і Троїцький, один з найвидатніших державних і військових діячів Великого князівства Литовського. Він провів 35 битв, вигравши 33 з них. А 8 вересня 1514 року здобув блискучу перемогу над московським військом під Оршею.

Петро Конашевич-Сагайдачний

Талановитий український полководець Петро Конашевич-Сагайдачний увійшов в історію як ідеолог козацтва. За часів Сагайдачного з'явився поділ на полки і сотні, були організовані навчання військовій справі. Його реформи сприяли військовим успіхам, зокрема походам проти Кримського ханства, Османської імперії та московського царства на боці Речі Посполитої.

Богдан Хмельницький

Творець Української козацької держави – Богдан Хмельницький. Гетьман Війська Запорозького, талановитий воєначальник і полководець, який отримав ряд великих перемог, що увійшли в історію. Підняв українські землі на визвольну війну з метою об'єднання українських земель у незалежну державу.

Іван Сірко

Іван Сірко – непересічна особистість, оповитий легендами кошовий отаман Запорозької Січі, близько десяти разів обирався очільником війська Запорозького. Під його проводом козаки здобули понад 60 перемог, захоплювали Очаків, Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Кілію, Перекоп, Яссим, Кафу та Бахчисарай.

Сьогодні славні нащадки видатних полководців та сміливих воїнів демонструють усьому світу міць та незламність українського духу, захищаючи свою Батьківщину від споконвічного ворога – російського окупанта. Доречно в цьому контексті згадати слова класика української літератури Ліни Костенко: "А ви думали, що Україна так просто? Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартом. В умовах сучасного світу їй немає ціни".

Тема 12. **Ключові військові операції Армії УНР**

Підвалини Армії УНР були закладені у 1917 році після краху російського царизму за умов бурхливого зростання національно-визвольного руху в Україні. Ідея відновлення державності здобула підтримку серед солдатів-українців російської імперської армії. На початку 1917 року із понад 9 млн. особового складу армії українці становили 3,5 млн. Армія УНР виникла і воювала у надскладних умовах. Війна на три фронти, відсутність постійних союзників, хронічна нестача припасів, слабке політичне керівництво, популярність у солдатських масах соціалістичних ідей, епідемія тифу, дезертирство. Проте армія УНР не просто билась, але й наступала та проводила блискучі операції.

Події 1918 року. 1918 рік став доленосним для України. Тоді українці отримали практичний досвід створення держави, а поняття України з суто географічного трансформувалося у політичне. Саме у 1918 році вперше у ХХ столітті була проголошена українська незалежність, а Українська Народна Республіка була офіційно визнана низкою держав.

На рубежі 1917–1918 років розпочалась інтервенція російсько-більшовицьких військ в Україну. На початку січня 1918 року більшовики встановили контроль у Харківській, Катеринославській та Полтавській губерніях і розгорнули наступ на Київ. Після запеклих боїв 24–27 січня за станцію Бахмач українські війська відступили до станції Крути. Їм на підмогу було направлено Першу Українську юнацьку школу та першу сотню добровольчого Помічного Студентського куреня Січових Стрільців. Також до них приєднались бійці підрозділів Вільного козацтва з Ніжина.

Бій біля залізничної станції Крути відбувся 29 січня 1918 року. Одночасно у Києві розпочалося більшовицьке повстання, яке змусило українське військове командування у вирішальний момент розвернути направлене під Крути підкріплення задля придушення повстанців.

У бою під Крутами оборонці української державності завдали агресорам нищівного удару. Наказ командування було виконано, наступ ворога зупинено і здійснено організований відступ. Відступаючи, українські бійці руйнували за собою колії і мости, щоб зупинити просування ворога. Російсько-більшовицькі нападники втратили боєздатність на чотири дні. Своїм самовідданим опором захисники Крут зупинили похід агресора, який був змушений підтягнути нові сили, відремонтувати підірвані й поруйновані мости та залізничні колії, і лише після цього продовжувати свій наступ на Київ.

Саме ця затримка ворога дала змогу українській делегації укласти 9 лютого 1918 року Брест-Литовський мирний договір з Четверним союзом, куди входили Німецька, Австро-Угорська, Османська імперії та Болгарське царство. Договір врятував молоду українську державність та зробив УНР суб'єктом міжнародних відносин. День української перемоги у бою під Крутами є гордістю українства.

Похід на Донбас та Крим у 1918 році. Після укладення Брест-Литовського мирного договору збройні формування УНР разом з німецькими та австро-угорськими військами розпочали визволення України від більшовиків. Війська Слов'янської групи, на чолі з Володимиром Сікевичем, 15 квітня 1918 року

зайняли Барвінкове, згодом здобули Слов'янськ і Бахмут. А вже 25–27 квітня війська групи разом з німецькими частинами взяли Горлівку. Наприкінці квітня частини групи вийшли на кордон з росією. Це дозволило встановити там українську адміністрацію, розпочати процес відновлення мирного життя та економічного розвитку промислового регіону.

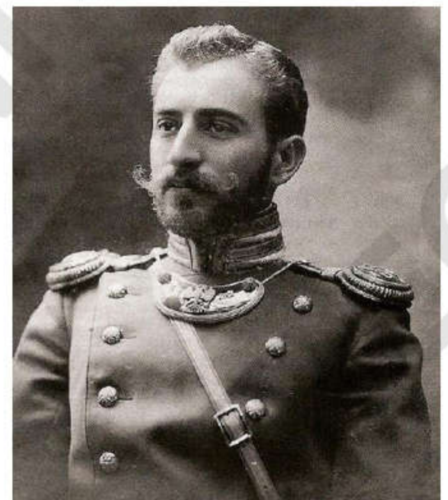
Карта України 1918 року після Брест-Литовського мирного договору

13 квітня 1918 року зі станції Лозова розпочала наступ на південь Кримська група на чолі з Петром Болбочаном. 22 квітня блискавичним ударом був здобутий Перекоп, 24 квітня – Сімферополь, 25 квітня – Бахчисарай. Однак на вимогу німецького командування, яке не бажало встановлення української влади в Криму, армія УНР була змушена залишити півострів.

Незважаючи на суперечливий характер і вимушене залишення завойованих позицій, основне завдання військової акції було реалізоване. 29 квітня 1918 року у Севастополі на кораблях Чорноморського флоту був піднесений український прапор. Керівництво флоту оголосило про своє підпорядкування уряду у Києві.

Переможний Кримський похід Запорозької дивізії став справжнім тріумфом українського війська, що продемонстрував його здатність до реалізації складних військових операцій, виявив блискучий талант полковника Петра Болбочана як здібного воєначальника.

1919 рік виявився переломним в Українській національно-визвольній революції. Він став випробуванням на міцність самостійної і соборної Української держави.

Петро Болбочан

Похід на Київ та Одесу (липень-серпень 1919 року).Після відступу з Галичини Українська галицька армія об'єдналась з Армією УНР на Поділлі. 2 серпня 1919 року об'єднані українські армії, зведені в 3 армійські групи, розпочали генеральний наступ на Київ та Одесу. Протягом місяця була визволена значна частина Правобережної України, розбиті сили червоних, захоплена величезна кількість зброї та амуніції, яких потребувала українська армія. 30 серпня 1919 року українські війська увійшли до Києва.

"Трикутник смерті"

Проте, після запеклих боїв із більшовицькою та білогвардійською арміями упродовж осені 1919 року військо УНР, позбавлене тилу, змогло утримувати лише невеличкий плацдарм. Це був так званий "трикутник смерті" у районі Любар-Шепетівка-Миропіль, де українські війська були затиснуті між польською, а також білою і червоною російськими арміями. Крім того, у листопаді 1919 року Українська галицька армія заключила сепаратний мир з білогвардійцями.

Перший Зимовий похід (грудень 1919 – травень 1920 років). 4 грудня 1919 року командування Армії УНР ухвалює рішення битись до останнього. Продовжувати воювати регулярною армією не було можливості, тому було вирішено переходити до партизанських методів боротьби. Симон Петлюра 6 грудня терміново виїхав до Варшави на перемовини з урядом Польщі. Головним завданням Зимового походу було збереження присутності української армії на українській території шляхом партизанських дій.

Перший Зимовий похід – рейд української армії тилами білих і червоних російських військ тривав з 6 грудня 1919 року по 6 травня 1920 року. За весь рейд було пройдено близько 2500 кілометрів, проведено понад 50 боїв та 100 сутичок з ворогом. Зокрема були отримані перемоги над білими під селом Вороним та над червоними під Каневом, Уманню і Вознесенськом.

Перший Зимовий похід Армії УНР є однією з найгероїчніших сторінок воєнного мистецтва періоду Української революції. Під час походу українська армія вдало застосувала партизанські методи боротьби з численним ворогом.

Зимовий похід мав важливе стратегічне значення для подальшого ходу Української революції:

армія, якій загрожувало цілковите знищення, не лише була збережена, а й виконала намічену операцію, що підійняло бойовий дух війська після невдач 1919 року;

Зимовий похід пришвидшив ліквідацію Добровольчої армії Денікіна;

завдяки Зимовому походові в українській державності не було перерви між 1919 та 1920 роками. Елементи державності – влада, населення, територія – всі ці п’ять місяців були в руках Української Народної Республіки – у різний час, у різних місцях, але на території України;

існування армії уможливило підписання у квітні 1920 року Варшавського договору про військово-політичну співпрацю Польщі та УНР, який був спрямований проти більшовиків;

Зимовий похід призвів до значного піднесення національної свідомості серед широких мас українського населення, білий рух був остаточно скомпрометований.

Оборона Замостя (серпень 1920 року). Річ Посполита виявилася єдиною країною, яка була готовою піти на союз з Україною та підтримати її боротьбу з більшовиками. Цей союз відповідав геополітичним інтересам Юзефа Пілсудського, який прагнув послабити росію. Однак за свою підтримку очільник Польської держави вимагав відмовитись від усіх прав на Східну Галичину і Західну Волинь. Петлюра був змушений пристати на ці умови. 21 квітня 1920 року було підписано угоду, за якою Польща визнавала незалежність УНР та гарантувала її уряду підтримку у боротьбі із більшовиками, а Україна зі свого боку відмовлялась від претензій на Східну Галичину та Західну Волинь.

Уже 25 квітня об’єднані польсько-українські сили розпочали свій наступ. За тиждень вони вибили більшовиків із Житомира, Бердичева та Вінниці і 6 травня увійшли до Києва. 9 травня 1920 року Хрещатиком пройшов парад польських та українських військ на честь визволення столиці України.

Проте уже до середини серпня 1920 року Червоній армії вдалось відтиснути польсько-українські війська на Захід України та підійти до Варшави.

Польським силам вдалося зупинити радянські війська під Варшавою і перейти у стрімкий контрнаступ. Більшовики вирішили завдати фланговий удар і кинули в бій найпотужнішу ударну силу Червоної армії – 1-шу кінну армію під командуванням Семена Будьонного. На її шляху опинилося невелике місто Замостя. Його захищав українсько-польський гарнізон, в основі якого була 6-та стрілецька дивізія Армії УНР під командуванням полковника Марка Безручка. 29–30 серпня радянські частини завзято штурмували місто, але захисники відбили усі атаки. Успішна оборона Замостя дозволила польському командуванню зосередити резерви, які змогли, нарешті, розбити 1-шу кінну армію у битві під Комаровим.

Польська важка артилерія на Хрещатику. Київ, 9 травня 1920 р.

Битва під Замостям зірвала плани більшовиків окупувати Польщу і поширити революцію на Європу. Польська підтримка української незалежності виявилася дещо половинчастою, непослідовною та запізнілою через взаємовиключні територіальні претензії. Та попри все це варто визнати, що Польща виявилася єдиною державою, яка у 1920 році була зацікавлена в незалежній Україні.

У результаті переговорів між Польщею та радянською росією, які завершились укладенням у Ризі 12 жовтня 1920 року перемир'я, головне командування польських військ оголосило про припинення союзницьких відносин з армією УНР.

Після початку наступу Червоної армії 10 листопада 1920 року урядові структури УНР полишили Кам'янець-Подільський. У результаті переговорів з польською стороною, яка була в боргу перед вже колишнім союзником, 21 листопада 12 тисяч вояків та військове і політичне керівництво УНР перейшли на територію Польщі і були інтерновані.

Другий Зимовий похід (жовтень-листопад 1921 року). Українські вояки не збирались припиняти боротьбу. За підтримки Польщі та Румунії вони робили все, щоб організувати масовий повстанський рух на території України. У Польщі діяв партизансько-повстанський штаб, який очолювали Юрій Тютюнник та начальник штабу, полковник Юрій Отмарштейн.

У жовтні 1921 року командуванням Армії УНР було розроблено план, який передбачав надання воєнної допомоги партизанському рухові в Україні. Активні дії повстанських загонів повинні були перешкодити вивезенню продовольства з України в Росію і тим самим врятувати населення від голоду. На зиму 1921–1922 років прийшовся перший голодомор, спровокований більшовицькою політикою "воєнного комунізму" – фактичного пограбування села так званою

“продрозкладкою”. Стратегічним завданням цієї операції було підняття всенародного повстання і повалення більшовицького режиму в Україні.

Наприкінці жовтня – на початку листопада 1921 року три групи українських військ (Волинська, Подільська та Бесарабська) вирушили з території Польщі та Румунії для того, щоб разом із повстанськими відділами в Україні підійняти загальноукраїнське повстання проти радянської влади.

Планувалось, що наступ трьох груп армії УНР з різних напрямків стане поштовхом, який сколихне українське селянство та призведе до загального збройного повстання проти окупаційної влади. Однак сили були нерівні, у 1921 році на території України перебувало понад одного мільйона радянських військ, які змогли придушити повстання на місцях і розбити всі три групи українських військ.

Другий Зимовий похід став останньою спробою Армії УНР відкритим воєнним шляхом утримати незалежність України в ході національно-визвольної революції 1917–1921 років.

У період Української революції українська нація, після тривалого поневолення та перебування під владою чужоземних імперій, вступила в нову епоху – епоху державотворення. Надзвичайно складним виявився процес розбудови державності, оскільки тодішній владі доводилося у несприятливих внутрішньо- та зовнішньополітичних умовах вирішувати низку важливих державних проблем. Українській політичній еліті не вдалося повною мірою втілити в життя ідею відродження державності. Це було обумовлено недостатньою консолідацією суспільних верств, гострими ідейними протиріччями політичної еліти, недооцінкою значення збройних сил у захисті державного суверенітету, кволістю мобілізаційних зусиль урядів, прорахунками у виборі стратегічних союзників.

Попри те, що до середини 1920-х років усі землі сучасної України опинилися під владою чотирьох держав, питання єдності української нації вже ніколи не ставилося під сумнів. Саме під час Української революції 1917–1921 років було проголошено незалежність України, продемонстровано можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу. Це був вагомий і багато в чому трагічний досвід державницько-правової розбудови України. Українська революція не досягла своєї остаточної мети, але вона внутрішньо переродила українське суспільство та створила Україну як модерну націю.

Головною ж рушійною силою Української революції була армія УНР, яка завдяки своїм героїчним діям заклала підвалини подальшого спротиву українського народу та його прагненню до незалежності.

Тема 13. Міжнародна підтримка України у війні з росією. Наші союзники і партнери

Демократичний світ об'єднався навколо України. Десятки країн висловлюють підтримку не тільки на словах: вводять санкції, надають гуманітарну та військову допомогу. Понад 40 країн істотно допомагають Україні протистояти російській агресії: хтось постачанням зброї, інші – впровадженням антиросійських санкцій, частина – грошима або висиланням російських дипломатів.

Одним із вирішальних чинників, що сприяє Україні в її боротьбі з російською агресією, є забезпечення західними партнерами потреб Збройних Сил України за рахунок постачання ефективних систем озброєнь і військової техніки, боєприпасів, засобів індивідуального захисту, медикаментів, продовольства тощо. Україна отримує все це у вигляді безоплатної міжнародної допомоги.

26 квітня 2022 року на базі США Рамштайн (Німеччина) була сформована та почала активно діяти міжнародна коаліція на підтримку України. До її складу увійшли майже 50 країн, представники яких продовжують працювати у форматі Контактної групи з оборони України. Контактна група раз на місяць збирається на спільні засідання для уточнення напрямів діяльності.

Під час відкриття третьої зустрічі міністр оборони США Ллойд Остін заявив, що Контактна група з оборони України налаштована надати Україні все, що необхідно їй для оборони, а успішність роботи групи стала відображенням глобального відторгнення неспровокованої військової агресії росії проти України.

Засідання Контактної групи з оборони України на базі США Рамштайн (Німеччина)

15 червня 2022 року на пресконференції за підсумками засідання Контактної групи голова об'єднаного комітету начальників штабів США генерал Марк Міллі заявив, що Україні надано:

протитанкових ракетних комплексів – майже 97 тис. систем;

переносних зенітних ракетних комплексів – 1500 (Stinger та інших систем);
танків – 237 од.;
артилерії – 260 систем (ще 398 систем заплановано надати);
броньованих автомобілів – майже 600 од.;
боєприпасів до 155-мм гаубиць – майже 0,5 млн.

Також у червні було передано реактивні системи залпового вогню HIMARS та боєприпаси до них.

Міністр оборони України Олексій Резніков навів кілька прикладів щодо постачання озброєння міжнародними партнерами. Так, станом на початок червня Міністерство оборони України забезпечило постачання Збройним Силам України понад 150 артилерійських платформ 155-мм калібру. Запаси снарядів цього калібру на 10 % перевищують запаси снарядів великих калібрів радянського типу, наявних станом на 24 лютого 2022 року. При цьому ефективність постачених снарядів вища, ніж радянських зразків, тому передбачений їх менший розхід.

Реактивна система залпового вогню “HIMARS”

Водночас Збройним Силам України було надано більше 50 гармат інших великих калібрів, а також снарядів до них, які становлять понад 75 % від обсягу, наявного на початку повномасштабного російського вторгнення.

Десятки одиниць реактивних систем залпового вогню як радянського, так і модернізованих зразків, десятки тисяч снарядів, сотні мінометів і сотні тисяч пострілів до них укріпили нашу оборону за цей період.

Від партнерів Україна отримала близько 250 бронемашин західних зразків (M113 TM, M113 YPR-765, Bushmaster, Mastiff, Husky, Wolfhound тощо) і ця робота триває. Також надано тисячі переносних зенітно-ракетних комплексів (Stinger, Starstreak, Mistral, Piorun, Grom тощо), протитанкових ракетних комплексів (NLAW, Javelin, Milan тощо), гранатометів (Panzerfaust, Carl Gustaf, AT4, RGW-90 HH / MATADOR тощо). Це далеко не повний перелік, про деякі інші системи сучасних озброєнь ще зарано говорити, але їх дію ворог відчуває на собі вже зараз.

Берегову оборону посилено надзвичайно ефективними комплексами Harpoon, які в поєднанні з нашими “Нептунами” вже змушують ворожий флот триматися на відстані, щоб не повторити долю флагмана Чорноморського флоту рф – крейсера “Москва”.

Протикорабельна крилата ракета "Нептун"

Флагман чорноморського флоту рф – крейсер "Москва"

Справжні друзі пізнаються в біді. Так, після розпочатої агресії росії проти України міжнародне співтовариство активізувалося, і нині близько 50 країн-партнерів підтримують Україну у війні з росією.

За останніми дослідженнями "Форбс", який проаналізував дії кожної країни з 24 лютого, на основі 11 критеріїв визначено список найбільш дружніх для України держав.

	Базова підтримка*	Визнання геноциду Росії проти України	Вислано російських дипломатів з країни	Допомога Україні, $ млрд	Допомога Україні, % від ВВП	Візити в Україну навесні 2022 року	Рейтинг дружності
Польща	Так	Так	45	3,1	0,46	Президент, Прем'єр	97
США	Так	Так	12	45,8	0,22	Спікер, Держсек	96
Естонія	Так	Так	17	0,3	0,81	Президент	95
Латвія	Так	Так	16	0,3	0,72	Президент	94
Канада	Так	Так	4	2,1	0,13	Прем'єр	88
Литва	Так	Так	5	0,1	0,20	Президент	88
Велика Британія	Так	Частково	23 у 2018 році	5,2	0,18	Прем'єр	88
Словаччина	Так	Частково	38	0,2	0,12	Прем'єр	82
Чехія	Так	Так	1	0,3	0,08	Прем'єр	81
Португалія	Так	Так	10	0,1	<0,01	Прем'єр	78

У рейтингу враховано голосування на Генасамблеї ООН за виведення російських військ, впровадження санкцій проти росії та закриття для неї повітряного простору, визнання геноциду росії/СРСР проти України, висилання російських дипломатів, включення Росії до переліку ворожих країн, участь у

конференції на підтримку України на базі Рамштайн, обсяг допомоги Україні у грошовому вираженні та як частку від ВВП, а також візити вищих посадовців в Україну з 24 лютого до 30 травня 2022 року. Максимальна кількість балів – 100.

До першої десятки дружніх країн увійшли:

1. Польща – 97 балів. З перших днів війни Польща зробила все, щоб

українці могли сховатися від жахів війни. Потік біженців 6 та 7 березня перевищив 140 тис. осіб на добу, а загалом країна прийняла 3,5 млн. українців. Формальності у ході перетину кордону були максимально спрощені, навіть наявність внутрішнього паспорту була необов'язковою. Польща декларує готовність прийняти стільки людей, скільки буде потрібно. За оцінкою ООН, до грудня 2022 року 4,3 млн. українців виїдуть у Польщу, з них 2,6 млн. знайдуть прихисток у цій країні.

Польща виручає не лише переселенців. Країна надала допомогу на понад 3 млрд. доларів США, у тому числі 200 танків Т-72, БМП-1, РСЗВ БМ-21, 122-мм САУ 2С1 "Гвоздика", 155-мм САУ Krab, а президент Дуда вже двічі відвідав Київ.

2. США – 96 балів. Сполучені Штати Америки надають Україні найбільшу

фінансову та військову підтримку. Ще у березні 2022 року президент США Джо Байден підписав закон про пакет допомоги на 13,6 млрд. доларів США, у травні – закони про ленд-ліз для України та новий пакет допомоги загальним обсягом 40 млрд. доларів США.

Саме на американській військовій базі у німецькому Рамштайні відбуваються історичні зустрічі, на яких сформувалася нова коаліція на підтримку України з майже 50 країн.

3. Естонія – 95 балів. Естонія – світовий лідер у допомозі Україні з огляду

на частку її валового внутрішнього продукту. Кожен громадянин країни витратив на це 200 доларів США лише державних коштів. На мітинг перед російським посольством 26 лютого 2022 року прийшло 2 % населення країни. Країна передала Україні гаубиці Д-30.

4. Латвія – 94 бали. Латвія у квітні 2022 року віддала на озброєння України

третину свого оборонного бюджету. Частина допомоги надходила і до початку повномасштабного вторгнення. Один із літаків, що привіз із Латвії зенітно-ракетні комплекси, боєприпаси та інші неназвані вантажі, приземлився в Україні ввечері 23 лютого 2022 року. Додатково Рига передала Києву 11 пасажирських автобусів.

5. Велика Британія – 88 балів. У разі застосування зброї масового

ураження Велика Британія залишає за собою право самостійно, не консультуючись з іншими країнами НАТО, завдати удару у відповідь, про що заявив прем'єр-міністр Борис Джонсон. Також саме Джонсон є автором ідеї створення нового політичного, економічного та військового союзу, який міг би

стати альтернативою ЄС. Відносини Великої Британії з росією значно погіршилися ще у 2018 році після отруєння Сергія та Юлії Скрипалів російськими спецслужбами. Країна постачає Україні протитанкові ракетні комплекси Nlaw, Javelin, системи протиповітряної оборони, ракети Starstreak і Brimstone, патрульні машини Mastiff, гусеничні машини Stormer, контрбатарейні РЛС, боєприпаси та інше обладнання.

6. Канада – 88 балів. Канада стала першою країною, яка спрямувала 1 млрд.

канадських доларів (790 млн. доларів США) у створений МВФ Фонд підтримки. Країна традиційно підтримує Україну завдяки потужній діаспорі, яка представлена в різних сферах, зокрема посаду віцепрем’єрки та міністерки фінансів обіймає Христя Фріланд. Країна надала Україні 155-мм гаубиці М777 та 20 тис. снарядів для них.

7. Литва – 88 балів. Литва – традиційний партнер України у Європейському

Союзі. Офіційною допомогою країна не обмежується. Наприкінці травня 2022 року за приватною ініціативою місцевого телеканалу лише за кілька днів було зібрано 5 млн. доларів США на купівлю безпілотника Bayraktar ТБ2. На литовській поштовій марці на підтримку України зображено дві людські фігури, що обіймаються.

8. Словаччина – 82 бали. Невелика Словаччина відіграє помітну роль у

військовій допомозі Україні. Так, 8 квітня 2022 року прем’єр-міністр Едуард Геґер повідомив про надання Україні зенітної системи ППО С-300 ПМУ, яка перебувала на озброєнні його країни. На початку березня Збройні Сили України повідомили про надання західними партнерами 70 бойових літаків, з яких 12 винищувачів МіГ-29 мали надійти від Словаччини. Хоча тоді новину було спростовано, ймовірність постачання літаків досі зберігається. Польща гарантувала Словаччині повітряний захист у разі передання літаків Україні. Країна надала Україні 155-мм САУ Zuzana 2.

9. Чехія – 81 бал. Президент Чехії Мілош Земан до

24 лютого 2022 року вважався проросійським політиком. Однак цього дня він звернувся до громадян країни у відеозверненні і жорстко засудив російську агресію. Земан визнав свої помилки, зазначивши, що безумців, які вчинили злочин проти міжнародного миру, треба ізолювати. Чеська Республіка надала Україні танки Т-72 і БМП-1, 152-мм самохідні артилерійські установки DANA і РСЗВ радянського зразка, ремонтує пошкоджену українську військову техніку.

10. Португалія – 78 балів. Ще до 2022 року українці входили до п’ятірки

найбільших діаспор Португалії. На початку травня місцева поліція провела обшуки в лісабонському центрі для українських біженців, підозрюючи двох проросійських працівників у збиранні та нецільовому використанні інформації про українців.

Міжнародні політичні організації, які підтримують демократичні цінності, надають Україні як політичну, так і фінансову допомогу.

Рішучу підтримку Україні активно надає Європейський Союз, який після повномасштабного вторгнення росії мобілізував близько 4,5 млрд. євро для допомоги, у тому числі 2 млрд. євро на військову допомогу.

Північноатлантичний альянс допомагає координувати запити України про допомогу та сприяє наданню союзниками допомоги. Окремі держави – члени НАТО надсилають в Україну озброєння, боєприпаси і різні види легкої та важкої військової техніки, зокрема протитанкові і зенітні комплекси, гаубиці і безпілотні апарати.

Найбільшу військову допомогу Україні надають США. За останньою інформацією Пентагону, від початку роботи адміністрації Байдена США виділили близько 6,3 млрд. доларів на безпеку України, у тому числі приблизно 5,6 млрд. доларів після неспровокованого вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Допомога США Україні включає:

понад 1,4 тис. зенітних систем Stinger;

понад 6,5 тис. протитанкових систем Javelin;

понад 20 тис. інших протиброньових систем;

понад 700 тактичних безпілотних літальних систем Switchblade;

126 гаубиць калібру 155 мм, а також 260 тис. снарядів до них;

108 тактичних тягачів для транспортування 155-мм гаубиць;

19 тактичних ремонтних автомобілів;

високомобільні ракетні системи залпового вогню та боєприпаси до них;

20 вертольотів Мі-17;

сотні броньованих високомобільних багатоцільових колісних транспортних засобів;

200 бронетранспортерів М113;

понад 7 тис. одиниць стрілецької зброї;

понад 50 млн. патронів для стрілецької зброї;

75 тис. комплектів бронежилетів і шоломів;

121 тактичну безпілотну повітряну систему Phoenix Ghost;

ракетні системи з лазерним наведенням;

безпілотні повітряні системи Puma;

безпілотні судна берегової оборони;

22 контрартилерійські радари;

4 контрмінометні радари;

4 радари ППО;

2 системи берегової оборони Harpoon;

реактивні системи залпового вогню HIMARS;

протипіхотні міни M18A1 Claymore;

комплекти вибухівки С-4 та підривне обладнання для розчищення перешкод;

тактичні системи захищеного зв’язку;

тисячі приладів нічного бачення, тепловізійних систем, оптичних та лазерних далекомірів;

комерційні послуги супутникової зйомки;

засоби захисту від вибухонебезпечних предметів;

засоби захисту від хімічної, біологічної, радіологічної, ядерної загроз;

медичне забезпечення, включно з аптечками;

устаткування для електронних перешкод;

польову техніку і запчастини;

фінансування навчань українських військових, обслуговування й підтримки техніки та озброєння.

Міжнародні партнери продовжують надавати Україні військову допомогу для підвищення її здатності забезпечити оборону своєї територіальної цілісності та суверенітету, тому ухвалюють рішення про збільшення обсягу військової допомоги.

Україна змінила філософію у запитах щодо постачання зброї: якщо в перший місяць війни ми зосереджувалися на отриманні протитанкових і зенітних переносних комплексів, то нині перебіг війни змінився, і нам потрібно більше важкого озброєння.

На сьогодні Сили оборони України потребують важкого озброєння, пріоритетно реактивні системи залпового вогню, а також іншої артилерії, танків, протикорабельних систем, безпілотних систем, засобів протиракетної та протиповітряної оборони, спеціальних ракет для протидії радіолокаційним засобам ворога, що дасть змогу застосовувати нашу авіацію.

Ми потребуємо їх швидко і в кількостях, які відповідають масштабам загроз. Україна потрапила в умови війни без відповідної адекватної підтримки демократичного світу. Ситуація наразі змінюється, але повільно. Ми цінуємо внесок кожної країни, яка у цей час з Україною, та взяла зобов’язання докласти зусиль для підвищення ефективності міжнародної підтримки.

Тема 14. Єдність армії і народу. Консолідація українського суспільства у боротьбі з рашистською навалою

Символ української єдності. Історично так склалося, що українці в складний для них час завжди об’єднувалися та підтримували один одного. Ця риса українського характеру, закарбована в генетичному коді нації, втілилася в

життя у вигляді толоки – стародавнього народного звичая працювати гуртом для швидкого виконання великої за обсягом роботи: допомогти збудувати односельцю хату, зібрати врожай, спорядити у далеку дорогу чи на ратну справу односельців. Як кажуть: “Гуртом і російського чорта легко бити”.

На сучасний манер толока – це гуртування українців для боротьби з ворогом, з окупантом, з підступним і жорстоким нападником.

У перші дні широкомасштабного вторгнення росії на територію нашої держави десятки тисяч громадян України вишикувалися у довжелезні черги поблизу територіальних центрів комплектування і соціальної підтримки, щоб в лавах Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства, зі зброєю в руках стати на захист Батьківщини. Бажаючи захистити свою родину, свій дім, своє село чи місто, широким потоком йшли в батальйони територіальної оборони та добровольчі формування територіальних громад – і юні, і досить поважного віку майбутні захисники і захисниці України.

На тимчасово окупованій території нашої держави, особливо у Херсонській та Запорізькій областях, активно розпочав діяльність рух опору, воїни якого постійно тримають в страху російських окупантів, знищують його живу силу, техніку та озброєння, беруть участь у веденні інформаційної війни, підтримують моральний дух і віру місцевих жителів в українську Перемогу.

Прикладом є мисливець з псевдо “Вовк”, який самотужки провів кілька вилазок в тилу ворога, ліквідувавши зі спортивної зброї

12 рашистів та екіпаж ворожої БТР, евакуювавши на вільну від ворога територію 23 людини, у тому числі 9 дітей.

Сьогодні десятки тисяч захисників і захисниць боронять територіальну цілісність та незалежність України. У цей важкий час хлібороби та будівельники, вчителі і підприємці, науковці та робітники, культурні діячі нашої багатонаціональної держави стали воїнами; звичайні люди, які ще вчора займалися простою справою, жили по сусідству, віталися з нами, водили дітей в один і той же садочок чи школу, відпочивали разом змінили свій цивільний одяг на військовий однострій. Тож іспит на ідентичність та єдність українці склали на відмінно.

Армія і народ – незламний хребет України. Погодьтеся, важко сперечатися з тезою, що армія й український народ – одне ціле, незламний хребет України. Це – проста аксіома для всіх українців, для кожного, хто народився й виріс в України, або просто живе на цій землі, поважаючи історичний шлях та європейський вибір нашої держави від часів Русі до сучасної незалежної України. Український народ сотні років бореться за право жити в суверенній, незалежній та самостійній державі.

Найпідступнішим, найнебезпечнішим, найлютішим ворогом України став східний сусід – московити-росіяни. Вони разом зі своїми ненажерливими керівниками – царями, вождями, генеральними секретарями – впродовж віків

зазіхали на родючі українські лани, заздрили нашим вольностям і свободам, намагалися знищити в зародку все українське, століттями забороняли мову, культуру, вкрали нашу стародавню історію і навіть назву держави.

Українофобську політику комуністичного ідола леніна в XXI столітті продовжує тиранічна влада диктатора путіна, засліпленого жадобою всесвітнього панування, який марить імператорським троном, зведеним на кістках українців.

Проте, на кожне намагання завоювати наші землі, підкорити нас, волелюбний український народ завжди відповідав шаленим героїчним спротивом. Щоразу ми доводили, що українська хата не скраю, і коли необхідно захищати рідну домівку, життя дітей і батьків, свою Батьківщину, український народ гуртується та однією лавою стає на захист рідної землі.

Вчергове ми відчули себе єдиною нацією, показали світові надзвичайно високий рівень консолідації українського суспільства, його стійкість в умовах зростання гібридних загроз 16 лютого 2022 року, за кілька днів до чергового етапу російсько-української війни, в оголошений Указом Президента України День єднання.

Яскравим історичним прикладом єдності війська і народу є період боротьби Української Повстанської Армії проти німецьких і радянських окупантів. У той час майже вся робота війська проводилася підпільно і кожний мешканець поселення в районах, де діяли воїни УПА, підтримував своїх захисників – допомагав їжею, медикаментами, притулком, інформацією.

Під час Помаранчевої Революції та Революції Гідності українці продемонстрували небачену єдність, сталевий та загартований характер, своїм прикладом показали, що бути під ковпаком московії вони більше ніколи не будуть, що це спільне бажання нації, за яке вони готові до самопожертви.

З початком російсько-української війни у 2014 році нам навряд чи вдалося б вистояти без небаченої досі підтримки Збройних Сил України українським народом – від малого до старого – які об’єднали свої зусилля та підтримували вояків хто чим міг – фінансово, морально, матеріально, духовно. Хто тонами необхідного спорядження, одягу, продуктів харчування, хто теплими словами любові і підтримки, батьківським благословенням, наївними малюнками дитини, а всі разом – потужною енергією життя, прагненням вистояти і перемогти.

У світовій історії відомі факти, коли, завдяки консолідації усіх без винятку громадян, єдності армії і суспільства, невелика за розмірами країна змогла протистояла значно більшій за могутністю. Це, наприклад, Фінляндія. Територія якої удвічі менша за територію України та у 8 разів менша за населенням. У Зимовій війні з СРСР у 1939–1940 роках країна вистояла проти ворога, збройна потуга якого була у 4 рази більшою в живій силі та у 1000 разів – за кількістю танків. Цей приклад дає розуміння того, наскільки є міцною і результативною взаємодія, підтримка і єдність народу зі своїми захисниками, уособленням якого вони є – кров від крові, плоть від плоті, дух від духу.

Ми впевнені, що боєздатне українське військо і внутрішня консолідація українського суспільства на основі спільних цінностей та поваги до власної держави забезпечать відновлення територіальної цілісності України у міжнародно визначених кордонах.

У чому ж сила української нації? Відповідь на це питання банально проста – в її незламному дусі, волелюбстві та сміливості, які вже стали нашими брендами, за якими впізнають Україну у світі. Be brave like Ukraine – Будь сміливим, як Україна. Біл-борди з такими написами заполонили велелюдні місця у найбільших містах світу – Нью-Йорку, Лондоні, Варшаві, Берліні, Ризі, Мілані, Вашингтоні і Сан-Франциско.

Наша сила в тому, що наша армія – це наш народ, адже кожен громадянин України – воїн з діда-прадіда, який будь-якої хвилини готовий стати на захист Батьківщини. Так було у 2014, так відбувається і в 2022-му. Кожний українець пліч-о-пліч з побратимами і посестрами зі зброєю в руках боронить свою землю від рашистської навали. І країна тримається тільки тому, що тримаються люди. Без тотальної підтримки суспільством армія сама б не впоралася. Це велика честь – бути українцем зараз, у цей час і в цю мить.

І ми маємо сьогодні говорити про те, що захисниками України є не лише військовослужбовці, а й усі громадяни, які своєю сумлінною професійною і громадською діяльністю забезпечують економічний, гуманітарний, освітній та інформаційний захист нашої держави.

Захисником став 10-річний Остап із Шепетівки, який заощадив три сотні доларів та придбав портативний зарядний пристрій на сонячній батареї для зенітників. Волонтеркою стала семирічна Варя з Кропивницького, яка продавала власноруч вирощені квіти перехожим з табличкою: “Купи квітку – а я куплю бронік для нашого солдата”. Пишаємося усіма жертводавцями, які лише протягом першої доби російської агресії перерахували до фонду “Повернись живим” понад 20 мільйонів гривень – більше, ніж за увесь 2021 рік, а за перший місяць війни – понад 2,3 мільярди гривень допомоги українській армії. Вражає вчинок пенсіонера з Новодністровська, який переказав на потреби української армії усі свої заощаджені протягом життя кошти – понад 400 тис. гривень.

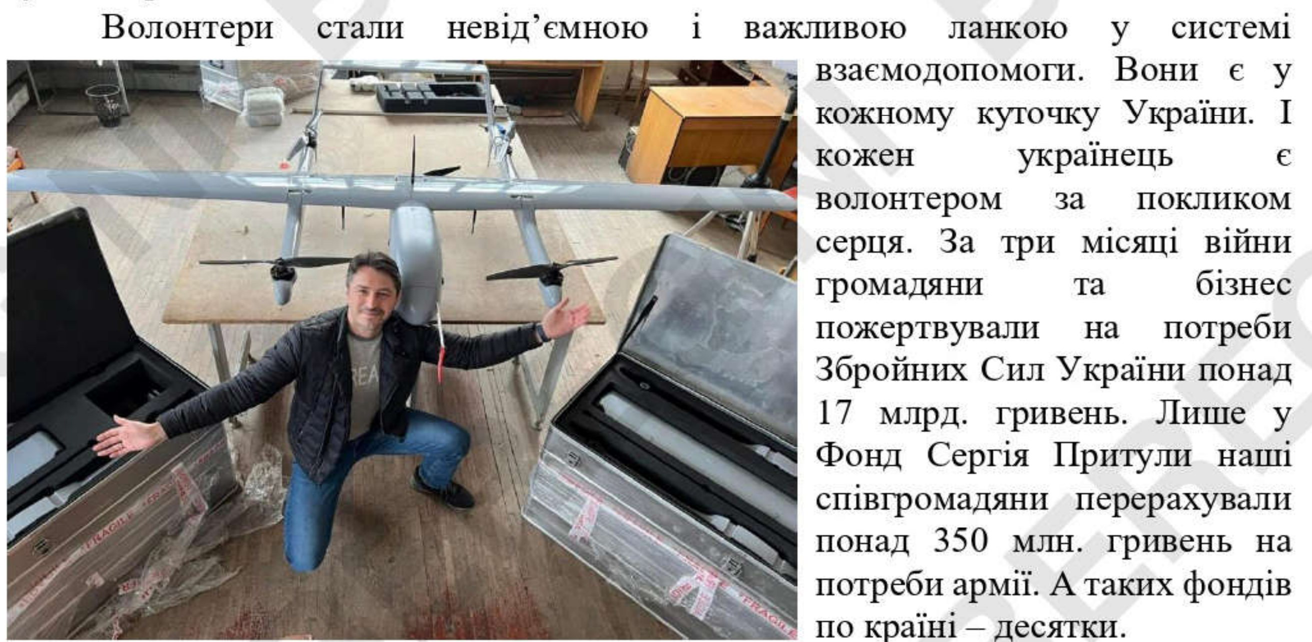
Міф, що росія має другу за військовою міццю армію у світі, був зруйнований простими українцями. Адже не лише зброя є вирішальною у вимірі могутності, а й бойовий дух воїнів та цінності, які ми захищаємо – мирне життя, свободу вибору, канонічну віру, рідну мову, власну історію і культуру, право на сучасний європейський цивілізаційний розвиток.

Коли під ударом саме існування країни, коли криваві чоботи московських варварів топчуть нашу землю – тільки гуртом, “громадою обух сталить та добре вигострить сокиру”, як писав Тарас Шевченко. Ми всі відповідальні за наше безпечне майбутнє. Батьківщина у нас одна і ми повинні зробити все для її захисту. І тоді майбутні покоління житимуть у мирі та злагоді, із вдячністю і повагою згадуючи подвиги своїх предків.

Волонтери – спиною до спини. Багато хто від друзів, побратимів чув: “у мене є волонтер, він може все знайти”, “я знаю волонтерську організацію, вони багатьом допомагають”. Як не дивно, хоча слово “волонтер” має іноземне коріння й означає добровільну суспільно корисну діяльність (від фр. volontaire – доброволець), але яскравого розвитку волонтерство набуло саме в Україні, спочатку під час Революції Гідності, а потім і в ході війни, розв’язаної російським агресором. Волонтери день за днем налагоджували логістику, знаходили чесних і вірних друзів за кордоном, ставши сполучною ланкою українського народу й армії. У складний для нашої країни час саме волонтерський рух об’єднав суспільство, його найбільш активних та ініціативних громадян. Осторонь не залишаються й українці, які проживають за кордоном, і знаходять різноманітні способи, аби їх підтримку відчули на рідній для них землі.

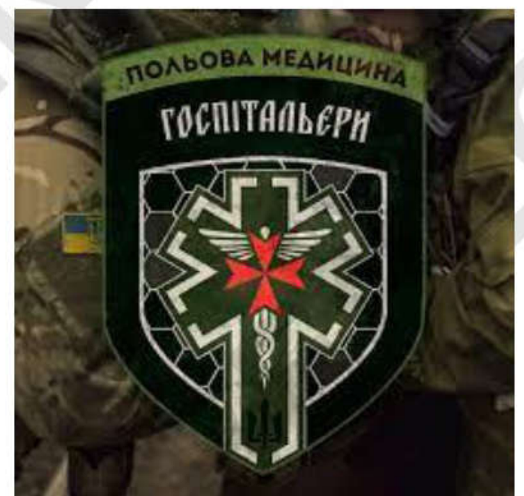
Сьогодні волонтери – це потужний рух із чітко розробленими алгоритмами дій, мережею найрізноманітніших зв'язків, беззаперечним авторитетом і довірою українського суспільства і зарубіжних партнерів. Нерідко ціною власного життя вони допомагають українській армії, доставляючи до місця призначення технічне оснащення, продукти харчування, теплі речі, амуніцію, ліки. Вражає масштаб їхньої діяльності на допомогу військовослужбовцям, які виконують бойові завдання на фронті, їх сім'ям, внутрішньо переміщеним особам, простим громадянам, які через агресивні воєнні дії російських окупантів зазнали непоправних втрат і потребують негайної підтримки. Результатом спільної ініціативи волонтерів та органів державної влади України стало створення офіційної електронної платформи "СпівДія" для об'єднання зусиль з гуманітарної допомоги під час війни.

Волонтери стали невід'ємною і важливою ланкою у системі взаємодопомоги. Вони є у кожному куточку України. І кожен українець є волонтером за покликом серця. За три місяці війни громадяни та бізнес пожертвували на потреби Збройних Сил України понад 17 млрд. гривень. Лише у Фонд Сергія Притули наші співгромадяни перерахували понад 350 млн. гривень на потреби армії. А таких фондів по країні – десятки.

Волонтери роблять усе, щоб кожний нужденний відчув та отримав необхідну допомогу і підтримку, починаючи від задоволення простих побутових потреб, закінчуючи складним військовим обладнанням, від душевної бесіди і розради до системної психологічної підтримки і реабілітації, від забезпечення ліками до рятування життів у найкращих шпиталях по всьому світу до громадського впливу на політичні рішення керівництва держав.

Волонтери стоять поруч з воїнами, спиною до спини, вони є їх надійним тилом, ангелами-охоронцями, готовими 24 на 7 відгукнутися на заклик про допомогу. Багато хто чув про добровольчий медичний батальйон "Госпітальєри", відчайдушні волонтери-парамедики якого під обстрілами, під час бою, ризикуючи власним життям і здоров'ям виїжджають за пораненими бійцями, економлячи їм дорогоцінні секунди життя.

І, хоч ресурси і можливості волонтерів не безмежні, та кожен з нас знає, що вони зроблять усе, аби військовослужбовці Збройних Сил України мали чим перемагати ворога. Волонтери стали мирними воїнами і надійними захисниками Батьківщини, а їхня діяльність – зразком самовідданості та патріотизму.

Ми сильні, коли ми разом! "Разом ми сила". "Разом нас не здолати". "Наша міць в єдності та любові до України". Це не пусті слова. Ми єдині в нашій різноманітності. Адже в лавах Сил оборони України, на які Конституцією та законами України покладено завдання із забезпечення оборони держави, проходять службу військовики різних національностей, віросповідань, політичних поглядів, сексуальних орієнтацій, різних характерів і вподобань, але які говорять однією мовою – мовою любові до України.

Героїзм, самовідданість, мужність і самопожертва українських військових, добровольців, волонтерів, звичайних громадян, проявлені в боротьбі проти російської агресії, консолідували українське суспільство, посилили почуття патріотизму, зміцнили віру в Перемогу.

І прикладів таких тисячі – херсонець, який вибрався на ворожий БТР з українським прапором; сотні мелітопольців і бердянців, які виходили на мітинги проти російських окупантів; рибалки Київщини, які врятували з-під окупації понад дві тисячі людей, перевозячи їх човнами у безпечне місце; дідусь із Київщини, який годував рашистів бринзою зі щурячою отрутою; дід Валентин, який зупинив колону рашистської техніки в Бучі; незламні герої маріупольської "Азовсталі", які три місяці сковували сили російського агресора; добровольчі будівельні батальйони, що усувають наслідки руйнувань та зводять житло на звільнених територіях і багато-багато інших.

Крім матеріальної, суттєву моральну підтримку надають українські культурні діячі, науковці, спортсмени. У березні 2022 року відбувся міжнародний благодійний концерт-марафон на підтримку України Save Ukraine – #StopWar, який транслювався у понад 20-ти країнах світу.

Українські науковці звернулися до світової спільноти щодо ізоляції російських і білоруських учених, які підтримують військове вторгнення в Україну. Цей заклик підтримали близько 10 тисяч відомих особистостей вітчизняної та світової науки, у тому числі Нобелівські лауреати. Спортсмени з України бойкотують змагання, до яких допускаються громадяни росії і білорусі, навіть під нейтральним прапором. Тривалий час по всій Україні та за її межами проходили масштабні громадські та мистецькі акції із закликом до світової спільноти "Закрийте небо над Україною".

Об'єднавшись, ми дамо відсіч будь-якому ворогу, а міжнародні партнери та друзі допоможуть нам. Вони нам вже допомагають. Понад 40 країн світу зголосилися надавати військово-технічну допомогу нашій країні в рамках контактної групи з оборони України "Рамштайн", а Сполучені Штати Америки у квітні 2022 року затвердили ленд-ліз – програму постачання озброєння та обладнання на суму у понад 40 мільярдів доларів.

Сьогодні кожен із нас пишається своєю армією та країною – наші враз подорослішали діти, наші посивілі батьки, наші люблячі дружини і чоловіки. І кожен військовослужбовець усвідомлює важливість своєї визвольної місії.

Ворог теж вразливий, його військо деморалізоване, адже обіцяного захоплення України за кілька днів не відбулося і він несе значні втрати у живій силі та техніці. Він – загарбник, ім'я якого прокляте у віках. Ми ж – на своїй землі, за нами правда, сила і слава нашого народу та попередніх поколінь, ми обов'язково переможемо! І настане час нашої довгоочікуваної Перемоги, коли ми вчергове повернемося до мирного життя, "перекуємо мечі на орала" і "з нашої Святої Боротьби встане вкінці найбільш смілива, найсильніша своїм завзяттям і розумом лицарська Русь – Україна" *(В'ячеслав Липинський, історик. філософ, учасник Перших визвольних змагань)*.

Слава Збройним Силам України!

Народу України – слава!

Тема 15. **За що ми воюємо?**

Який вже рік поспіль Україна відзначає День Незалежності зі зброєю в руках! За право на самоідентичність, свободу та самостійність усі ці роки ми платимо дорогу ціну. За країну своє життя і здоров'я віддають наші захисники і захисниці. Вони ладні боротися до останнього, аби російська навала назавжди залишила нашу країну у спокої.

Росія мріє стерти історію України, нашу державність, нашу ідентичність, заперечити наше існування як таке. Сказати, що нас не було ніколи. Що ми – штучно створений народ, немов ми не люди, а сорт рослин чи вид тварин. Знецінити нашу культуру, принизити нашу мову, закреслити наше мистецтво. Наших музикантів, письменників, філософів, науковців, конструкторів, винахідників, усіх великих правителів і всіх великих воїнів нашої Держави, які були, які є і які будуть.

Наш народ героїчно протидіє агресії росії. Наша незламність для багатьох стала загадкою і майже дивом.

Україна безперервно генерує енергію, яка чинить опір другій армії світу, і захищає себе та Європу, і якщо в України сядуть ці батарейки – ось це буде справжня енергетична криза на планеті.

Росія каже на біле чорне, на чорне – біле, заявляє про мирні цілі, але робить своїми цілями мирні міста і села, вбиває жінок і дітей, називаючи це "самозахистом".

Коли путін брехливо назвав вторгнення спецоперацією, він виходив не лише з очікування, що все закінчиться швидко та переможно.

Ненормальність полягає в тому, що бойові дії на чужій території, вбивства інших людей та руйнування їхніх міст справжньою війною не вважаються. Це якісь важливі державні дії, які стверджують позицію росії у ворожому світі, це сфера піклування високого начальства, йому видніше, а просту людину пробирає гордість за свою країну, яка себе в образу не дає. Початковий страх, що напад на Україну переросте в ту саму "справжню" війну, минув, і до літа в Росії встановилася розслаблена атмосфера. Але наш наступ все змінив.

Про те, що російський народ при цьому, загалом, непогано уявляє, що відбувається в Україні, говорить відсутність великої кількості охочих укладати

контракт з армією, хоча їм обіцяють величезні за мірками депресивної глибинки гроші. Погоджуються або відверті лузери, або авантюристи, або злочинці. На словах більшість підтримує те, що не можна війною називати, на практиці ж, особиста участь виглядає нерозумним екстримом. Ну, чи завданням професійних військових, про надзвичайні якості яких стільки говорили у телевізорі. Є кому за рассеюшку постояти. Ось хай і стоять. Звідси і повна байдужість більшості росіян до трун, що приходять на батьківщину "героїв".

Отже, у той час коли Україна живе війною, занурена в неї всіма думками і почуттями, росія, яка війну розв'язала і гробить у ній тисячі своїх людей і власне майбутнє, від неї всіляко відгороджується.

Рано чи пізно кожен солдат питає себе, за що він, власне, стоїть, заради чого воює? Йдеться не тільки про безпеку рідного краю та життя близьких і коханих. Головними стають мотиви та цінності, якийсь вищий сенс, у битві за який на стіл покладено життя.

Українці б'ються не просто за свободу та самовизначення своєї країни. Будь-яка країна може боротися за ці речі, і навіть росіяни вважають, що переслідують таку ж мету, що й ми. Однак деталі мотивів виглядають по-різному.

Росіяни хочуть безпеки й трохи благополуччя для себе, і могутності для своєї держави. Тобто їх влаштує добре укріплена позиція, можливості для мародерства й усвідомлення того, що улюблена росія нарешті може комусь "наваляти" – як не клятим американцям, так хоч українцям. У цьому сенсі їм все одно з ким битися.

Кремлівська пропаганда визначає, що росія ні з ким не воює, просто проводить спецоперацію силами професійного військового контингенту, тож кидати улюблений диван біля телевізора нікому не потрібно, достатньо вболівати за своїх і не патякати зайвого. Тобто в головах ворогів намішано строкатий ідеологічний вінегрет, який, проте, не дає чітких відповідей на питання "чому" та "навіщо". Після контактів із ЗС України росіяни розуміють, що все не так однозначно.

Можна було б сказати, що вони нас ненавидять, але це буде дуже круто. Росіяни бояться нас, а отже, готові на будь-яку жорстокість, якщо вона хоч якось їх захистить.

Здобути перемогу в цій війні означає, крім усього іншого, змусити росіян у масі своїй усвідомити війну, свою поразку в ній та заслуженість цієї поразки. Витягнути з комфортного самообману та тупої байдужості і сунути мордою в кров та бруд, які вони розвели. Щоб більше не кортіло. Не впораємося з цим завданням – доведеться чекати нового лиха звідти ж, від тих самих.

Росія намагається знищити історію України та Україну як таку, бо має глобальну фобію на державному рівні. Це фобія свободи. Для них це незнайома, невідома, а тому сила, що дуже лякає. Навіть якщо свобода не в їхній, а в сусідній країні. Свобода поруч. Для рф це небезпечно близько. Вона хоче це знищити. Але вона програє. Ми воюємо за своє майбутнє, вони – за чуже минуле.

Але час таких країн і правителів минув. А наш час – це наш час, це майбутнє.

Українці запекло борються з ворогом і здобувають перемоги саме тому, що перебувають у себе вдома й захищають своїх рідних та власні оселі.

Ми це робимо щиро і вважаємо, що ми повинні захищати все своє заради майбутнього наших дітей, яких також треба сьогодні захищати. Тому що ми бачимо, що російські виродки не обирають цілі. Гинуть діти, гинуть мирні жителі, на жаль. Тому нам є що захищати. Ми захищаємо своє право жити.

Коли росія планувала військову операцію, то думала, що вона буде короткою і не очікувала таких наслідків. Планувалося лише до 100 загиблих з

їхнього боку. Але зараз це вже війна, це гуманітарна катастрофа в центрі Європи. Санкції мають тяжкі наслідки, вони вже обвалили російську економіку. Україна воює так, як ніхто не очікував – ні росія, ні Європа. Керівництво росії жило в ілюзії, що 80% українців ставляться позитивно до росіян, і вони прийдуть, приберуть 20% "націоналістів" – і все буде добре.

У перші три дні допомоги від світу не було, бо всі думали, шо за три-чотири дні все закінчиться. Ми відстояли незалежність нашої держави – і росії це вже не змінити! Крок за кроком звільняємо українську землю.

Україна ламає "другу армію світу" і відтепер росія буде тільки "прохачкою".

Щось там випрошує в Ірані, щось намагається вичавити із західних держав – вигадуючи різні нісенітниці про Україну. Російський потенціал розтрачується на війну проти нашої держави й усього вільного світу. Був газовий вплив – немає. Був військовий вплив – випарується. Була політична вага – тепер ізоляція. Були ідеологічні амбіції – тепер лише огида.

У звільнених містах і селах ми бачимо реальний геноцид. У виступах російських політиків ми чуємо про мету знищити нас як націю – української нації не існує. Отже, якщо говоримо про геноцид, то тоді війна йде не за свободу, а за саме право на існування.

Україна воює за те, щоби не бути росією!

Україна захищається від армії, яка набагато перевершує нас в кількості солдатів і техніки. Хід війни став сюрпризом не тільки для кремля, який готувався до параду в Києві, а й для наших західних партнерів.

У чому секрет успіху ЗС України?

Українські військові набагато мотивованіші, ніж російські, зазначають всі аналітики. Росіяни не розуміють, куди прийшли і навіщо українці воюють за свою землю.

Вони мають таке відчуття, таку ідею, що Радянський Союз був їхньою імперією, імперією російського народу, де вони були головною нацією. А ми входили у цю імперію якоюсь колонією. І вони гордилися своєю силою і зверхністю, яку мали над нами і над цілим світом. Отже, вони мають відчуття, що програли без війни. Радянський Союз розвалився без війни – і для них у тому ніби є обман. Усю концепцію своєї величі вони збудували на "вєлікой отечественной войнє". Тобто вони свою велич здобули через війну, а втратили без війни. Тому вони весь час говорять, що НАТО їх обдурило, що НАТО повинно було їм щось там гарантувати, давати, що їм все обіцяли і нічого не виконали.

Отже, Росія хоче реваншу, щоби повернутися назад, бо там, де було "назад", там був, на їхню думку,

рай. У раю були генеральні секретарі, всілякі секретарі райкомів і обкомів, були рабочіє і крєстьянє, дешева ковбаса і горілка – і все був совєтскій народ. І от у цьому “совєтському народі” вони були перші серед рівних. и

Таким чином голова росії повернута назад. Це означає, що війна проти України – це не тільки війна за повернення імперії, але це війна за зупинку часу. І тому весь прогрес, уся модернізація зведена до “гейропи”, до одностатевого кохання, до всіляких таких форм, що є неприйнятними для “дуже чутливої тонкої русской душі”. І тому приєднання до цивілізованого світу, пов’язане з модернізацією і прогресом, є неможливим. Проти цього сучасна російська думка і душа протестує.

Війна показала, що українська держава набагато стійкіша та функціональніша, ніж можна було б подумати. Вона здатна виграти цю війну. Ця війна не про нацистів, ядерну зброю та НАТО, вона про самоврядування та виживання. Рішення росії вторгнутися в Україну було злочином, але також і помилкою. Фахівці відзначають, що Україна виграє цю війну, виходячи з семи основних факторів**,** які впливають на її перебіг: час, економіка, логістика, ландшафт, спосіб ведення бою, мораль і стратегія.

Час. Росія розраховувала на швидку перемогу. Коли швидкої перемоги не вдалося досягнути, а ворога – принизити, тоді час бере своє, в дію вступають інші непередбачені фактори. Чим довше триває війна, тим більше зникають переваги, які має (або, здається, що має) більша держава.

Економіка. Росія є набагато більшою економікою, ніж Україна. Санкції проти росії мають значення, оскільки українська армія все частіше демонструє технологічну перевагу, з якою росія не може зрівнятися без санкційних товарів.

Росія зробила багато для руйнування української економіки, але Україну підтримує західна економічна сила, яка затьмарює економіку росії.

Логістика. Україна веде війну на власній території, що дає їй матеріально-технічні переваги. Солдатів і припаси не потрібно транспортувати на великі відстані. Українці в погонах можуть розраховувати на підтримку місцевого населення та місцевих громадських організацій.

Російська логістика була катастрофічною на північному театрі війни в лютому та березні, коли росія вторглася з Білорусі та спробувала, але не змогла взяти Київ. Російська логістика є простішою на Донбасі, тому що східна Україна межує з росією, а на південь України можна

потрапити з Криму та Чорного моря, які росія, поки що, контролює. Але цим зв'язкам Україна вже кинула виклик і розірве за допомогою новітньої західної зброї.

Ландшафт. Росія значною мірою не змогла скористатися порівняно сприятливим рельєфом південно-східної України в травні та червні, у той час, коли Україна ще не розгорнула значної кількості озброєнь великої дальності, отриманих від партнерів. На півночі російським солдатам доводилося мати справу з природними перешкодами, такими як пагорби та ліси. На південному сході це не так – і все ж прогрес росії був дуже повільним. А тепер у нас з'являється новітня зброя.

Спосіб ведення бою. Російські солдати не люблять наближатися до українських. Російська війна залежить від артилерії, від вбивства з великої відстані. Росіяни обстрілюють наші позиції, а потім захоплюють їх руїни. Це вбиває мирних жителів, зрівнює міста та села із землею і перетворює цілі регіони на пустелі, але нікого в російській системі це не хвилює.

Але коли російська перевага в артилерії зникає, війна змінює характер. Тепер Україна отримує далекобійну точну зброю, щоб вражати російські склади боєприпасів, пункти управління тощо. Незабаром Україна диктуватиме спосіб ведення бою.

Моральний дух. Росіяни завжди можуть відступити до росії, і складається враження, що багато з них цього хочуть. Натомість українцям більше нікуди подітися. Країна, яка нас атакує, має лідерів, які відкрито погрожували знищити їх. Україна або смерть!

Стратегія. Початкове російське вторгнення ґрунтувалося на хибних передумовах путіна: що українська держава є певним нав'язуванням ззовні чи з боку еліт, і що український народ вітатиме її знищення та прийме російських солдатів як братів. Російські "причини" для ведення війни не готують шлях для перемоги, але вони готують шлях для жорстокості: офіційна лінія все ще полягає в "денацифікації та демілітаризації", що означає ліквідацію або приниження людей, яких росіяни асоціюють з українською нацією та державою.

Однак, "денацифікація та демілітаризація" можуть лише визначити, як ведеться війна, а не те, як вона закінчиться. Ця війна перемінила українську націю та державу, але не на користь росії.

Найвищою нашою цінністю є добро і щастя українського народу. Ми маємо закінчити цю війну, щоб наші діти, внуки, правнуки могли жити спокійно і розбудовувати Українську Державу.

Росія, як і впродовж всього свого існування, знищувала та жорстоко вбивала наш народ. Поки існує росія – нам не бачити спокійного життя у своїй державі.

Наша культура унікальна. Поки існує українська мова – існує Українська Держава.

Про жодне братерство з росіянами не може бути й мови. Ворог, який вбив наших батьків і не прогавить нагоди вбити нас, – не може бути нашим другом.

Гідність та свобода – ми завжди це цінували і не маємо страху захищати. Ми завжди знали, чого хочемо, а з початком війни всі дізналися, що ми можемо...

Ми довели, що гідність та свобода для нас – святе. Всі побачили, які у нас захисники і захисниці. Як можна дати відсіч одній із найбільших армій світу і стати однією з найкращих армій світу

Ми все подолаємо! Пересилимо! Переживемо! Переможемо!

Тема 16. **Українці і росіяни – абсолютно різні народи**

Протягом усіх років незалежності росія здійснювала інформаційно-смислову війну проти України, в якій у різний спосіб нав'язувала українцям міф про те, що буцімто українці і росіяни – єдиний народ, який має спільне походження, історію, мову, культуру. Саме цим міфом путін та російські пропагандисти обґрунтовували початок широкомасштабної війни в Україні 24 лютого 2022 року. Метою цієї війни було "звільнення братнього народу" від націоналістів, нацистів та бандерівців, які нібито здійснювали ворожу західну політику та утискали українців. Але справжньою метою цієї війни є захоплення усієї нашої території, адже кремлівська влада не визнає існування України як суверенної держави. І провівши тут так звані "денацифікацію і демілітаризацію", прагне їх взяти під власний контроль. Окрім цього росія намагається знищити українське населення, яке не бажає бути поглиненим росіїю, щоб стати частиною "русского міра". Саме тому російські військові нещадно знищують міста та селища на Сході та Півдні України та масово і жорстоко катують, ґвалтують і вбивають цивільне населення.

Насправді, українці і росіяни абсолютно різні народи, які формувалися і розвивалися за різних природних та історичних умов. До того ж мали впливи різних сусідів, що зрештою визначило суттєві культурні, політичні, світоглядні відмінності, а також окремі мови, зокрема українську і російську.

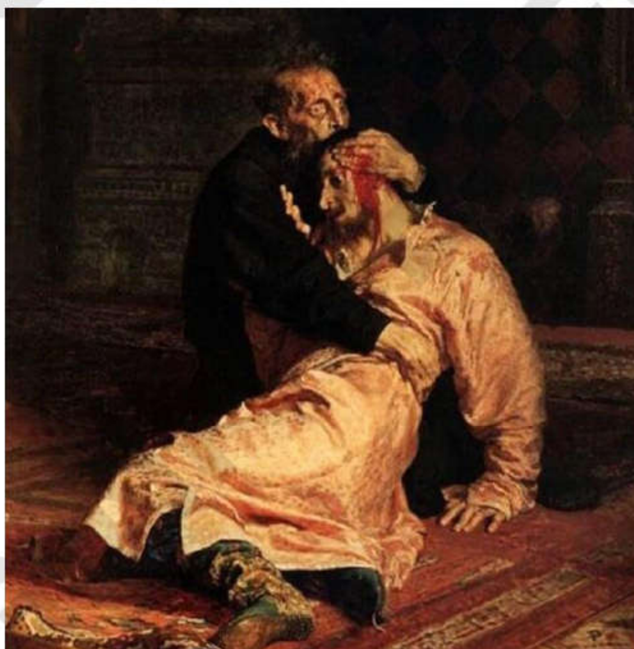
Українці та росіяни відрізняються своїм внутрішнім світом, способом мислення, цінностями, поглядами та переконаннями, що визначають сприйняття людиною і народом оточуючого світу, їх погляди та поведінку.

Формування внутрішнього світу народу значною мірою залежить від природніх умов та способу життя. Українці та наші пращури з прадавніх часів вели осілий спосіб життя, через наявність у нас такого природного скарбу, як родючій чорнозем. Тому для українців образи родючої "Землі" та "Господаря", який дбайливо обробляє її, є одними з найголовніших у духовній культурі. В українців-господарів завжди було достатньо харчів, охайні вибілені хатинки з огорожами, фруктовими садами і квітами. Такий образ життя сприяв формуванню в українців такої якості, як миролюбство, що є невід'ємною складовою землеробського світовідчуття та способу життя. Тобто коли в народу достатньо родючих земель, у нього немає прагнень захоплювати чужі території.

Тому для українського народу основним принципом буття є жити в добрі і злагоді з природою та сусідами.

Щодо формування внутрішнього світу росіян, то на нього вплинули такі природні фактори, як неродючі землі, які породили в них цілковиту залежність від ресурсів природи і сформували культуру збирачів та мисливців. Кочовий спосіб життя та великі неврожайні території сприяли формуванню в росіян духу ворожості та загарбництва. В історії росії чимало прикладів, коли росіяни жорстоко знищували один одного. Наприклад, терор Івана Грозного та народні бунти XVII–XVIII ст. Утім такі кровопролиття абсолютно не властиві миролюбному українському народу. Завдяки відсутності агресивності та здатності вирішувати внутрішні непорозуміння з позицій розуму, а не сили, в Україні не було "гарячих точок" аж до початку російської збройної агресії у 2014 році.

Варто зазначити, що в частини російського народу також було землеробство, утім у них землеробська праця була общинною. Життя в общині було влаштоване так, щоб ніхто не помер з голоду, але й ніхто не міг стати заможним. Тому нормою життя росіян був скромний дохід і навіть бідність. Саме ця суспільна російська психологія лягла в основу радянської зрівнялівки – однакової винагороди за різну працю, яка могла суттєво відрізнятися як докладанням фізичних зусиль, так і рівнем кваліфікації. Натомість в Україні праця зазвичай була сімейною справою. Бідність вважалася вадою, а заможність шанувалася. Саме тому радянська влада під час колективізації в Україні колгоспи створювала переважно через примус.

Українцям притаманні ще й такі риси, як свобода, незалежність та небажання підкорюватися чужинцям.

Практично всі народності, що жили на території України – кіммерійці, скіфи, сармати, слов'яни, мешканці Русі, були народом-армією, яка була готова дати відсіч загарбникам і не дозволити підкорити себе. Так само і в триваючій російсько-українській кровопролитній війні, яку підло розв'язала імперська росія, всі українці об'єдналися у боротьбі за

Радянські плакати в 1932-1933 рр.

право нашої країни на існування, за можливість розвитку України за тими принципами й цінностями, що важливі для нас.

Українські території від Києва до Галичини практично не знали рабства, а якщо воно й було, то лише опосередковано. Українські землі уникли татаризації під час татаро-монгольської навали, адже на них вдалося зберегти традиційну культуру та устрій життя завдяки тому, що Русь трансформувалася у Литовське князівство. На відміну від росіян, внутрішній світ яких зазнав значного азійського та монгольського впливу – кочових народів, які були дикунами і жорстокими варварами. До речі, московія як князівство та сам "стольний град" почали нарощувати політичний вплив із допомогою татаро-монгольського Суверена і спочатку були звичайним улусом, тобто адміністративним утворенням Золотої Орди. Кріпосне право в Україні з'явилося через московію, після "возз'єднання" з росією. Бо в Україні домінував дух козацької волі. А в росії кріпосне право існувало довго, і його відмінили на 200 років пізніше за Західну Європу.

Щодо державного устрою, то внутрішньому світу українців підходять як давньогрецька демократія, так і анархічні форми правління. У ранніх слов'ян більшість рішень приймалися не одноосібно, а на народних зборах, а на Русі важливу роль відігравали загальні збори громадян – віче. Після розпаду Русі, через кілька століть в Україні встановилася козацька демократія, де головуючою була рада, а обраного з народу гетьмана могли занурити в багнюку, щоб він не зазнавався. Українська демократичність знайшла своє відображення у першій конституції, складеній Пилипом Орликом. Ці закони були основані на традиціях козацького права та на засадах раціоналізму часів Просвітництва. Вони з'явилися на 80 років раніше французької "Декларації прав людини і громадянина" і на 60 років раніше, ніж американська "Декларація незалежності". Демократія в Україні була приспана лише протягом 350-річного перебування у складі російської імперії та Радянського Союзу.

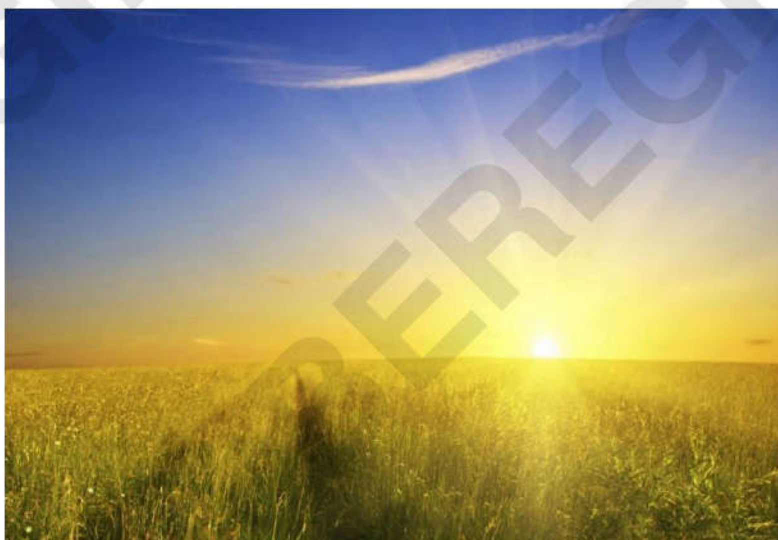
Натомість у московії викорінилася "богообрана" влада князів та імператорів. І росіяни постійно жадають "сильної владної руки", бо до іншого державного устрою вони не звикли. Росіянам нав'язується воля монарха і будь-які спроби будувати життя з власної ініціативи жорстоко присікаються.

Отже формування політичної культури в Україні відбувалося в європейському демократичному контексті із розвитком самоврядування, європейського права, пошануванням приватної власності, а також релігійної

терпимості. Натомість на формування політичної культури московитів мали визначальний вплив ординські порядки і традиції з возвеличенням правителя і повною йому покорою, абсолютним домінуванням держави, відсутністю приватної власності на землю і общинними порядками.

Вагомий вплив на формування внутрішнього світу українців спричинило географічне середовище. Безкрайній степовий ландшафт із нескінченним горизонтом, що йде у вічність. М'які хвилі золотавого колосся, прозорість тихих річок, жарке, але не палюче сонце під синім небом – все це породило у місцевого населення сентиментальність, чуттєвість, миролюбність, глибоку емоційність та невичерпний романтизм. Такою є українська душа, такою ж є і українська мова: м'яка, співуча та мелодійна.

Московити віддавна намагаються переконати себе та українців, що буцімто українська мова це лише діалект російської. Утім росіяни не розуміють української мови і насправді жодної "спільної колиски" для української та російської мови не існувало. Українська мова походить від народної мови Русі, а російська – від нині мертвої церковнослов'янської, яку штучно створили Кирило та Мефодій у IX ст. і яка була офіційною у Русі. Після розпаду Русі українська і російська мови й надалі йшли цілком різними шляхами розвитку.

Це підтверджується фонетикою і граматикою української мови, яка має 29 спільних рис з білоруською, 23 – з чеською та словацькою, 22 – з польською, 21 – з хорватською та болгарською мовами. Із російською – лише 11 спільних рис. Українська мова має близько 80 рис, відмінних від російської мови, і понад 30 рис абсолютно унікальних, яких немає в жодній іншій слов'янській мові. І вона є ближчою до західнослов'янських мов, аніж до російської мови.

Мова кожного народу є не лише способом спілкування, вона містить глибоку інформацію про власний етнос, його ментальність та відображає певний спосіб мислення народу. Тобто від мови, якою мислить і спілкується людина залежить яким чином вона сприймає навколишній світ.

Це можна перевірити шляхом порівняння лексичного рівня різних мов. Наприклад, українське слово *дружина* походить від однокореневого слова *друг*, а відповідник його в російській мові *супруга* – від упряжі волів. Або українське слово *лікарня* споріднене з дієсловом лікувати, натомість російське *больница* споріднене з болем, тобто місцем до роблять боляче. Українське слово *лікар* означає людину, яка лікує, а російський аналог – *врач* походить від дієслова *врать*.

Інший приклад, російська фраза *“женится на ней”* з використанням прийменника *на* означає дію над кимось. Тобто у московії чоловік у сім’ї має більші права, ніж жінка, яка є нижчою за статусом у суспільстві. Натомість українською ця фраза перекладається як *“одружитися з нею”*, тобто йдеться про союз рівних між собою. Бо в ментальності українців чоловік та жінка були і є рівноправними у сім’ї. Українською мовою − *виховувати,* а російською – *воспитывать*. *Виховувати* означає ховати дитину від зла, від злого ока, від поганих вчинків. А в російській *воспитывать* – банально від слова *питать*. Українське слово *громадянин* – від слова *громадити, збирати докупи*, тобто громадянин є частиною якоїсь цілісності. Натомість російське *гражданин* означає городянин, тобто просто мешканець міста. Українське слово *перемогти* від слова *могти*, тобто це модальне дієслово, яке вказує на можливість людини чинити якусь дію. Натомість російське *победить – “по беде”,* тобто те, що відбулося після якоїсь біди. Тут виражається якась пасивність – перечекав біду і вже *победа*.

Українська і російська мови розрізняються і на морфологічному рівні. Наприклад, слово *степ* в українській мові чоловічого роду, а в російській *степь* – жіночого. І на синтаксичному − для російської мови притаманні пасивні конструкції, а для української – активні. Або схожі слова з однаковим коренем в українській і російській мовах мають протилежні значення. Так, українське слово *вродливий* у росіян асоціюється зі словом *уродливый* тощо. Отже, носії різних мов по-різному сприймають навколишній світ, а це впливає на мислення, сприйняття, ідентичність та світогляд, які визначають певний спосіб діяльності та життя.

Українська мова стала важливою складовою інформаційно-психологічної війни росії проти України, в якій штучно роздмухувалося так зване мовне питання. Метою ворога було закріплення на державному рівні функціонування двох мов, що було потенційним шляхом до розколу України. Утім, після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 року росія своєю військовою агресією спричинила масштабну дерусифікацію російськомовних українців. За цей час кількість громадян, які розмовляють у побуті українською мовою, постійно зростає. За результатами опитування, проведеного соціологічною групою “Рейтинг”, частка тих, хто вважає українську мову рідною, зросла з 57% у 2012 році до 76% у 2022 році. Така тенденція пояснюється тим, що російськомовні українці не хочуть асоціюватися з ворогом та його “русскім міром”, який чинить умисні вбивства мирних людей, катування, ґвалтування, пограбування, завдає цілеспрямованих ракетних авіаударів по лікарнях, школах та критичній інфраструктурі України.

Росіяни чинять злочини в Україні проти українців бо ми інші та самодостатні. Попри всі намагання росіян переписати історію та привласнити собі чужу культуру – українці значно старші в цивілізаційному, культурному та історичному вимірах. Коли українці заявляють, що ми окремі, що ми вільні і самі обираємо своє майбутнє, то росіяни сприймають це як зраду і мстяться нам зі звірячою насолодою й бажанням нищити за принципом: якщо українці не будуть з нами, то не будуть і самі, а також не будуть ні з ким іншим. Утім, ми боремося за свою свободу, за свою країну. З нами весь цивілізований світ і ми неодмінно переможемо!

Тема 17. **Війна проти України – шлях до краху росії**

Під тиском українського війська російська армія зазнає суттєвих втрат та змушена поступово відступати з окупованих територій України. В росії відбувається "часткова" мобілізація, що не лише бентежить, а й жахає "глибинний народ", відповідно зростає рівень тривожності. Економіка росії, що видається ззовні міцною, все більше відчуває наслідки міжнародних санкцій.

За таких умов стабільність політичної конструкції, вибудуваної путіним, видається оманливою. Поки що система стійка, але всередині неї відбуваються процеси, що поволі руйнують режим. Росія програє війну проти України та гібридне протистояння із Заходом.

Останні 15 років путінська пропаганда завзято вносила в мозок своїх громадян ідею про те, що росії пора "вставати з колін". Для того, щоб народ схвалив ті злочинні дії, обивателя поступово, протягом багатьох років накачували міфом про те, що росія повертає свою могутність. А всім народам нав'язується казочка про щасливе життя у "великій міцній сім'ї" під назвою "росія".

Іноді виникає думка, що нинішня російська влада не знає історії своєї ж держави. У росії протягом багатьох століть спостерігалася тенденція: після невдалої воєнної кампанії правителі або йшли з влади, або помирали, а у самій країні відбувались великі зміни. Причому лише у ХХ столітті російська імперія розпадалася двічі. Перша світова війна поховала Російську імперію, Афганська війна прискорила крах СРСР. І багато народів, захоплених московитами силою, відразу ж створювали свої незалежні держави, захищаючись від дикої недоімперії всіма можливими засобами.

Осінь 2022 року все частіше порівнюють із лютим напередодні революції 1917-го. "Роздратовані патріоти" із жахом бачать більш ніж реальну перспективу військової поразки, політичної кризи, економічного колапсу та розпаду російської федерації

Вірогідність великих змін у росії зараз у рази вище, ніж до війни. Росія наскрізь прогнила через корупцію, російська армія у дикому занепаді, а у 70-річного президента енергія і силові аргументи майже вичерпані. Росія нині є колосом на глиняних ногах. Країною керує старий диктатор, останнім аргументом якого стала ядерна бомба. У цих умовах країні однозначно загрожує хаос.

Поразка у війні з Україною призведе до колапсу путінського режиму, російська еліта ненавидить президента. А після масового відтоку мізків через мобілізацію та крах економіки від путіна відвернеться і народ. У бідній країні, яка балансує на межі ядерного апокаліпсису, може навіть розпочатися громадянська війна.

За державно-територіальним устроєм росія – це федерація, однак, де-факто, залишається останньою імперією на планеті. Це пов'язано з тим фактом, що територія сучасної росії утворена в результаті завоювань та включає сотні поневолених народів. Будь-яку імперію, яка штучно створена шляхом завоювань, від розпаду повинен утримувати якийсь "цемент". Консолідуючими чинниками в росії є:

жорстка виконавча вертикаль, яка підсилюється потужним мілітаризаційним впливом;

відносно стабільний розвиток економіки, який зумовлений експортом енергоресурсів;

наявність умовного консенсусу російської еліти та своєрідної угоди з владою, відповідно до якої, в обмін на підтримку еліта отримує захист та можливість збагачення;

ефективна інформаційно-пропагандистська політика, результатом якої є зомбування населення і формування у нього почуття гордості та величі як представників "великої держави", яку всі бояться, а значить поважають.

Проте структура політичного управління, створена путіним, має два ключові недоліки. Перший – система прийняття рішень більше схожа на піраміду, де всі лінії влади йдуть від путінського кабінету. Це означає, що кожне велике питання зрештою має вирішуватися на самому верху. Надцентралізована система може стерпно працювати в спокійні часи, але коли проблем багато, "центр прийняття рішень" швидко перевантажується, що може призвести до каскадних помилок. У воєнний час путін повинен одночасно мати справу з невдачами на полі бою, конфліктами між елітами, економічними проблемами, протестами та хвилюваннями щодо мобілізації.

Друге слабке місце системи – потреба путіна постійно демонструвати силу. Як і більшість сучасних авторитарних режимів, він спирається на ретельно продуману гру у довіру: більшість учасників режиму керується корупцією, а не переконаннями, але вони діють із віри у те, що система виживе. Коли ця віра згасає, результатом стає не переворот, а зволікання, бездіяльність і, зрештою, дезертирство.

Переможна війна з Україною, за задумом російської влади, мала стати додатковим чинником, який би не просто консолідував російську державу, але й повернув їй попередню велич радянських часів. Проте вже зараз стає очевидним,

що росія не переможе у цій війні. Недооцінка нашої армії та українського суспільства, переоцінка власних сил, консолідація всього міжнародного співтовариства навколо боротьби з міжнародним терористом та запровадження потужних антиросійських санкцій вже стали тими чинниками, які руйнують "цемент", на якому тримається російська федерація.

Подальші втрати на полі бою загострять конфлікт між кремлівськими угрупованнями, протести проти мобілізації швидше за все зростатимуть у міру загибелі призовників на фронті, такі акції можуть потенційно зливатися з демонстраціями проти невиплати зарплат або звільнень.

Протести мають значення не тому, що вони загрожують революцією, а тому, що можуть впливати на думку всередині еліти та служб безпеки, змінюючи очікування та підриваючи бойовий дух.

Крах росії може бути спочатку поступовим, але потім швидко перетворитися на стрімку, насильницьку та неконтрольовану подію.

В умовах загального зниження довіри до путіна може навіть не знадобитися переворот чи революція, щоб усунути його. Путін може дійти висновку, що найбезпечнішим варіантом для нього буде виставити на виборах іншого кандидата. Але масштаби фальсифікацій на виборах, щоб забезпечити перемогу кремлівського фаворита, можуть бути дуже великі, щоб мобілізована громадськість могла їх проковтнути.

Санкції відкинуть економіку Росії як мінімум на 30 років назад, до старих радянських часів. Падіння економіки, рівня добробуту громадян, зменшення можливостей для збагачення російської еліти вже почали руйнувати єдність росії. Так, у зв'язку з війною, російське населення очікує історичне скорочення через зниження народжуваності, а економіці загрожує міграційний відтік і старіння робочої сили.

Це пов'язано, у першу чергу, з десятками тисяч знищених на полі бою росіян, мобілізацією як мінімум 300 000 резервістів і втечею сотень тисяч росіян від мобілізації за кордон. Наступного року в росії може народитися менш ніж 1,2 мільйона людей, що є найнижчим показником у сучасній історії. Загальна кількість смертей у росії в середньому наближається до 2 мільйонів на рік.

Стійкість російської економіки до західних обмежень добігає кінця. Бюджетні прибутки росії вже починають знижуватися. Враховуючи масштаби санкцій, економіка почне страждати у середньо- та довгостроковій перспективах. Добровільний відхід великої кількості західних компаній, остаточна відмова ЄС від російських енергоносіїв та нездатність країни знайти рівноцінні альтернативи завдадуть серйозної шкоди економіці.

Багато галузей російської економіки уже помітно страждають від санкцій. Йдеться про виробництво транспортного обладнання, хімічної продукції, продуктів харчування та сферу ІТ. Відхід багатьох іноземних компаній завдав додаткових збитків секторам, в яких вони відігравали важливу роль, включаючи автомобілебудування та транспорт.

Після відмови ЄС від нафти з росії та рішення москви скоротити постачання газу до Європи, енергетична політика ЄС швидкими темпами стає незалежною від російського імпорту. Довгострокові наслідки цього рішення будуть для нафтогазового сектора росії суттєвими. Росії доведеться перекрити значну частину своєї газоекспортної інфраструктури, оскільки близько 60% її газових постачань йде до ЄС та Великобританії.

Наслідками санкцій стануть виключення росії зі світових ланцюжків виробництва, її ізоляція та технологічне відставання і поступова деградація. Постраждають сектори, які використовують іноземні компоненти у виробництві – авіація, автомобільний сектор, сільське господарство. Через збідніння населення попит на послуги скоротиться, а виробництва будуть змушені звільняти працівників.

Санкції можуть серйозно збільшити масштаби безробіття. Очікуваний спад у нафтогазовій галузі зумовлений відразу кількома чинниками: ринком для експорту, що скорочується; обмеженим доступом до технологій; необхідністю перенаправлення гігантських інвестицій в інфраструктуру в Азії.

Створення інфраструктури для прокачування нафти і газу в Азії вимагатиме значних вкладень: "Газпром" не має трубопроводів, спрямованих на Схід, а Китай буде дуже слабко зацікавлений в інвестиціях у нову інфраструктуру.

Російським сервісним компаніям під силу відтворення лише санкційного технічного обладнання, але не програмного забезпечення для його функціонування.

Втрати росії від заборони на морський експорт нафти становитимуть близько $10 млрд. Вона буде змушена переорієнтуватися на азіатський ринок, де нафта вже продається з дисконтом. Ще $12 млрд. складуть втрати від припинення поставок північною гілкою нафтопроводу "Дружба" до Польщі та Німеччини.

Крім того, російські компанії зіткнулися з технологічною кризою через санкції Заходу – через них виник серйозний брак напівпровідникових схем, електричного та комп'ютерного обладнання, необхідних для дата-центрів у країні. Санкції завдали удару і по ІТ-галузі, обмеживши доступ росії до низки технологій, а ІТ-гіганти перестали обслуговувати нових клієнтів із росії.

Усі диктатори управляють країною насамперед на основі страху та віри у могутність тирана. Проте, як тільки віра в силу лідера зменшиться, одразу ж знайдуться ті, хто будуть готові кинути йому виклик, або ж просто усунути його як чинник, що заважає нормалізації відносин з цивілізованим світом. А зміна влади в росії – це вже потенційний громадянський конфлікт.

І мова не лише про те, що в колах істеблішменту посилюються сумніви щодо можливостей путіна впоратися з кризою, поглиблюються внутрішні суперечності й конфлікти, а удільні князьки намагаються досягти своїх цілей, шантажуючи кремль протестами в регіонах.

Не варто забувати й про те, що однією з сучасних світових тенденцій є розвиток націй та "парад суверенітетів".

Сотні років цивілізований світ справедливо вважав росію "в'язницею народів". У цьому контексті теза про "єдність народів" також має реальне відображення. Все дуже просто – у в'язниці всі в однаковому становищі. Радянські вожді, які змінили царів, вважали, що вони теж будуть довічно правити. Ще й мали намір поширити "світову пожежу" якнайдалі і якнайбільше. Звідси й виник відомий вислів "СРСР – в'язниця для народів". За радянських часів пропаганда, яка звикла все звалювати на царів, підмінила тезу "росія – в'язниця для народів" на "царизм – в'язниця для народів". У цій грі відомих слів ключовим є слово "в'язниця". Саме цей термін відноситься до росії часів правління путіна.

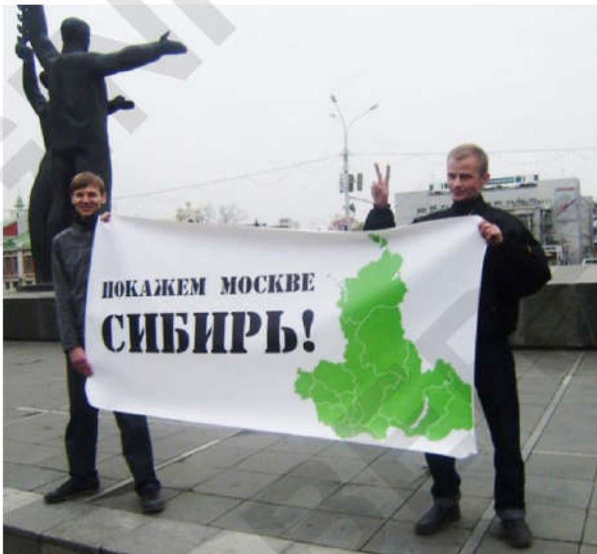
Якщо згадаємо історичні події 90-х років ХХ століття, то спроби здобути незалежність у той час робили багато територій російської федерації. І це були не лише національно, релігійно та культурно-відмінні Башкортостан, Татарстан та Ічкерія, а й цілком зросійщені Урал та Далекий Схід. І ця тенденція не омине росію, як тільки зникнуть цементуючі чинники.

Схоже, що російська влада цілком усвідомлює наявну загрозу. Яскравим свідченням потенційної дезінтеграції імперії стало чергове відродження міфу про "єдність росіян". З цією метою в інформаційному просторі росії поширюються відеоролики, на яких представники різних народів та етносів росії наголошують, що вони росіяни. Треба ж показати і світові, і внутрішній аудиторії, що росія нібито єдина як ніколи.

Проте "рускій мір" виявився непривабливим за межами росії та для національних республік, оскільки "побєдобєсіє" пропонує лише картину минулого

– об'єднати ж здатна лише картина майбутнього. Нинішня росія не має картини майбутнього. Отже, легітимність російської держави тримається лише на силовому примусі. І тут відсутність спільної ідеології, релігійна та національна розмаїтість, розрив у рівнях економічного розвитку зіграють свою руйнівну роль. А підґрунтя цього всього – імперський характер російської федерації.

Ідентичність є потужною силою громадянського руху. В основі неї лежить відчуття колективної гідності, протистояння колективній приниженості. Ця сила може бути потужнішою за економічні чинники. І хоча сьогодні, на перший погляд, національні рухи пасивні, ця пасивність оманлива. З одного боку, видимі національні рухи надто слабкі, політичне та інформаційне поле активно "зачищене", національні республіки значною мірою русифіковані. З іншого боку, нові харизматичні лідери вже проявилися, економічні проблеми та послаблення імперського тиску підживлюють місцеві ідентичності, а постійні мовні й культурні утиски та, врешті, великі втрати "нерусских" народів росії на війні з Україною постійно тримають колоніальне приниження у фокусі уваги.

Одночасно з давніми національними ідентичностями можуть досить швидко формуватися нові: "сибіряки", "казаки" тощо. Регіональні ідентичності можуть виникнути буквально на порожньому місці, але насправді у них є певне підґрунтя – економічна самодостатність регіонів буде підживлювати цей процес.

Етнічні конфлікти будуть підсилюватися: всі звинувачуватимуть усіх у власних проблемах, а зростання російського націоналізму підігріватиме національні рухи в республіках і навпаки. Якщо спалахне в кількох місцях одночасно, не вистачить ні силового ресурсу, ні грошей, щоб загасити. А далі матимемо "ефект доміно".

Ми розглянули чотири складові крихкості російської імперії: управлінська система, економічні проблеми, відсутність ідеологічних та послаблення силових факторів об'єднання, розмаїтість ідентичностей. Іншими словами, у росії є все більше сил відцентрового руху та все менше сил, що тримають докупи. Основними факторами єднання продовжують бути грошові дотації та силовий тиск. Обидва ці фактори нині значно послаблюються.

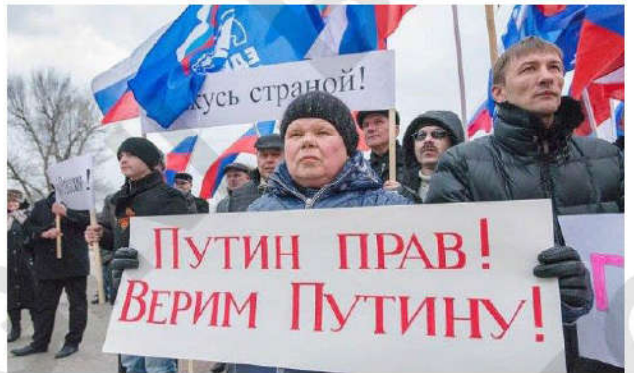
Отже, маємо послаблення лідера у надто централізованій управлінській системі, відсутність консолідації та тертя у вищому прошарку еліт, економічний занепад, послаблення ідеологічних та силових чинників єдності, а також зростання національних та регіональних ідентичностей.

Українцям же випала доля стати тією нацією, яка заб'є цвяха в домовину останньої імперії планети. Отже, воєнно-політичне фіаско в Україні – це кінець статусу росії як наддержави. У своїй одержимості путін викрив масштаби занепаду росії, хоча ніхто його на це не провокував.

Тема 18. **Чому відповідальність за війну лежить на всіх росіянах?**

Військову агресію росії проти України частина західних інтелектуалів та російських "лібералів" воліє називати не інакше як війну путіна чи кремля. І вони мають для цього пояснення: мовляв, пересічні росіяни не винні у злочинах авторитарного режиму. Дехто також апелює до того, що російська культура є частиною світової, а тому в жодному разі не можна звинувачувати весь російський народ в тому, що зараз коїться в Україні. Одним словом, вони запевняють, що вся провина лежить винятково на режимі путіна.

Повномасштабна війна росії проти України – це неспровоковане вторгнення, яке здійснюється в особливо жорстокий, варварський спосіб, з порушенням усіх можливих норм і правил ведення війни, а також міжнародних гуманітарних конвенцій. І понад 70%, громадян росії підтримують свого президента та його так звану "спецоперацію" в Україні, а оскільки цих людей – переважна більшість, їх можна назвати "звичайними росіянами". І це дуже важливий момент, щоб зрозуміти, з яким типом суспільства ми маємо справу.

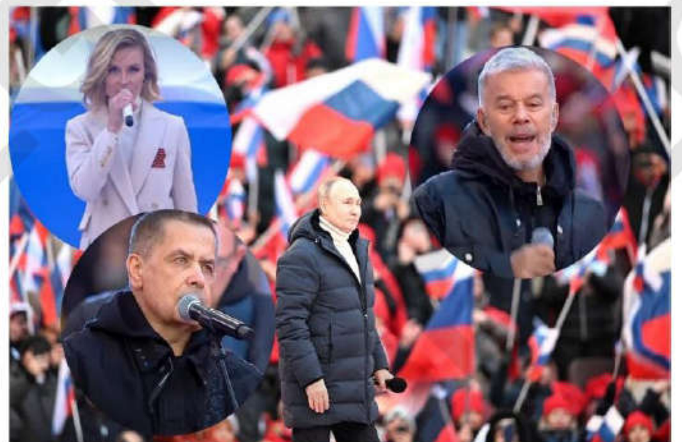

Росія – колоніальна імперія, яка причетна до багатьох злочинів. Серед них – геноцид окремих націй, посягання на суверенітет і територіальну цілісність інших держав, насильницька зміна кордонів, колонізація і русифікація, концтабори, масові вбивства, депортації і репресії.

Росіяни не відчувають докорів сумління чи покаяння за розв'язану агресію. Відсутність відчуття провини – характерна риса російської ідентичності, яка формувалася століттями. Росіяни можуть бути незадоволені мобілізацією, але не демонструють ознак якогось масового покаяння за агресію проти іншої країни.

Перекладання провини на інших і невизнання власних злочинів – їх національна риса. Очевидні речі, які викликають відразу і засудження в нормальної людини, є цілком прийнятними в російській свідомості.

Росіян привчають до викривленого сприйняття світу ще зі школи. Акти агресії проти інших держав і жахливі злочини замовчуються. Завоювання нових земель Москвою трактується як "освоєння нових територій". Колонізація просторів Сибіру і Далекого Сходу мало чим відрізнялася від колонізації Африки і Латинської Америки. Але в російській версії історії це чомусь абсолютно різні речі. Саме тому росія, яка є останньою колоніальною імперією, дозволяє собі докоряти за колоніальне минуле іншим країнам.

За версією росіян, вони тільки те й робили, що повертали землі, які колись належали їм. Визволяли, прорубували вікно в Європу, надавали "братню допомогу".

Росія – колоніальна країна, народи якої мають право на самовизначення і незалежний розвиток. Зі шкільних парт росіянам втокмачують, що національно-визвольні рухи – це щось, що може відбуватися де завгодно, але тільки не в Росії. У Росії прагнення народів, які входять до її складу, здобути незалежність є недопустимим страшним злочином. Сепаратизмом, який треба душити в зародку. Проявом нацизму, з яким потрібно жорстоко боротися. Народ росії успішно дегуманізував себе.

В росії діє безсловесний соціальний пакт, у якому керівництво країни обіцяє своїм підлеглим певну стабільність в обмін на їхню владу, і суспільство це влаштовує. Навіть та меншість росіян, які говорять про свою аполітичність або публікують слогани "нет войне" у соціальних мережах, не обов'язково визнають злочинність дій російської армії. Одні вважають, що винні обидві країни, а інші взагалі переконані, що Україна має здатися і відмовитись від свого права самостійно обирати напрям зовнішньої політики, щоб якомога швидше припинити цю війну.

Проте, люди, які вважають, що вторгнення в Україну – це війна путіна, ігнорують той факт, що повномасштабне вторгнення – великий проєкт, який потребує значної підготовки та залучення великої кількості людей: солдатів, працівників воєнно-промислового комплексу, тилового забезпечення, пропагандистів, платників податків.

Обличчям повномасштабної війни вже стали катування, зґвалтування, масові розстріли та інші види звірств проти мирних українців. Злочини проти людяності на території України коїть не особисто путін, а російські солдати. Вони, а не путін, обстрілюють мирні міста, керують авіацією та скидають бомби на житлові будинки, школи, лікарні й театри, де ховаються діти. Навіть отримавши злочинний наказ, кожен солдат може виконати чи не виконати його. Згідно з Нюрнберзькими принципами, сформульованими після Другої світової війни, просто виконання наказів свого керівництва, якщо воно призвело до воєнних злочинів, не є прийнятним виправданням.

Не путін ґвалтує жінок, розстрілює цивільні автівки, викрадає людей і навіть дітей, щоб потім шантажувати їхніх батьків, мародерствує та надсилає награбоване родичам. Так само не він організовує примусове вивезення українців на окуповані території або в росію. Що стоїть за цією жорстокістю: власна ініціатива та можливість проявити себе чи сліпе виконання наказів – не має значення, адже остаточне рішення у будь-якому разі за солдатами, які обирають вбивати й катувати. Такі дії військових – прямий наслідок виховання та соціального впливу, а отже, хибні цінності сповідує вже не одне покоління росіян. Це підтверджують численні телефонні розмови окупантів з родинами, у

записах батьки та дружини не засуджують солдатів, які розповідають їм про свої звірства, а заохочують грабувати й навіть ґвалтувати.

Крім військових, які беруть безпосередню участь у бойових діях на території України, є також люди, які обслуговують воєнно-промисловий комплекс країни. Станом на 2020 рік понад 2,5 мільйона росіян працювали у воєнно-промисловому комплексі росії – а це лише виробництво і далеко не весь комплекс логістики, необхідний для обслуговування армії.

Росіян часто жаліють через те, що вони живуть в авторитарному режимі, де з правами людей не рахуються, а всі медіа — підконтрольні владі. Однак росіяни 22 роки спостерігали за тим, як цей режим будували на крові їхніх співвітчизників, і не змогли або не захотіли протистояти терору. Чинний президент росії отримав у володіння відносно демократичну державу, мешканці якої мали реальні інструменти впливу на владу. За час свого правління путін інтенсивно консолідував владу в своїх руках і трансформував гілки влади у сліпі інструменти своєї волі. У результаті такого терору опір стих, а всіх незгодних ув'язнювали або ж відверто ліквідували. Переважна більшість росіян закривала очі на ці злочини, і як наслідок – через двадцять років населення опинилося в авторитарному режимі без свободи слова й права визначати майбутнє своєї країни.

Зараз підтримка війни в російському суспільстві дещо знизилася, але ми повинні розуміти, чому це відбувається. Основна причина незначного зниження підтримки війни в російському суспільстві полягає в тому, що росія програє війну в інформаційному, економічному, і передусім – у військовому контексті. Для росіян той факт, що армія і народ України завдали поразки російським сухопутним військам на багатьох напрямках і показали світові слабкість корумпованої армії росії, є "ганьбою для імперії".

Це багато говорить про рівень емпатії в російському суспільстві, яка неминуче розмивається і деградує як соціальна чеснота. В росії, де інститути громадянського суспільства повністю деградовані, а пропаганда ідеально вписується в шовіністичні настрої більшості населення, імперська парадигма є фундаментальною основою суспільства.

Чи були у світовій історії подібні випадки, коли доводилось денацифіковувати та демілітаризовувати населення цілої країни? Так, майже 80 років тому, після закінчення Другої світової війни по відношенню до населення нацистської Німеччини. Як і зараз, ніхто тоді не заперечував значення німецької культури, але винним у нацистських злочинах був саме німецький народ – весь, а не лише Адольф Гітлер та еліта Третього Райху. Принцип колективної відповідальності за війну та воєнні злочини лежав в основі західної політики щодо Німеччини.

Американська окупаційна адміністрація здійснювала денацифікацію та перевиховання німецького народу. Останнє було масовим і тотальним. Президент США Франклін Рузвельт чітко заявив: "Німецький народ повинен зрозуміти, що вся нація брала участь у беззаконні, у змові проти сучасної цивілізації". Тому денацифікація Німеччини полягала не просто у засудженні керманичів Третього Райху, а у своєрідному примусі до покаяння та усвідомленні відповідальності всієї нації за агресію, геноцид та злочини проти людства.

Німців змушували відвідувати місця страт та масових поховань в'язнів концтаборів, деколи – ховати їхні останки. Всюди в містах розвішувалися інформаційні плакати про нацистські злочини з назвою: "Ці злочини – ваша провина!" Щоб отримати продуктові картки німці повинні були переглянути документальні фільми про нацистські табори смерті. Аргументи: "Ми не знали" чи "Ми нічого з цього не робили" не приймалися, винними були всі.

А от денацифікація вже мала більше нюансів. Згідно з нею, усіх громадян Німеччини було розділено на 5 класів: виправдані, симпатики, ті, чия провина була незначною, винні та головні винуватці. Від того, до якої категорії потрапляла людина, залежало її покарання. Класифікацію німців мали здійснювати суди. Але важливо, що до категорії "винних" потрапляли всі чиновники та військові Третього Райху. Навіть якщо не було встановлено чи вони безпосередньо винні у злочинах, вони вважалися винними вже тому, що належали до державного апарату Третього Райху. Загалом суди розглянули 3,6 млн. справ щодо залучення пересічних громадян до злочинів нацистського режиму.

Із книгарень і бібліотек повоєнної Німеччини було вилучено близько 30 тисяч найменувань книг, які прославляли німецький імперіалізм. Змінено підручники з німецької історії. З них зникли параграфи про величні перемоги німецької зброї з ідеологічним виправданням завоювання інших народів і територіальними претензіями. У школах дітей почали навчати того, що Німеччина відповідальна за злочини і початок Другої світової війни.

19 жовтня 1945 року Рада Євангелічної Церкви Німеччини опублікувала документ, який отримав назву "Штутгартське визнання вини". У ньому Євангелічна Церква Німеччини визнавала себе винною в тому, що в часи нацистського режиму відійшла від християнських принципів та чеснот, а християни Німеччини винні в злочинах нацистів, бо вони "нічого не робили, нічого не говорили, не взяли на себе відповідальності". Отже, провина німців полягала не лише в тому, що вони були

громадянами Німеччини і чинили зло, вони винні також у тому, що не протидіяли, не висловлювали незгоди та не визнали себе відповідальними.

Нарешті у 1946 році німецький філософ Карл Ясперс прочитав курс лекцій, який згодом видав книгою під назвою “Питання про вину”. Фактично, Ясперс вивів основні принципи, якими німці повинні були керуватися при оцінці свого нацистського минулого. Перш за все, він виділив чотири види вини: кримінальну, політичну, моральну та метафізичну. Кримінальна вина – це безпосередньо здійснювати злочини. Політична – бути громадянином країни, яка здійснювала злочини. Моральна – виконувати злочинні накази, ховаючись за зняттям із себе відповідальності: “Я лише виконував накази!”. Метафізична – не протидіяти злу**.** Якщо в перших трьох випадках людина винна в тому, що не завадила злу статися, то тут йдеться про ситуації, коли людина безсила зупинити зло. Але її вина полягає в тому, що вона байдуже спостерігає за злом – і навіть не висловлює своєї незгоди. Ясперс вже тоді чітко означив: людина не просто сліпо слідує писаним законам, але має внутрішній моральний компас.

Єдина вина, яку Ясперс вважає колективною, це політична провина. Люди винні в злочинах, що здійснені державою, бо вони є її громадянами. Тому що будь-яка влада в ХХ столітті походить від народу. По-перше, народ обирає політичну силу, або принаймні дозволяє їй прийти до влади, бо вона обіцяє виконати його бажання, явні чи невисловлені.

По-друге, якщо згодом влада починає чинити злочинні речі, а народ не виступає проти неї, значить він таємно схвалює ці злочини. І саме тому політична вина є колективною: це громадяни дозволили державному апарату чинити зло. Навіть якщо вони не голосували за цю владу, вони нічого не зробили, щоб її зупинити. І тут аж ніяк не сховатися за виправданням: “я не цікавлюся політикою”.

Денацифікація Німеччини пройшла успішно. Хоча зайняла немало років. Сьогодні німці визнають свою провину у злочинах Другої світової. На вулицях їхніх міст немає пам’ятників Гітлеру, Геббельсу чи Гіммлеру. Таблички на будинках, назви площ та скверів не прославляють відомих діячів Третього Райху. Бо Німеччина визнала свою провину за агресію і вбивства мільйонів людей. Якщо в тексті Ясперса замінити німців на росіян, а Гітлера на путіна, то ми отримаємо готове пояснення, чому саме російський народ є колективно винним у нападі на Україну. Адже ті самі виправдання ми вже чули. Ті самі пояснення,

що росіяни не винні у злочинах Путіна. І Карл Ясперс пояснив, чому ці виправдання нічого не варті. Навіть більше: в XXI столітті ми живемо в інформаційному суспільстві, а тому громадяни мають набагато більше засобів боротися з диктатурою, або, хоча б, не мовчати про її злочини. Соціальні мережі дозволяють будь-кому висловити свою позицію. Протистояти пропаганді складно й тепер, але на декілька порядків легше, ніж в часи нацизму. Завжди можна знайти інші джерела інформації, крім контрольованих державою.

Політична провина за агресію проти України лягає на плечі всіх громадян російської федерації, незважаючи на те, чи підтримують вони режим путіна. Росіянин відповідає за те, що не проявляв належної політичної активності, сплачував податки, які йшли, зокрема, на підготовку військового вторгнення.

Звісно, колективна відповідальність росіян за війну в Україні не означає, що всі однаково винні. Покарання має бути пропорційним. Солдати, які скоїли воєнні злочини на території України, офіцери, які давали злочинні накази, працівники державного апарату та російські пропагандисти напряму причетні до трагедії, тож мають понести кримінальну відповідальність. Але й усі інші – ті, хто підтримував дії російської армії та висловлював свою ненависть до українців, і ті, хто мовчав, – мають відчути наслідки своїх дій чи бездіяльності щонайменше через економічні санкції та міжнародні обмеження. Без цього трансформація російського суспільства неможлива, а без неї не варто сподіватися на довготривалий мир у світі.

Росія давно заслужила на Нюрнберзький трибунал. На денацифікацію, демілітаризацію і деколонізацію. Але досі їй вдавалося цього уникати. Що має дуже погані наслідки для всього світу. Непокаране зло породжує нове зло, розбещує, знищує усі рештки здорового глузду. Перетворює людей на зомбі, запрограмованих на вбивства і нездатних мислити за межами системи. Росія має дуже серйозний досвід загарбницьких війн, експансії і знищення цілих народів, вміє продукувати брехню вищого ґатунку і погрожувати іншим. Але не має досвіду притягнення до відповідальності, покарання та каяття.

Щоб притягнути Росію до відповідальності й зробити так, щоб вона ніколи більше не загрожувала іншим націям і державам, потрібно безпристрасно її

оцінити. Назвати імперію зла – імперією зла. Геноцид – геноцидом. Колоніальну політику – колоніальною політикою.

Якщо зараз не застосувати принципу колективної політичної вини до росії, то проблему не буде вирішено, а просто відсунуто у майбутнє, причому не дуже далеке. А далі російський імперіалізм повернеться, хоч і з обличчям іншого диктатора. І рецепт подолання російського імперіалізму доволі простий. По-перше, потрібен тиск з боку Заходу – постійне наголошення на колективній вині росіян за злочини путінського режиму. По-друге, готовність самих росіян нести політичну відповідальність. Бо ґрунтовні, докорінні зміни не можуть прийти лише ззовні. Зовнішніми можуть бути лише стимули, але зміни має проводити та ініціювати саме російське суспільство. А це означає взяти на себе відповідальність за державу під назвою росія. Зло, яке росія несе світу впродовж кількох століть, нарешті має бути покаране.

Тема 19. **Санкції в дії: Україна і світ проти російської агресії**

З моменту початку неспровокованої широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року Україна та міжнародні партнери запровадили низку санкцій проти рф. На сьогодні російська федерація є найбільш підсанкційною країною світу і наразі саме санкції є найбільш дієвим інструментом впливу на країну-агресора з боку цивілізованої світової спільноти.

Важливим елементом роботи України на санкційному напрямі є взаємодія з державами-членами ЄС, США, Великої Британії, Канади, Швейцарії, Австралії, Японії, Нової Зеландії та низки інших країн-партнерів.

У питаннях формування та реалізації державної політики у санкційній сфері, Україна, як допоміжний інструмент, враховує План дій міжнародної експертної групи Єрмака – Макфола щодо посилення санкцій проти рф, підготовлений групою міжнародних та українських експертів.

Радою ЄС введено вже вісім пакетів економічних та індивідуальних санкцій у зв'язку з військовою агресією росії проти України. 6 жовтня 2022 року Радою ЄС ухвалено 8-й пакет санкцій ЄС проти росії, до якого включено такі обмежувальні заходи:

1. Індивідуальні санкції щодо 35 фізичних та юридичних осіб (з акцентом на воєнних злочинах). До списків потрапили представники незаконної “влади”, сформованої окупаційними військами, особи, причетні до проведення незаконних референдумів, командний склад та керівництво міністерства оборони рф, відомі російські співаки, ідеологи “русского мира” (А.Дугін), а також окремі фінансові інституції (Госзнак) та компанії ВПК (завод ім. Дегтярьова, “Факел”, “Іркут” та інші);

2. Секторальні санкції:

обмеження цін на нафту – встановлення граничної ціни на сиру нафту і нафтопродукти як додаткове обмеження для транспортування нафти морським транспортом. Якщо судно під прапором третьої країни транспортуватиме нафту за ціною, вище граничної, йому заборонено надавати технічну, фінансову та іншу допомогу, включаючи страхування. Буде також запроваджено виняток, який збалансує стрибки цін на ринку. Радою ЄС у взаємодії з Коаліцією з обмеження цін має бути встановлено граничний рівень ціни.

розширення заборон на імпорт з росії окремих категорій товарів (очікуваний ефект для російської економки 7 млрд. євро), у тому числі ВПК. Зокрема, до списку внесені хімічні та нервово-паралітичні речовини, деревина (целюлоза, папір), сигарети, косметика, пластмаси, товари авіаційного сектору, дорогоцінне каміння, кольорові та дорогоцінні метали;

заборона на імпорт з рф напівфабрикатів та іншої сталеливарної продукції. До переліку внесено масштабний перелік товарів, що сприятиме виходу на ринок українських підприємств галузі. Водночас, ця норма застосовуватиметься щонайменше з 30 вересня 2023 року (для окремих видів товарів з 1 квітня 2024 року та з 1 жовтня 2024 року);

посилення ембарго на торгівлю зброєю – введено розширену заборону прямого або непрямого імпорту, купівлі, транспортування російської зброї, зокрема через європейські країни або під прапором країн ЄС (включаючи зброю та боєприпаси, військові транспортні засоби та обладнання, воєнізоване обладнання та запасні частини). Також заборонено продаж, постачання, передачу або експорт цивільної вогнепальної зброї, її частин і основних компонентів, а також боєприпасів будь-якій фізичній або юридичній особі в рф (незважаючи на країну походження зброї);

заборона на займання посад у наглядових радах російських державних компаній для європейських громадян;

розширення поля дії санкцій на інші окуповані території (окрім Криму та Донбасу) – положення рішення Ради ЄС будуть застосовуватися до всіх тимчасово окупованих територій України;

розширення заборони стосовно крипто валют – скасування граничної суми для гаманців криптовалютних активів, рахунків або депозитарних послуг громадянам росії і резидентам, що заборонить надання таких послуг незалежно від загальної вартості таких криптоактивів;

запровадження обмежувальних заходів для осіб, які беруть участь в обході росією санкцій ЄС відповідно до певних критеріїв;

відкликання визнання Євросоюзом російського морського реєстру судноплавства (додано до переліку суб'єктів державної власності, щодо яких поширюється заборона на здійснення операцій). Запроваджено заборону доступу до портів і шлюзування на території ЄС для суден, які мають сертифікат Російського морського регістру судноплавства;

розширення заборони на надання певних послуг рф – заборона надання архітектурних та інженерних послуг, а також консультаційних послуг з IT та юридичних консультацій.

Європейська комісія підготувала наступний вже 9-й пакет санкцій проти Росії, який можуть затвердити вже в грудні 2022 року. У цьому пакеті близько 180 назв у списку, спрямованих на банки, ЗМІ та технології.

Сполучені Штати Америки 30 вересня 2022 року також запровадили

масштабні санкції проти росії за проведення фіктивних "референдумів" в Україні, а саме:

Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США запровадило санкції проти 14 представників військово-промислового комплексу росії, включаючи двох міжнародних постачальників, 3 ключових керівників російської фінансової інфраструктури, найближчих родичів деяких високопоставлених російських чиновників і 278 депутатів російського законодавчого органу;

Міністерство торгівлі США оприлюднило попередження про підвищені ризики того, що суб'єкти всередині та за межами росії стануть об'єктами експортного контролю США за підтримку російської армії, а також додало 57 організацій до санкційного списку за порушення експортного контролю США;

Державний департамент США запровадив санкції проти членів родини мера москви та ввів візові обмеження щодо 910 фізичних осіб, зокрема військовослужбовців рф.

2 жовтня 2022 року Міністерством закордонних справ і торгівлі Австралії було оголошено про впровадження урядом ***Австралії*** фінансових санкцій та заборони на в'їзд до країни стосовно 28 російських посадовців, представників так званих адміністрацій на тимчасово окупованих територіях України, а також осіб, причетних до організації фіктивних "референдумів" на окупованій території України, проведення дезінформаційних кампаній та заходів із залякування українського населення.

Міністерство закордонних справ ***Сполученого Королівства*** оголосило про запровадження санкцій проти 22 російських посадовців, причетних до воєнних злочинів в Україні та організації псевдореферендумів на тимчасово окупованих територіях.

Нова Зеландія запровадила санкції проти 14 громадян рф, а також семи підприємств оборонного сектору та ЗМІ. Активи осіб, які потрапили під санкції, будуть заморожені, їм заборонено відвідувати країну, їхнім літакам – заходити у повітряний простір Нової Зеландії, а суднам – до портів країни.

До санкційного списку потрапили керівники та акціонери компаній, які розробляють і виробляють ракети та вогнепальну зброю, а також "члени неонацистських воєнізованих формувань", пов'язаних із пвк вагнера.

Ізоляційні антиросійські санкції, які цивілізований світ запровадив проти країни-агресорки – росії, починають дедалі більше працювати на практиці. Оприлюднені факти свідчать про посилення тиску санкцій на рф та дедалі глибший крах російської економіки через це.

Єврокомісар з питань юстиції Дідьє Рейндерс допустив блокування резервів центробанку рф до початку відбудови росією України. Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн заявила, що

Брюссель разом із партнерами розробить план конфіскації заблокованих російських активів, щоб потім передати їх на відбудову України та для компенсації збитків, завданих війною рф.

Через відмову ***Чехії*** (в умовах антиросійських ізоляційних санкцій) обслуговувати та надавати комплектувальні до винищувачів, росіяни не можуть поремонтувати крісла-катапульти на навчально-бойових літаках Л-39 та повноцінно навчати майбутніх пілотів.

Китайська компанія Huawei зупинила постачання смартфонів на росію і розглядає можливість залишити ринок рф.

Через брак на рф сучасного іноземного обладнання і неспроможність налагодити власне виробництво засобів зв'язку, росія відмовилась від планів повного переходу на стандарти 4G. Як повідомило мінцифри, у великих містах підтримуватимуть мережі 3G як мінімум до 2025 року, а в інших містах відмовлятися від 3G почнуть з 2027 року.

Найбільші російські оператори зв'язку заявили, що через відсутність постачань іноземного обладнання знизиться якість зв'язку для населення та доступу до державних послуг. Вони просять уряд рф профінансувати їх на понад 11 млрд. руб. для розробки власного софту та обладнання, проте мінфін рф проти такої допомоги через брак коштів.

Через занадто агресивну політику москви на міжнародній арені ***Казахстан*** дедалі більше обмежує співпрацю з росією. Казахська компанія "Казатомпром", яка є найбільшим видобувачем урану у світі, планує постачати уран в обхід росії. Хоча раніше Казахстан постачав уран переважно саме через територію росії. Крім того, зупинено втілення спільного проєкту між російською компанією "бізон" і казахським оператором зв'язку "Транстелеком" у галузі кібербезпеки вартістю 2,4 млрд. руб. На рішення казахської сторони вплинули санкції щодо сбєрбанку, якому належав "бізон".

Автомобільний ***завод корейської компанії Hyundai*** у петербурзі продовжив зупинення виробництва.

Японський виробник автомобільних шин Bridgestone заявив про початок процедури з продажу своїх російських активів.

Фінська компанія з виробництва шин Nokian Tyres уклала угоду щодо продажу своїх підприємств на росії.

Після втрати європейських, японських, американських партнерів російські таксопарки мусять переходити на китайські автомобілі нижнього бюджетного сегменту. Зокрема "яндекс.таксі" домовився з компаніями Haval, Chery і Geely

щодо постачань автомобілів для своїх таксопарків. Проте машин все одно не вистачає, тому залучають компанії, які навіть не представлені на російському ринку.

На росії через брак коштів відмовились від запланованого будівництва у москві нового парламентського центру для потреб госдуми та совєта федерації.

Міграція з рф частини населення та мобілізація призвели до неспроможності більшості росіян подорожувати: у листопаді кількість заброньованих організованих турів знизилась на 20 %, самостійних туристичних поїздок до країн далекого зарубіжжя на 34 %, продажі авіаквитків – на 40 % порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Попри збільшення попиту на протези, у росіян виникають проблеми з протезуванням через санкції Заходу. Найсильніше санкції вплинуть на протези високих класів рухливості: для них закуповують іноземні напівфабрикати. Практично вся електроніка протезів базується на іноземній компонентній базі.

Зменшення постачання товарів на росію відбувається не тільки з країн, які запровадили проти неї санкції, а і з тих, хто офіційно не приєднався: експорт товарів з ***Таїланду*** в серпні скоротився на 35 %, з ***В'єтнаму*** – на 60 %.

Ембарго ЄС на російську нафту, автоматично призведе до різкого падіння попиту на неї, а швидко вирішити питання не вдасться, тому що, з одного боку, світовий ринок переповнений нафтою, а з іншого, потенційні покупці побоюються вторинних санкцій: навіть НПЗ Індії скорочують закупівлі на рф.

У 46 регіонах рф мусили зменшити споживання електроенергії у жовтні, здебільшого через зниження виробництва на металургійних і хімічних підприємств, а також у газодобуванні. Водночас найбільше зниження планових закупівель електрики було у калмикії – на 22 %, курській, нижегородській, смоленській областях – на 9 %, у тимчасово окупованому рф Севастополі – на 10 %, загалом по Криму – на 8 %.

Користування власним автомобілем стає все дорожчим, тому росіяни почали частіше вдаватися до послуг з оренди авто. Проте і тут все стало дуже дорого: за підсумками дев'яти місяців його вартість зросла на 17–29 %. На думку фахівців, ціни на оренду машини були б ще більшими, їх стримує те, що з країни виїхало багато платоспроможних росіян, а решта намагається хоч якось економити.

На росії підвищено вартість житлово-комунальних послуг на 9%. Член комітєту торгово-промишлєнной палати рф з прєдпрініматєльства у сфєрі жкх толмачов заявив, що підвищення тарифів до кінця поточного року необхідне для вирішення проблеми дефіциту бюджету рф, який на сьогодні складає майже 2 трильйони рублів.

На рф у банкрутному або передбанкрутному стані щонайменше 200 торгових центрів, – заявив керуючий директор російського совєта торгових центрів войцеховський. За поточною російською кризою в такому стані можуть опинитись ще 70–100 об'єктів. Кожен другий торговий центр опинився на межі закриття.

Через міжнародні санкції "сєвєрсталь" втратила $400 млн., – заявив голова ради директорів компанії мордашов.

З кінця лютого обсяг операцій з євро та доларами на ринку мосбіржі скоротився у 20 разів і складає 1%, ще 5% займають китайські юані, решта – рублі.

Поки кремлівські пропагандисти розповідають про те, як економічні санкції "зовсім не спричиняють шкоди російській економіці" та навіть навпаки "призвели до небувалого підйому вітчизняного виробництва", державний монополіст ВАТ "російськіє железние дорогі" (РЖД) опинилося на грані припинення продажу квитків і може взагалі зупинити міжнародні перевезення.

Справа в тому, що РЖД працює на платформі, сумісній лише з обладнанням американської корпорації IBM, яка припинила підтримувати клієнтів з росії через війну в Україні, а в червні оголосила про повне завершення діяльності в росії. Така ситуація, попереджають у РЖД, загрожує припиненням продажу квитків, зупинкою міжнародних перевезень. Щоб не допустити зупинки продажу квитків, РЖД збирається витратити 6,4 млрд. руб. на заміну продуктів від IBM. При міграції з платформи IBM доведеться замінювати всі компоненти та перебудовувати парк серверів.

Понад 30 % регіонів росії вже скасували заходи з нагоди новорічних свят. "Зараз не час для пишних урочистостей, оскільки ситуація непроста і на фронті, і в економіці", – озвучив типову думку влади на місцях губернатор псковської області вєдєрніков.

Західні санкції заважають Росії закуповувати необхідні матеріали для поповнення запасу боєприпасів. Санкції, крім іншого, б'ють по оборонній, аерокосмічній, енергетичній та телекомунікаційній сферах. Про це Державний секретар США Ентоні Блінкен розповів в ефірі телеканалу CNN. Він зазначив, що наразі ефект від санкцій видно не в повному обсязі і з часом він стане більш помітним. "Ми бачимо руйнівні наслідки санкцій у всіх сферах економіки, і ці наслідки лише посилюються", – зазначив політик.

Україна веде системну роботу з іноземними партнерами з метою посилення санкційного тиску на російську федерацію. Санкції з боку наших партнерів стають реальним важелем впливу та збільшують ізоляцію агресора на міжнародній арені.

Тема 20. **Хто насправді переміг нацистів у Другій світовій?**

Сучасна російська федерація вважається правонаступницею СРСР. Але росія намагається відкараскатися від усіх злочинів Радянського Союзу та, натомість, присвоїти собі всі його успіхи. Зокрема, перемогу в Другій світовій війні. Забуваючи, що поняття "росія" та "Радянський Союз" – зовсім не тотожні. Тому що Радянський Союз складався не тільки з росії, а з шістнадцяти (на момент війни) різних республік.

Ще в грудні 2010 року путін заявив у прямому ефірі, що росія перемогла б у німецько-радянській війні без допомоги України – "потому что мы страна победителей". Мовляв, саме росія зазнала понад 70 % втрат Радянського Союзу і саме тому війну було виграно за рахунок людських та індустріальних ресурсів росії. Про відсутність логіки в словах путіна годі й казати. Бо який може бути зв'язок між кількістю людських втрат у війні та обсягом індустріальних ресурсів, використаних для здобуття Перемоги? Та й взагалі, яким чином великі втрати можуть свідчити про великий внесок у Перемогу?

Пишатися великими втратами свого народу у війні – найгірше, що можна робити. Втрати – це не внесок у Перемогу. Це – страшна ціна Перемоги.

Нагадаємо про внесок України у Перемогу і ціну, яку Україні довелося за неї заплатити. За роки німецько-радянської війни було мобілізовано від 6 до 7 мільйонів жителів України, а це становило від 20 до 25 % тих, хто воював у лавах Червоної армії. Представники України становили значну частку вищого командного складу Червоної армії – серед генералів та адміралів їх близько 300. Маршали й генерали українського походження очолювали більше половини радянських фронтів. У тилу німецьких військ на території України воювали понад 50 тисяч радянських партизанів, численні підпільні організації, збройні формування українських націоналістів.

Радянські війська форсують Дніпро (осінь 1943 року)

За мужність та відвагу, виявлені у боях, українці та вихідці з України тільки від СРСР отримали 2,5 мільйони орденів та медалей (із загальної кількості 7 мільйонів). Близько 2100 українців стали Героями Радянського Союзу, 32 – двічі Героями, а льотчик-ас Іван Кожедуб – тричі Героєм.

Загальні безповоротні втрати військовослужбовців українського походження становлять від 3 до 4 мільйонів осіб (вбитих, загиблих у полоні, зниклих безвісти, померлих у шпиталях у перші повоєнні роки). Кожен другий з тих, хто вижив, залишився на все життя інвалідом.

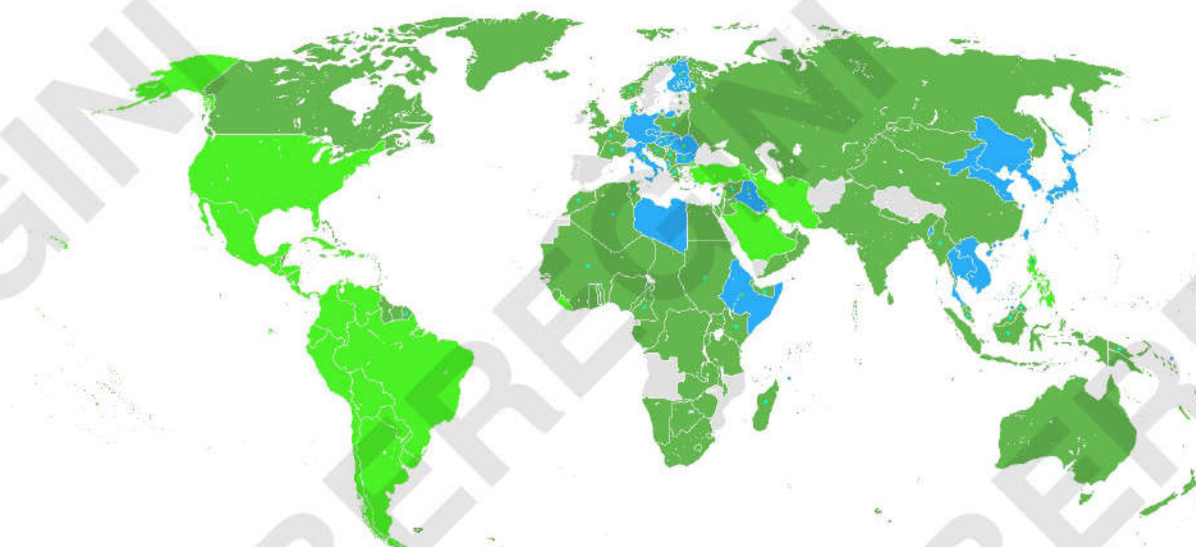
У зоні окупації загинули від 4 до 5 мільйонів мирних мешканців. Були знищені 714 міст і селищ міського типу, понад 28 тисяч сіл, що позбавило домівок 10 мільйонів осіб. На території України було створено понад 250 концтаборів і таборів примусової праці. 2,4 мільйони вихідців з України вивезли на примусові роботи до Німеччини. Протягом війни Україна втратила близько 40 % свого економічного потенціалу, було знищено 419 тисяч виробничих об’єктів. Це на довгі десятиліття вплинуло на характер розвитку промислового виробництва, сільського господарства, на матеріальне становище людей.

Маємо пам’ятати, що перемога Радянського Союзу стала можливою також завдяки участі у війні союзників. Насамперед, звісно, це Велика Британія з її домініонами й колоніями та Сполучені Штати Америки. Але також і десятки інших країн в усьому світі. Бойові дії проти нацистської Німеччини та її союзників велися в Європі, Африці, Азії та у водах усіх океанів.

Із 1940 року британці, а з 1942 року й американці здійснювали стратегічні авіаційні бомбардування території Німеччини та її союзників, які зробили величезний внесок у колапс економіки цих країн.

А ще не будемо забувати про ту допомогу, яку Радянський Союз отримував від союзників за програмою ленд-лізу.

11 березня 1941 року Конгрес США ухвалив закон про ленд-ліз, що дослівно означає “позичати й здавати в оренду”. Офіційно він мав назву “Акт про сприяння обороні Сполучених Штатів”. Відтоді Президент США мав право

Зеленим і салатовим кольорами позначені країни-учасниці антигітлерівської коаліції, синім – гітлерівська Німеччина та її союзники

уповноважувати профільних державних секретарів (аналог міністрів) та інших високопосадовців “продавати, обмінювати, здавати в оренду, позичати, передавати право власності” іншим країнам на американську техніку, озброєння, спорядження, устаткування й сировину.

Американські стратегічні бомбардувальники атакують нафтопромисли в Плоєшті (Румунія)

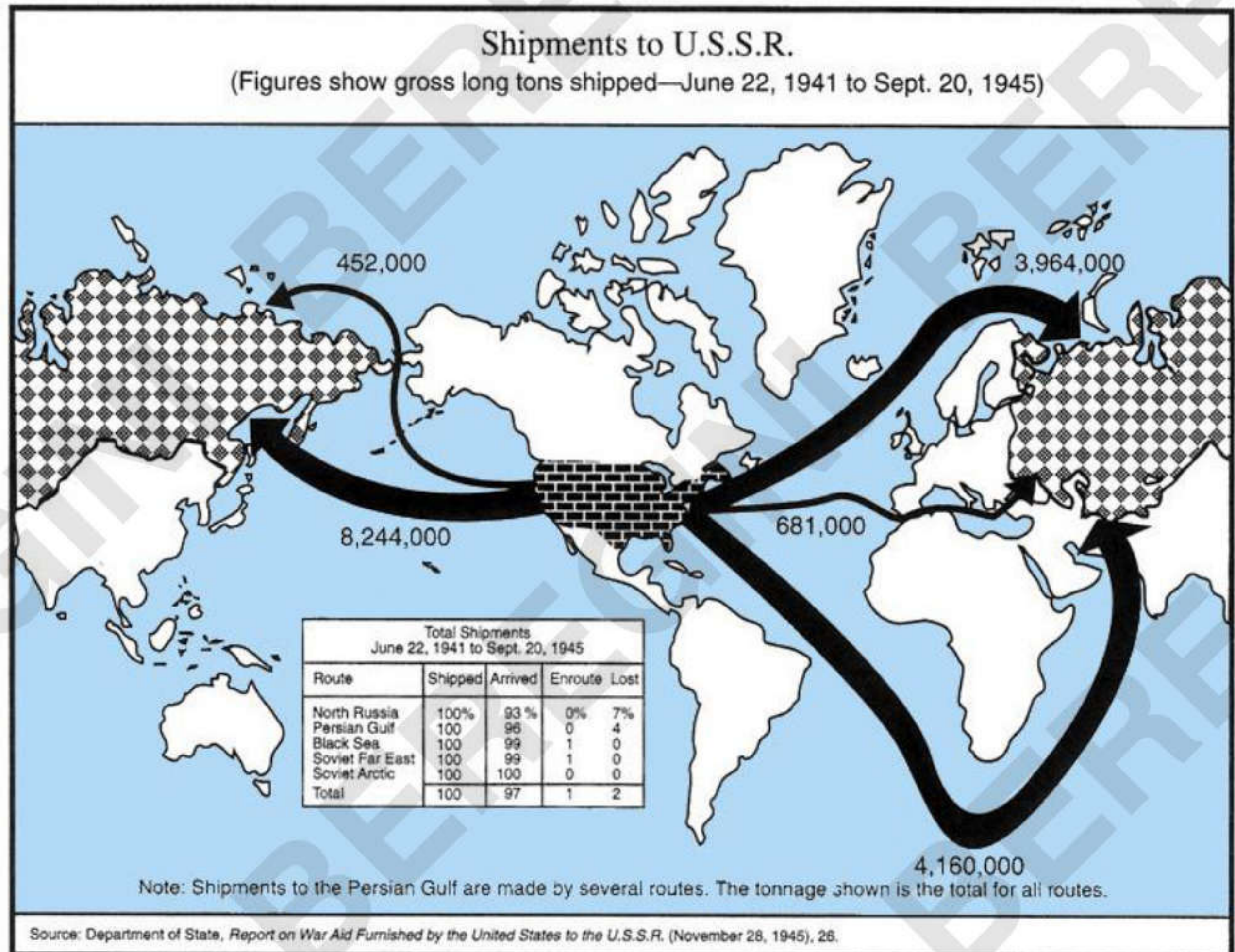
Програма спочатку була поширена на Велику Британію та Китай – і це в умовах, коли США формально залишалися осторонь війни. Саме британці стали основними споживачами американського ленд-лізу протягом війни. А з 1 жовтня 1941 року дія закону про ленд-ліз була поширена на СРСР.

Окрім США, практично одразу допомогу Радянському Союзу почала надавати Велика Британія – країна, яка вже 2 роки вела виснажливу боротьбу з нацизмом і з якою СРСР до того мав вельми напружені відносини. Причому, британці допомагали навіть на шкоду поставкам до своїх збройних сил.

Поставки за ленд-лізом до Радянського Союзу відбувалися аж до вересня 1945 року кількома шляхами. Левова частка надійшла через Тихий океан, через Перську затоку та Іран, і через Північну Атлантику так званими арктичними конвоями. На завершальному етапі війни в 1945 році відкрився шлях через Дарданелли, Босфор і Чорне море. Крім того, авіатехніку могли переганяти “власним ходом” через Південну Атлантику, Африку та Перську затоку, а також через Аляску, Чукотку й Сибір.

Ленд-ліз мав критично важливе значення для порятунку СРСР у кризовий період кінця 1941 – початку 1942 років. На той момент Радянський Союз втратив

аграрні та промислово розвинені регіони, де мешкало 40 % населення країни. Колосальними були втрати Червоної армії в живій силі й техніці. Економіка ще не встигла остаточно перелаштуватися на "військові рейки", а евакуйовані заводи і фабрики або перебували в дорозі, або тільки налагоджували виробництво в нових місцях на Уралі та в Сибіру.

Шляхи військових поставок зі США до СРСР (1941–1945 роки)

І саме в цей час у бойовому складі Червоної армії на 31 вітчизняний танк припадало вже 10 імпортних, а на 13 літаків вітчизняного виробництва – 10, поставлених з-за кордону.

Радянські історики завжди намагалася применшити значення ленд-лізу. Вони стверджували, що поставки за ленд-лізом становили всього близько 4 % виробництва промислової продукції в СРСР, а отже суттєвої ролі не відіграли.

За даними сучасних дослідників, вартість американських поставок для СРСР становила понад 11,3 мільярди $. Якщо ж до неї додати поставки з Великої Британії та Канади, сума зросте до 13,2 мільярдів $.

А для кращого розуміння, давайте перекладемо це на сучасні гроші, із врахуванням інфляції за майже 80 років. І отримаємо суму в понад 200 мільярдів доларів США.

Що ж до відсотка ленд-лізу відносно виробництва промислової продукції СРСР, то сучасні дослідники також оцінюють його вище – не 4 %, а від 7 до 11 %. Здавалося би – все одно це небагато й тільки доводить, що Радянський Союз переміг своїми силами. Але кількісні показники зовсім не дають нам об'єктивної картини. Адже за програмою ленд-лізу СРСР отримав удесятеро більше залізничних вантажних вагонів, ніж виробив за роки війни. В 11 разів більше електровозів, у 2,5 рази – паровозів, у 1,5 рази більше автомобілів. Тобто: за цілою низкою вкрай важливих позицій ленд-лізівські поставки відіграли провідну роль. Отже – справили колосальний вплив на обороноздатність країни.

Американські вантажівки, поставлені в СРСР за програмою ленд-лізу

Союзники постачали до Радянського Союзу практично все – від нафтопродуктів до шпитального обладнання, від харчів і обмундирування до кораблів і підводних човнів, від гармат і кулеметів до заводського устаткування.

Але найбільшу увагу привертають, звичайно, поставки військової техніки. За роки війни СРСР отримав від американців і британців понад 18 тисяч літаків найрізноманітніших типів, що становило до 12 % від вироблених радянською промисловістю. Особливої ж популярності зажили американські винищувачі P-39 Airacobra. На них літали і здобули більшість своїх повітряних перемог такі знамениті радянські аси, як: перший в історії тричі Герой Радянський Союзу Олександр Покришкін (59 збитих); двічі Герої: Григорій Речкалов (56 або 61 збитий за різними даними); Микола Гулаєв (55 збитих); Дмитро Глінка (50 збитих).

Культура виробництва зарубіжної техніки також не йшла в жодні порівняння з радянською. Ленд-лізівські літаки зазвичай були надійнішими та набагато зручнішими в обслуговуванні.

Винищувач американського виробництва P-39 Airacobra.

Що ж до бронетехніки – танків, самохідних гармат, БТРів – їх також надійшло від США, Британії та Канади в межах 17–18 тисяч, а це близько 18 % від вироблених за роки німецько-радянської війни в СРСР.

Порівняно з повітряними асами, радянських танкових асів на зарубіжній техніці було не так багато. Та все ж, вони траплялися. Скажімо, на “Шерманах” воювали Леонід Дружинін (який за офіційними даними знищив 16 танків і 11 гармат противника). А також уродженець села Максимільянівка на Донеччині Павло Воронін. 1945 року в боях на теренах Угорщини та Австрії він – командир “Шермана” – підбив 10 ворожих танків і штурмових гармат, за що отримав “Золоту Зірку” Героя Радянського Союзу.

Дуже високу оцінку від радянських військовослужбовців заслужили американські вантажівки, джипи, одяг і навіть харчові продукти.

Американський танк “Шерман” на озброєнні Червоної Армії

Коли Друга світова війна завершилася, програму ленд-лізу закрили й постало питання про відшкодування поставок. Не підлягало оплаті знищене в боях. Частину вцілілої техніки СРСР повернув. Проте траплялися непоодинокі випадки, коли невдячне радянське командування саме віддавало наказ знищити справну техніку та озброєння – просто аби не повертати власникові.

Значною повоєнною проблемою стала оплата заборгованості за ленд-лізом. Аж у серпні 2006 року, тобто через 61 рік після завершення війни, російська федерація заявила, що повністю розрахувалася за борг. Але навіть якщо це так, то згідно останніх домовленостей зі США, сплатила вона всього-навсього 1/200 частину від реальної вартості поставок.

Який можна зробити висновок із вищесказаного? Абсолютно точно, росія не виграла би війну ані без допомоги України, ані без допомоги інших республік тодішнього СРСР. Сам же Радянський Союз не міг перемогти без допомоги інших учасників антигітлерівської коаліції. Необхідно з однаковою повагою ставитися до внеску кожної країни у Перемогу над нацизмом і фашизмом. І завжди пам’ятати, яку моторошну ціну людство заплатило за мир.

Сучасна росія, прагнучи присвоїти собі всі лаври переможця у Другій світовій та волаючи в рашистському угарі “можем павтаріть!” вдерлася в Україну та розпочала нову повномасштабну війну в Європі, небачену за масштабами з 1945 року. Правду казали свого часу – фашисти майбутнього називатимуть себе антифашистами. Це повною мірою стосується нинішньої путінської росії. Тому на неї чекає такий самий ганебний фінал, як і на гітлерівську Німеччину.

Список авторів

Данілєвська О. – науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем гуманітарної політики (тема 5).

Лагодзінський В. – провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу прикладних військово-соціологічних досліджень (теми 9, 11, 12, 18).

Мараєв В. – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (теми 4, 10, 20).

Мараєва В. – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем гуманітарної політики (тема 6).

Олійник В. – начальник науково-дослідного відділу воєнно-психологічних досліджень (тема 14).

Остапчук О. – кандидат історичних наук, науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем гуманітарної політики (тема 13, 19).

Романишин А. – кандидат педагогічних наук, доцент, заступник начальника науково-дослідного відділу проблем гуманітарної політики (тема 7, 15).

Скрябін О. – кандидат історичних наук, начальник науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (теми 3, 8).

Холох О. – кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу супроводження заходів внутрішньої комунікації (теми 1, 2, 16, 17).

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ
З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
НА 2023 РІК

Формат 60х84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman
Ум. друк. арк. 1,8. Наклад 300 прим.

ВІДДРУКОВАНО В ДРУКАРНІ ТОВ «7БЦ»
03067, м. Київ, вул. Олекси Тихого, 84
e-mail: 7bc@ukr.net, тел: (044)592-00-80
Свідоцтво субєкта видавничої справи ДК №5329 від 11.04.2017